

SANCTI ODONIS
ABBATIS CLUNIACENSIS II
DE VITA SANCTI GERALDI
AURILIACENSIS COMITIS
LIBRI QUATUOR

(Ex Bibliotheca Clunianensi, edente D. Marrier, pag. 65).

AUCTORIS EPISTOLA NUNCUPATORIA.

Affectu recolendo pro suis meritis (72) domo Aymoni abbati, conservus fratrum Odo perpetuam salutem in Christo.

Libellum, venerabilis pater, quem de conversatione et miraculis beati hominis Geraldii, me, qualitercunque possim, dictare tam imperiose nuper suaseras, jam, licet tremens, aggredior. Nam, etsi faciendo præsumptionem, quasi meis viribus excedens, timeo; et non faciendo, contumaciam, quasi inobediens, pertimesco. De obedientia vero et

bonitate Christi confisus, aggrediens, te quaeso, ut ejusdem Christi clementiam implores, quatenus pro amore ipsius famuli sui Geraldii, relationem sic modificare dignetur, ut homini, quem glorificare disposuit, non sit ex toto indigna, nec mihi transgressionis causa. Ad quam videlicet transgressionem evadendam, nonnulla, de quibus tu forte causaberis, prætereo; sola illa quæ mihi sunt vulgata, cum et tu coram adesses certis auctoribus contexens. Vale.

PRÆFATIO.

Plerique dubitare solent, utrum vera sint quæ de beato Geraldo referuntur. Inter quos nonnulli penitus non verum, sed phantasticum putant. Alii quoque velut excusationes in peccatis quaerentes, indiscrete hunc extollunt, dicentes videlicet quia Geraldus potens et dives fuit, et cum deliciis vixit, et utique sanctus est. Qui nimirum suam voluptuosam vitam ejus nituntur exemplo excusare. His ergo nobis visum et aliquantulum, prout possu-

mus respondendum. Nam et nos dudum audita miraculorum fama, nihilominus de his dubitabamus, ob hoc maxime quod in quibusdam locis nescio per quos rumores solent vulgares conventus noviter fieri, paulatimque velut res vana cessari. Sed cum causa insisteret (73), ut Tutelensis cœnobii fraternitatem inviseremus, ad sepulcrum ipsius intendere libuit. Tunc vero accitis quatuor ex his, quos ipse nutritierat, Hugone videlicet monacho, Hildeberto sa-

(72) *Domno Aymoni abbati.* Sancti Martialis Lemovicensis, quo suadente sanctus Odo librum de conversatione et miraculis beati Geraldii, comitis Auriliacensis scribere aggressus est. Sic enim chronologia Lemovicensium abbatum: « Octavus abbas Aymo præfuit annis vi, obiit Non. Maii, hic amicitiam habuit cum sancto Odone Cluniacensi abbate, cui jussit edere Vitam sancti Geraldii. » Turpio sive Turpinus episcopus Lemovicensis, cujus frater fuit, et quem summo amore excoluit, *Aimonum* appellat in testamento restorationis monasterii sancti Augustini. Nec propterea minus verum est quod habent etiam Gesta pontificum Lemovicensium, in Turpione, scilicet quod « Odo Turpione rogante Vitam sancti Geraldii composuit, et librum *De*

Contemptu mundi. » Nam, ut inquit ipse sanctus Odo, « et domnus Turpio episcopus, et dilectissimus ac venerabilis abbas Aymo, cum aliis quampluribus multa vi precum coegerunt illud ut hæc aggredereetur. »

(73) *Ut Tutelensis cœnobii fraternitatem.* Monimus jam sanctum Odonem abbatem Tutelensis in Lemovicino curam gessisse. Docet Martyrologium Lemovicense his verbis: « Odo secundus abbas Cluniacensis primo fuit abbas Tutelensis Lemovicensis diœcesis. » Nunc satis sit addere, *Tutelarum*, quas et *Tullum*, vetustæ sancti Martialis vitæ scriptor, appellat monasterium a Joanne XXII papa in episcopalem sedem erectum fuisse. Gallice *Tulle*.

cerdote, Witardo quoque, et alio Hildeberto nobilibus laicis, sed et aliis quampluribus, de moribus et qualitate vitæ ejus hactenus disquisivimus: nunc simul, nunc semotim, quid singuli dicerent, vel si in dicendo sibi concordarent, certatim inspeximus, tacite expedientes, si talis vita ejus esset, cui forte miracula convenissent. Comperto autem quam religiose vixerit, et quod nunc Deus in sua gratia pluribus indiciis esse monstraverit, jam de ejus sanctitate dubitare nequimus. Magis miramur; quod in hac nostra ætate, cum jam charitas pene tota refrigescit, instante antichristi tempore, sanctorum miracula cessare debeat. Sed nimirum suæ promissionis est memor, quia per Jeremiam dicit: *Non desinam benefacere populo meo* (Jer. xxxii, 40). De hoc autem ejus benefacto testatur B Apostolus, dicens quia Deus in nullo sæculo sine testimonio semetipsum relinquens, benefaciens corda hominum lætitia implet. Si ergo divinæ benignitati ejus placet, ut qui fecit cum patribus mirabilia, nostris quoque glorificetur temporibus, increduli nequaquam esse debemus. Quod autem et in isto tempore, et per modernum hominem hæc divina dispensatio gerit, hoc nimirum esse videtur, quia jam cuncta sanctorum retro facta vel dicta, quasi mortuus a corde recesserunt. Et cum vir iste Domini, sicut in diebus Noe repertus est, qui secundum legem vixerit, hunc ipsum Deus ad testimonium intuentibus ingerit, ut videntes quod juste et pie vixerit, ad ejus imitationem, tanquam de proximo resplendentem acies cordis evigilet. Nec observantia mandatorum Dei gravis aut impossibilis æstimetur, quoniam quidem hæc a laico et potente homine observata videtur. Nihil autem mentis ignaviam deterius nutrit, quam hoc quod boni vel mali operis retributio, quæ post hanc vitam restat, in præsentem non recogitatur. Quo contra monet nos Scriptura, ut in omnibus operibus nostris memoremus novissima nostra. Deus igitur fa-

mulum suum, quem in cælis remunerat, etiam in terris, coram suis contemptoribus exaltat: ut per hoc quod foris agitur, interiori Dei contemptores videant, quia vanus non est qui servit Deo, sed sicut ipse testatur, qui glorificant eum, glorificabit eos, et qui contemnunt eum, eruit ignobiles. Quoniam vero hunc Dei hominem in exemplo potentibus datum credimus, viderint ipsi qualiter eum, sicut e vicino, et de suo ordine sibi prælatum imitentur: ne forte sicut regina Austri Judæos, sic iste in judicio condemnet eos. Nos autem de ejus actibus occasionem sumentes, aliquid ad eosdem potentes commonendos, ubi se opportunitas præbuerit, sicut rogastis, annectimus. Siquidem et domnus Turpio episcopus, et dilectissimus mihi ac venerabilis abbas Aymo, cum aliis quampluribus multa vi precum me coegerunt, ut hæc aggrederer. Cum quidem veram inertie prætendissem excusationem, male se dixerunt, ut hæc aggressi potius stylo proderentur. At ego perpendens quod humili quoque homini pomposa relatio minus congruat, fidem vero dictis testium adhibui. Qui signa quidem quæ vulgus magni pendet, non multa retulerunt, sed disciplinatum vivendi modum, et opera misericordie quæ Deo magis placent, non pauca. Nam Rex in judicio multis qui prophetaverunt, et multis qui digna fecerunt, dicit: *Nescio vos* (Matth. xxv, 12). Qui vero justitiam operantur, in qua Geraldus quam maxime excrevit, audituri sunt: *Venite, benedicti Patris mei* (Matth. xxv, 34). Et revera qualia sunt gesta per quæ Job, David, et Tobias, et alii quamplures beatificantur, non ista quæ Geraldus egisse comprobatur. His ergo ita consideratis, credere mihi persuasum est, quod Geraldus sanctorum consortio dignus sit, per quem etiam cælestis remunerator miracula dignetur operari. Sed hanc apologeticam præfationem tententes, diu locuti; jam ad initium loquendi in Christi nomine veniamus.

LIBER PRIMUS.

I. Vir igitur Domini Geraldus ea parte Galliarum, quæ ab antiquis Celtica vocatur, oriundus fuit; territorio videlicet, quod est Arvernensi atque Caturcenci, nec non etiam Albiensi conterminum (74), oppido vel villa Aureliaco, patre Geraldo, matre vero Adaltrude progenitus. Carnis nobilitate tam excellenter illustris, ut inter Gallicanas familias ejus prosapia,

(74) *Oppido vel villa Aureliaco, Castrum Aureliacense* dixit infra cap. 34 hujus lib. I, et cap. 4, lib. II, *Aureliacum insigne prædium*. Geraldus ipse comes *Aureliacum*, Gerbertus *Aurillacum*. Vulgo nos *Aurillac*.

(75) *Cæsarius Arelatensis episcopus*. « Hic, ut inquit Cyprianus ejus discipulus, territorii Cabilonensis fertur fuisse indigena. Cujus parentes fortuna egregia æque ac prosapia, quod est illustre, et præcipuum nobilitatis exemplum, præ cunctis civibus suis fide et moribus floruerunt.» Juvenis adhuc

D tam rebus, quam probitate morum, generosior videretur. Fertur enim quod parentes illius modestiam atque religionem veluti quadam hæreditaria dote sibi tenuerint. Cujus rei duo testes ex eadem stirpe emergentes existunt, ad hoc astruendum satis idonei: sanctus videlicet (75) Cæsarius Arelatensis episcopus (76) et beatus Aredius abbas. Et quia Dominus in generalinense monasterium ingressus, ex monacho postmodum ibi factus est abbas; et inde tandem post S. Eonium ad Arelatensis Ecclesiæ pontificium assumptus. Habuit et sororem nomine Cæsariam, quam sanctam virginem Deo dicavit, ac cœnobio virginum Arelati a se constructo præfecit. Sed qualiter ex ejus stirpe S. Geraldus Aureliacensis comes emergere potuerit, uti notat sanctus Odo, mihi certe nondum liquet.

(76) *Et beatus Aredius abbas, Lemovicinæ urbis incola*, sicut ait Gregorius Turon. lib. I, Histor.

ratione justa, generatio vero Geraldii quærentium est Dominicum : consequens est ut generatio rectorum benedicatur. Sane quantum locupletes iidem fuerint, vel prædia mancipiis referta testantur, quæ circumquaque diffusa eidem Geraldo jure successionis obvenerunt. Sed decus mentis quod ex parentibus hauserat, in ipso multipliciter auctum refulsit. Quadam enim gratia genitores ejus clariores sunt, qui prolem tam felicem gignere meruerunt.

II. Pater quippe ipsius in ipso conjugio sese castificari tantopere studebat, ut semoto frequenter a conjugate toro, solus accubitaret, velut ad tempus, juxta Apostolum, orationi vacans. Quadam vero nocte monitus in somnis perhibetur, quatenus uxorem cognosceret, quia filium generaturus esset. Aiunt enim quod ei missum sit, ut illum nomine suo Geraldum vocaret. Dictum quoque quoniam futurus magni meriti foret. Excitatus autem congratulabatur visioni. Dehinc iterum soporatus videbatur illi, ut de pollice pedis ejus dextri quædam virgula nasceretur, quæ paulatim in magnam arborem succrescebat, ac subinde frondibus diffusis universam [sensim] spatiabatur. Tum ille quasi operarios vocans, jubebat furcarum vel perticarum adminicula supponi. Et cum illa vehementer grandesceret, nullum tamen pondus in pollice sentiebat (77). Siquidem somniorum visiones non semper sunt inanes. Et si somno fides adhibenda est, videtur hæc visio rerum effectui convenire futurarum. Cognovit itaque uxorem, quæ juxta condictum visionis puerum concepit. Sed fortasse de hoc quasi de somnio dubitari potest. Aliud tum virtutis indicium evidenter secutum est.

III. Genitrix ejus cum esset vicina partui, nono videlicet die priusquam nasceretur, contigit ut cum suo viro vigilantem vigilans ipsa jaceret. Et dum nescio quid vicissim sermocinarentur, infans emisit

Franc. cap. xxix, « non mediocribus regionis suæ ortus parentibus, sed valde ingenuis. » Abbas autem Attani Cœnobii, quod ipse fundavit, et ex cujus nomine vulgo nunc adhuc Saint-Yriex dicitur. Karissimæ nobilis matronæ præceptum ex tabulario S. Martini Turonensis depromptum, ejus generationem a Childeberto rege Francorum usque ad tempora sua sic enarrat. « In nomine Domini nostri Jesu Christi. Narratio generationis Aredii eximii abbatis incipit ita. Suldeca nobilis femina regis Childeberti et Mathiklis [Nanthildis] reginæ filia genuit Astidium Lemovicensem episcopum, qui Treveris ortus, favente Deo, in Lemovica urbe episcopus postea sublimatus est. Ipse denique Astidius habuit conjugem benignam nomine Teclam ante suum episcopatum, cujus fuit germana dives Frontunia, cujus fuerunt Nataliaci prædia. Astidius igitur et Tecla uxore ejus genuerunt Liverium, Adtecum, Dulcitium, Adtecam et Austilianam. Liverius vero genuit Sperium et Pientiam. Adtecus genuit Eustachium, Ruricium et Peladium. Dulcius autem genuit Ambrosium, Severum sanctissimum, quem veneratur Biturica plebs super Ligeris ripam, et Ravennatem Basolum. Adteca genuit Clarum, et Ispanum Martyrem. Pientia autem genuit Perogoricum [Petrogoricum], Leoncium. Ambrosius vero genuit Julium, Industrium, et Eusebiam. Eusebia vero genuit Savinam, Salicam. Savina genuit Optatum Biturigensem venerabilem archiepiscopum. Optatus igitur genuit Pompo-

A vocem quam ambo audierunt. Cumque attoniti, quidnam esset obstupescerent, neque ignorare poterant, quod illa vox in alvo matris sonuerit, vocat pater cubiculariam, et quoniam ille vagitus increpuit, adhibito lumine jubet disquiri. Cum illa nullum omnino infantem adesse, qui vocem illam ediderit similiter attonita protestaretur, infans iterum secundo sonuit. Et post modicum interval- lum, sonuit etiam tertio, videlicet sicut recens natus vagire solet. Ter igitur in ventre matris auditus est, quod profecto tam mirum est, quam et contra naturæ modum constat accidisse. Et quia non casu, sed disponente rerum ordinatore Deo factum est, forte vox illa jam præ sagabat [præsa- giebat], quod in hujus mortalitatis clausura vita- les actus erat habiturus. Nam sicut partus in alvo matris degens, vivit quidem, sed nullum sensum habet, sic omne genus humanum in hac vita post reatum primi hominis, velut inter angustias uteri clausum tenetur, ubi licet per fidem in spe gloriæ filiorum Dei vivat, tamen nihil spirituale [sensua- le] sicut est videre, neque efficaciam sensuum qualem primus homo ante peccatum habuit, vel sancti post hanc vitam accipiunt, nullatenus nisi languide, et ægre exercet. Geraldus igitur in matris utero bene sonuit, quoniam ultra communem alio- rum vigorem in fide sanctæ Trinitatis exercens, fe- licem famam, qua erat orbem repleturus, per illam voculam significavit.

IV. (78) Natus vero, et ablactatus, cum ad illam ætatulam pervenisset in qua solet in parvulos mo- rum qualitas explorari, quædam placens indoles in eos subrutilabat, per quam diligenter inspicientes, virum hunc virtutis futurum esse conjiciebat. Nam in prima ætate, ut sæpe videmus, incitamenti cor- ruptæ naturæ, solent parvuli irasci, et invidere, et velle ulcisci, vel alia hujusmodi attentare. At in

niam Godefredi Flandrensium uxorem, et Ocillum Suessionensem nobilissimum præsulem. Peladia vero genuit Cartheriam, et Eulaliam, et Mummulum. Cartheria autem genuit Pelagiam sanctissimam, et Savinam Aredii abbatis amitam, Pelagia ergo regis Theodeberti neptis, et vir ejus Jocundus Lemovicorum princeps nobilissimus genuerunt Aredium virum eruditum; regis supradicti cancellarium, et Eustachium fratrem ejus, Germanam, et Consortiam. Consortia autem genuit Astidium, Pientiam, et Basiliam. Pientia genuit Ocillum. Basilia uxor Dodonis Bituricæ principis genuit Pugiam et Karissimam. »

Sed nec inde quis potest discere sanctum Geraldum comitem Aureliacensem isto supramemorato Aredio nobilissimo procreatum fuisse, sicut hic sanctus Odo noster asserit.

(77) Siquidem somniorum visiones. Citat hunc locum Petrus Venerabilis, libro secundo Miraculorum, capite 25, hoc modo : « Nam ut sanctus Pater noster Odo in Vita sancti viri Geraldii scripsit, somniorum visiones non semper sunt inanes. »

(78) Natus vero. Anno scilicet Christi 856, qui fuit Abbonis abbatis sancti Martialis Lemovicensis secundi quintus, uti notat Ademarus et ipse Lemovicensis monachus in Commemorato. abb. Lemovic. basilicæ sancti Martialis : « Secundus, inquit, abbas Abbo præfuit annis xi, cujus anno sanctus Geraldus Aureliacensis natus est. »

puero Gêraldo dulcedo quædam animi cum verecundia, quæ multum honestat adolescentiam, ipsos infantiles actus decorabat. Qui divina providente gratia studiis litterarum applicatus est, ea tantum parentum voluntate, ut decurso psalterio, mox sæcularibus exercitiis, sicut nobilibus pueris mos est, erudiretur. Scilicet ut Molossos ageret, arcista fieret, cappos et accipitres competenti jactu emittere consuesceret. Sed ne inani studio deditus, tempus ad discendum litteras congruum in vacuo transiret, divino nutu dispositum est, ut diutius ægrotaret. Tali equidem infirmitatis languore, ut a sæculari exercitio retraheretur, sed ad discendi studium non impediretur. Siquidem minutis jugiter pustulis ita replebatur, ut per longum tempus protractæ, jam non putarentur posse sanari. Qua de causa genitor ejus cum matre decernit, ut litterarum studiis arctius applicaretur, Quo videlicet, si usibus sæculi minus esset aptus, ad ecclesiasticum officium redderetur accommodus. Hac igitur occasione factum est, ut non modo cantum disceret, quin etiam et grammaticam prælibaret. Quod ei postea multum profuit, cum acies ingenii per illud exercitium elimata, ad omne quod vellet, acutior redderetur. Inerat autem illi vivax mentis sagacitas, et ad discendum quæ vellet satis prompta.

V. Transmissa pueritia cum jam adolesceret membrorum robur nocivum corporis consumpsit humorem. Tam velox autem factus est, ut equorum terga facili saltu transvolaret. Et quia viribus corporis fortiter agiliscebat, armatam militiam assuescere quærebatur. Sed jam dulce scripturarum adolescentis animum subarraverat, ad cujus studium affectuosius anhelabat. Ob hoc licet militaribus emineret officiis, delectatione tamen litterarum illectus; in illis voluntaria pigritia lentulus, in hujus sedulitate erat assuetus. Credo jam sentiscebatur quia, juxta Scripturæ testimonium, *melior est sapientia quam vires* (*Sap. vi, 1*), et nihil est locupletius illa. Et quoniam facile videtur ab his qui diligunt eam, mentem ejusdem adolescentis præoccupabat, ut ei se prior ostenderet, ut esset dulcis allocutio cogitationis ejus. Nullo igitur impedimento Geraldus poterat occupari, quin ad amorem discendi recurreret. Unde factum est, ut propemodum pleniter Scripturarum seriem disceret, atque multos clericorum quantumlibet sciolos in ejus cognitione præiret.

VI. Decedentibus autem parentibus cum ejus dominio potestas omnis deveniret, non ut solent adolescentes, qui in matura dominatione superbiunt, Geraldus intumuit, nec inceptam cordis modestiam immutavit. Dominandi potestas grandæscibat, sed mens humilis nequaquam inolebatur. Pro disponendis vero atque tuendis rebus, quas, ut diximus, hæreditario jure sibi vindicaverat, occupari cogebatur, et ab illa cordis dulcedine, quam aliquatenus jam prægustaverat, ad amaritudines terreni negotii foras exire. Hoc sui

A cordis secretum deserere ægre ferebat, mox tamen ut possibile erat, ad illud recurrerebat. Sed dum ab alto contemplationis quasi ruere per terrenam occupationem videretur, sicut ibicimos est, ut ruens in suis cornibus se recipiat, ne moriatur; ita ad amorem divinum, vel Scripturæ sanctæ meditationem recurrere, internæ mortis ruinam evadebat: illo nimirum Davidico spiritu jam, ut reor afflatus, quo ille fervens non dabat somnum oculis, donec actionibus diurnis exoccupatus, locum Domino in seipso inveniret, in quo sub lingua sua secretim exultans, quam dulcis est Dominus degustaret. Forte juxta illud Job rivos olei huic petra Christus fundebat, ne aquæ multæ possent extinguere in eo lucernam charitatis. Et ad istam cordis refectionem defixus quidem inhiabat, sed domesticis tamen, et familiaribus exigebatur, ut otia contereret, et aliorum sese utilitatibus impenderet.

VII. Mordaces igitur curas propter querimonias reclamantium invitus admittebat. Causabantur enim sui querelosa voce dicentes: Cur potens vir ab infimis personis quæ res suas populabantur, violentias pateretur; addentes, quia dum explorarent quod ille se nollet ulcisci, quidquid illius juris esset mordacius devastarent: Sanctius et honestius esse, ut jus armatæ militiæ recognosceret, in hostes ferrum stringeret, violentorum audaciam frenaret; satius esse temerarios vi bellica premi, quam pagenses et inermes ab eisdem injuste opprimi. Quod Geraldus audiens, non assultu, sed ratione cohortatus, ad miserandum et subveniendum flectebatur. Totumque se divinæ dispositioni ac misericordiæ committens, tractabat qualiter pupillos et viduas juxta apostolicum præceptum visitaret, ut se ab hoc sæculo immaculatum custodiret.

VIII. Igitur ad insolentiam violentorum reprimendam se jam exercebat, id imprimis certatim observans, ut hostibus pacem, facillimamque reconciliationem promitteret. Quod utique studebat, ut vel in bono malum vinceret, vel si illi dissiderent, jam ante Dei oculos suæ parti justitia plenius favisset. Et aliquando quidem mulcebat eos, et in pacem reducebat. Cum vero inexplebilis malitia quorundam pacificum hominem irrideret; jam tunc cordis acrimoniam exerens, conterebat molas iniqui, ut de dentibus eorum, juxta illud Job, auferret prædam. Non tamen, ut plerisque moris est, ulciscendi libidine percitus, aut vulgaris amore laudis illectus, sed pauperum dilectione, qui seipsos tueri nequibant infervens. Agebat autem hoc ne forte si inertis patientia torpuisset, præceptum de cura pauperum neglexisse videretur. Jubet enim eripi pauperem, et de manu peccatoris egenum liberari. Jure igitur non dabat cornu peccatori. Aliquoties autem cum inevitabilis ei præliandi necessitas incumberet, suis imperiosa voce præcepit, mucronibus gladiatorum retroactis, hastas inantea dirigentes pugnarent. Ridiculum hoc hostibus foret, nisi Geraldus vi divina roboratus,

mox eisdem hostibus intolerabilis esset. Quod etiam suis valde videbatur ineptum ni experimento probassent, quod Geraldus, quem pietas in ipso præliandi articulo vincebat invincibilis semper esset. Cum ergo viderent quod novo præliandi genere mista pietate triumpharet, irrisorem vertebant in admirationem. Etiam victoriæ securi, servabant alacres quod jubebat. Non enim auditum est aliquando quod vel eum, vel milites ejus, qui sub illius fidelitate pugnaverunt, eventus victoriæ fefellisset. Sed et hoc certum constat, quod nec ipse quemlibet unquam vulneraverit, nec prorsus ab aliquo vulneratus est. Christus namque erat, ut scriptum est, in latere ejus, qui cordis ejus oculum inspiciens, pervidebat quod pro ejus amore tam beneficius erat, ut non hostes ipsos vellet appetere, sed solam in eis audaciam dementare. Nemo sane moveatur, quod homo justus usum præliandi, qui incongruus religioni videtur, aliquando habuerit. Quisquis ille est, si justa lance causam discreverit, ne in hac quidem parte gloriam Geraldus probabit obfuscamam. Nonnulli namque Patrum cum et sanctissimi et patientissimi fuerint justitiæ tamen causa exigente viriliter in adversariis arma corripiebant : ut Abraham, qui pro eruendo nepote ingentem hostium multitudinem fudit. Et rex David, qui etiam contra filium legionis direxit. Geraldus non aliena pervadendo, sed sua, quin potius suorum jura tuendo conflagabat. Non nesciens rhinocerotem, id est, quemlibet potentem, loro religatum, ut glebas vallium, id est, humilium oppressores confringat. *Neque*, ut ait Apostolus, *judex sine causa gladium portat ; vindex enim Dei est (Rom. xiii, 4)*. Licuit igitur laico homini in ordine pugnatorum posito gladium portare, ut inerme vulgus velut innocuum pecus a lupis, ut scriptum est, vespertinis defensaret. Et quos ecclesiastica censura subigere nequit, aut bellico jure, aut vi judiciaria compesceret. Non igitur obscurat ejus gloriam, quod pro causa Dei pugnavit, pro quo pugnat orbis terrarum contra insensatos ; quin potius ad laudem ejus proficit, quod semper sine fraude vel insidiarum interventu palam vicerit, et tamen ita protectus a Deo sit, ut gladium suum, sicut supra diximus, nunquam humano sanguine cruentaverit. Porro autem, qui exemplo ejus adversus inimicos arma sumpserit, ejus quoque exemplo non propriam commoditatem, sed communem quærat. Videas namque nonnullos qui pro amore laudis aut lucri, sese periculis audenter objiciunt, mala mundi pro mundo libenter sustinent : cujus dum amaritudines occurrunt ejus gaudia, ut ita dixerim, quærentes perdunt. Sed istorum alia res est. Opus vero Geraldus lucidum est, quoniam de simplicitate cordis metitur.

IX. Exploraverat antiquus deceptor mores adolescentis, et nescio quid divinum in eo commentatus, in invidiam exardescebat, et ob id quantis poterat tentationum fraudibus hunc obruere satagebat. Sed ille jam didicerat ad gremium divinæ

pietatis quando confugere, et illius commenta per Christi gratiam refutare. Hostis autem inexplebiliter invidus, cum experimento probasset, quod in eo per delectationem carnis regnare nequisset, bellorum, ut supra diximus, turbines ei per improbos concitabat, ut arcem pietatis per illos in corde ejus oppugnaret, ad quam per seipsum irumpere nequaquam valebat. Contra castitatem vero, ut ad ejus juveniora redeamus, quam isdem virgunculus certatim diligebat, versutissimus hostis acerrime succendebatur. Novum namque et inusitatum illi erat, quod aliquis juvenculus naufragium pudoris tutus evasisset. Libidinem igitur, quæ ad decipiendum genus hominum, vel maxima, vel prima est ejus virtus, instanter illi suggerbat. Quam cum ille penitus refutaret, torquebatur hostis ; quod nec ad fores quidem cordis illius hanc intromittere posset. Veterinosam ob hoc repetit fraudem, et ad instrumentum deceptionis, quo vel Adam, vel posterius ejus maxime decipi solent, ad mulierem dico, recurrit. Quamdam enim juvenulam ejus oculis, ut fertur, ingessit. Qui dum in ea colorem nitidulæ cutis incautus attendere mox in delectatione illius mollescere cepit. O si protinus intellectu conspexisset quid sub cute latebat ! quia nimirum nihil carnis pulchrum est, nisi fucus pellis. Avertit ille oculos, sed species per ipsos cordi impressa remansit. Itaque angebatur, illiciebatur, et cæco igni adurebatur. Tandem victus mittit ad matrem puellæ, qui se nuntiat nocte venturum. Secutus ille nuntium, violenter ad interitum animæ festinabat. Interim vero, sicut solent captivi inter vincula, pristinæ libertatis gementes memorari, suspirat Geraldus, et consuetam divinæ dilectionis dulcedinem recolebat. Et licet ægro affectu, rogabat Deum, ne se illa tentatio penitus absorberet. Venitur ad conductum, intrat hospitium puella, quia frigus erat, stetit in facie juxta focum : Geraldum vero jam divina gratia respexerat. Cui tam deformis eadem puella mox visa est, ut non crederet eam esse quam viderat, donec pater ejus ipsam esse assereret. At ille intelligens id non sine divino nutu fieri, quod eadem juvenula non eandem venustatem in ejus oculis haberet, mox ad Christi misericordiam se recollegit, et profunde suspirans concitus equum ascendit, et nil cunctatus, gratias agens Deo, raptim abire properavit. Nimius algor frigoris tunc forte ingruerat, cui se tota nocte torreri permisit, ut scilicet parvæ delectationis teporem glacialis asperitas puniret. Jubet autem protinus patri, ut hanc nuptui traderet. Quam et libertate donavit, et quoddam prædiolum jure testamentario concessit. Fortassis autem fragilitatem suam suspectus, ejus accelerari nuptias fecit. Quapropter eleemosynæ causa, et dote libertatis donavit, ne illius matrimonium tardaretur. Verum tu cedrus Paradisi futurus quomodo sic agitari potuisti ? Certe ut disceres qualis ex teipso esses. Nam et ille tuus patronus, apostolorum videlicet princeps, cui postea et teipsum, et omnia tua commisisti, non se satis cogno-

sceret, nisi tentationis articulus obrepisset. Nunc vero tu expertus qualis homo per se, qualis per Dei gratiam sit, compati supplicum tuorum fragilitati ne dedigneris. Noverimus autem quia non est inconsuetum sanctis tentari. Insertis enim corruptæ naturæ vitiis nascuntur, scilicet ut sicubi certent, certantes vincant, vincentes coronentur. Interest autem quis delectationem vitii recipiens succumbat, aut quis eidem repugnans vincat ac delectatione virtutum potius mentem occupans, venenum pravæ delectationis, quod ad horam forte insumpserit, antidoto piæ supplicationis a se repellat. At adolescens hic periculi experimento discretior, sicut aliquis in lubrico post impactionem pedis, cautius incedebat, satis cavens et cordi ejus nihil oculi nuntiarent, unde mors ad ejus animam per fenestras eorum subintraret.

X. Cæterum dulcis Dominus ac rectus, qui servum suum Geraldum a stupro, pietatis dulcedine servavit, punire eum pro concupiscentia, rectitudinis censura non omisit. Elapso quippe non multorum dierum tempore, per unum et eo amplius annum glaucomate cæcicatis reum suum contrivit, ut oculi qui illicita viderant, nec licita quidem ad tempus videre possent. Cum quidem nec in palpebris, nec in prunulis ejus, perpera quælibet appareret. Noverant familiares cæcitatem, et hanc extraneis perspicaces pupillæ summo studio dissimulabant. Ille vero sub manu ferientis Domini sese humilians, tanquam ad ejus flagella paratus tacebat. Medicinam sane corpoream nec refutabat, neque urgenter quærebat, præstolans patienter quando vel qualiter Dominus suus expleta feriendi voluntate verbera submovere voluisset. Noverat enim quod omnis filius flagellatur. Internus vero arbiter etiam minimas in electis suis maculas nunc purgat, ne sit in eis quod postmodum oculos ejus offendat. Et ob id flagellum hoc eidem intulit, quo mens juvenilis et de præterito purgaretur, et in futuro defæcior servaretur. Cum ergo Deus expleset in eo voluntatem suam, flagellum dimovit, et lucem ejus oculis reparavit.

XI. Jam vero ille, quasi excoctis per afflictionem sensibus, vitam satis honestam ducebat, et medianimum discretionis callem in neutra parte pronior agebat. Scilicet ut sæculari negotio sua munia non fraudaret, nec a religionis cultu terrena se occupatione tricaret: honestiores viros sibi familiariter adjungebat, et clericos melioris famæ, cum quibus domi vel foris divinum officium, aut simul, aut viritim exercebat. Venerat Dominica dies, et ille necesse habebat ad quoddam placitum (79) ex condictu venire, quo scilicet nobiles quidam viri conventuri erant. Quos ne tardius veniens demorari

(79) *Ad quoddam placitum.* Id est iudicium, aut conventum iudicii causa. Synod. Turon. III, can. 35: « Pro quolibet placito vel iudicio a qualibet persona munera exigere. » Et lib. III, Capitulum, c. 84: « Unusquisque comitum placitum suum habeat, et justitias faciat. » Unde et placitare, apud Goffredum

videretur, manicare (80) studuit, et priusquam illucesceret proficisci. Cavebat quippe in hoc turgidum fastum, ne se cuiquam tardum aut difficilem præstaret, ut moris est nunc quibusdam, qui velut de thalamo procedentes, prius ebrietati se mancipant quam amicis præsentent, contra illud Scripturæ dicentis: *Væ terræ cujus principes mane comedunt* (Isai v, 11). Atqui Geraldus non ita. Valde enim indigne ducebat, ut qui multis prælatus erat et dominus, vitiorum dominationi fieret servus. Jejunus ibat ad placitum ne mersa sobrietate rationis iudicio caruisset. Inquirebat autem quid Christi, quid pacis, quod commune bonum præferret. Post nocturnas autem laudes si quolibet proficiscendum erat, missarum subsequeretur solemnitas: ita divinæ clementiæ se suosque committens abibat. Prædicta sane Dominica, quoniam necesse fuerat ante auroram proficiscere [proficisci], missam præterierat: quam scilicet expleto placito cum speraret audire, nusquam possibile fuit. Mæstus igitur admordum discurrebat, quærens ubi aliqua spes rependi fuisset. Cum vero nequidquam, advocat clericos qui tum forte aderant, et cum his omnes psalmistanos milites, dicens: *Mea proprie culpa est, quod hæc sancta dies in vanum nobis transiet. Sed est quod ad laudem Dei faciamus, ne diem sanctam inaniter expendisse videamur.* Dixerat hæc, et psalterium a capite, nil mortale sonans, cum eisdem percucurrit. Ex hoc jam sibi consuetudinem statuit ut psalterium bene quotidie recitaret. Quo videlicet decurso, velut spiritaliter epulatus, gaudere videbatur, ut solet aliquis ambitione exsatiata lætari.

XII. Manupretium videtur, si de corporis ejus habitudine quædam proferamus. Nam licet caro non prosit, licet fallax gratia sit pulchritudo, tamen quia libidinis atque superbie fomes esse quibusdam solet, laudandum est in hoc viro quod et venustus fuit, et se nec libidinis cæno fœdavit. Geraldus igitur stature mediocris, et totus, ut dicitur, euphormis, id est bene formatus. Et cum unumquodque membrum sua pulchritudo compisset, collum tamen ita candidulum, et quasi ad normam vivendi decusatum habebat, ut vix aliud tam gratiosum vidisse te putares. Elegantiam sane corporis venustas animi decorabat. Unde in frontispicio ejus cordis habitudo subrutilabat. Hoc et scriptura testatur, dicens quod risus dentium, et occursum faciei, qualitatem interioris hominis demonstrat. Gustaverat jam quoniam dulcis est Dominus, et sponsi cælestis quoniam suavis amplexus; et idcirco pulchram animæ speciem non patiebatur in oculis ejusdem sponsi delectatione carnis illecebrari. Sole-

Vindocin. epist. 24, lib. II, quod synod. Arelat. IV, c. 16, « causationes disceptationesque exercere, » dixit. Nostri, *plaid* et *plaidier*.

(80) *Manicare.* *Manne*, equi apud Horatium et alios veteres. Inde *manicare*, equo vehi, equitem agere, equitare.

bant sui collum ejus lætantes deosculari, nec tamen indignabatur illis, quoniam superbia, quæ semper intrectabilis est, sedem sibi vindicare non poterat. Erat præterea corporis pernitiæ multum velox, et virium robore validus. Quod idcirco fit commemorandum ut appareat quoniam laudabilis est qui, materiam superbiendi habens, sese in humilitate depressserit. E contra, quoniam vituperabiles, qui parum vel nil horum habentes intumescunt. Postquam vermentalibus se studiis plenius applicavit, illa corporis agilitas prorsus emarcuit. Tum præterea gratissimus erat alloquio communi, et in tractandis ac disponendis rebus acumine consilii profundus. Et quanquam scurrilitatis verba caveret, seria tamen ita proferebat, ut etiam suis in hoc placeret. Nec in proferendis minis erat nimis dicax, nec in reservandis injuriis tenax. Sed neque ad beneficia quælibet danda facilis, neque ad hæc [nec ab his] quæ dederat auferenda mutabilis. Quod vero affirmative diceret, hoc indubitanter explebat, nisi forte peccatum esse dignosceret.

XIII. Studebat autem ita sobrietati, ut non solum se, sed etiam suos a temulentia custodiret. Nam convivæ ejus, neque voraces erant, neque bibaces. Neque enim vel hospites unquam ad bibendum cogebat, neque numerosius quam omnes cæteri convivæ, potum hauribat. Itaque sic temperabat convivium, ut ab eo nec temulenti surgerent, nec subtristes. Et cum hospites ad quorum humanitatem se totum impendebat, reficere nonnunquam mane fecisset, ipse tamen non ante horam diei tertiam, vel in jejunio ante nonam reficiebat. Illud Scripturæ præceptum observabat beatus princeps, qui in tempore suo comedit ad reficiendum et non ad luxuriam. Quid enim ille convenientius observaret quam ebrietatem, quæ præter hoc quod mors animæ est, et a regno Dei, teste Apostolo, sicut homicidium, excludit, etiam corpori multum noxia probatur. Inde enim virium debilitas, inde membrorum tremor, inde sensuum enervitas, inde senectus intempestiva conqueritur. Visus, loquela, vultus dehonestatus, et omne religionis decus depravatur. Nemo quippe valet simul vino et Spiritu sancto repleti, et nullo pacto Jerusalem ab igne fornicationis valet tueri, si principem coquorum Nabuzardan ab ejus obsidione noluerit arcere.

XIV. Semper sedilia pauperibus coram se parabantur, et aliquoties mensæ apponebantur eis, ut per seipsum videret quid vel quantum ad refectio- nem eis daretur. Nec certus recipiendi numerus tenebatur, sed cum forte plures adessent, quorum personæ duntaxat aptæ ad recipiendum viderentur, plures ad eum introducebantur. Nullus vero unquam ab ostio sine datu eleemosynæ excludebatur. Ministri procurabant, ut ad manum semper haberet fercula, quæ ipse eis daret. Potus quoque afferebatur, quem inspectum ac prægustatum trans mittebat, ut ipsi primo biberent, quibus ei sui panis medieta-

tem dabat. In his utique Christum se suscipere credens, et ipsum reverenter in his honorans, hunc a se per ipsos intromittebat, cujus refrigerium est, juxta prophetam, reficere lassum. Quam susceptionem mercedis male sibi illi imminuunt, qui licet foras eleemosyna transmittant, pauperes tamen ad se non introducunt. Nam Christum, qui dicit: *Hospes eram, et collegistis me* (Matth. xxv, 35), ita a suis domibus excludere videntur. Ut autem Phariseorum justitiam, juxta præceptum Domini, præiret, nonam partem de redditibus agrorum reponi seorsum faciebat. Inde in quibusdam suis domibus pauperes alebantur: hinc eis indumenta vel calceamenta præbebantur. Obviantibus sibi nummos, quos ad hoc ipse ferebat, aut per se, aut per credulum ministrum clam jugiter ministrabat. Aliquoties cum pro aliquo homine nummi erogarentur, ipse cum indignentibus accipiebat, gaudens et exoptans pauperibus assimilari; quos tamen statim dabat, multam divini officii functionem pro accepto munusculo recompensans.

XV. Refectionis tempore, ingens illi reverentia servabatur. Non ibi loquacitas aut scurrilitas prævalebat, sed vel necessarii, vel honesti sermones, vel certe divini eloquii dicebantur. Per omne enim tempus semel in die prandebat, nisi forte sæstivis diebus, cum prosius aliqui, aut crudum cenaret. Ad ejus mensam primo diutius legebatur; sed ut sæcularibus condescenderet, lectionem interdum suspendens, quærebat a clericis quid in ea diceretur: ab ipsis tamen quos posse noverat respondere. Siquidem nobiles clericos nutrebat, quibus et morum honestas, et eruditio sensus certatim adhibebatur. Pubescentibus enim austriorem se præbebat, dicens quod illius ætatis tempus valde sit periculosum, quando quilibet adolescens maternæ vocis similitudinem, vel faciei deponens, paternam incipit assumere vocem vel vultum: et qui se tunc servare studeret, facile dehinc carnis incentiva superaret. Cum ergo illi quos de lectione requirebat, illum rogarent ut ipse potius loqueretur, tandem solebat proferre quod ei non pomposa dissertatio, sed docta simplicitas ministrabat. Interim vero cum e vestigio non deessent, qui facetias quasdam, ut assolet, aut jocularitates moverent, non eas mordaci indignatione, sed quasi itidem jocando compescebat. Nunquam tamen vanitatem coram se protrahi sinebat. Noverat enim quod omnibus in commune Christianis jubeatur ut unusquisque cum silentio suum panem manducet. In refectio- nis autem fine lectionem semper lector iterabat. Ita Geraldus vel de Deo loquens, vel Deo sibi per lectionem loquente, maximum refectio- nis tempus expendebat. Viderint illi hoc ejus exemplum qui, contra redargutionem prophetæ, citharam et lyram ludendo habent in conviviis suis. Gaudent lusibus, et exultant ad vocem organi. Opus Domini non respiciunt, quoniam inter voces perstreptentium nec saltem clamorem pauperis audiunt. Quid enim? Verum

est quod Christus veritas dixit, quod scilicet, *ex abundantia cordis os loquitur* (*Matth. xii, 34*). Isti qui semper de sæcularibus, et vel parum, vel raro de Deo loquuntur, palam est quid amplius ament, vel quid in cordibus eorum abundet. Qui utinam sicut Geraldus novissima providerent, et sive manducarent, sive biderent, omnia, juxta præceptum Apostoli, ad laudem Dei facerent. Tribus feriis in hebdomada, et omni tempore quod abstinentiæ dicatum est, a carnibus abstinebat. Si tamen in eisdem feriis festività annualis evenisset, abstinentiam ita solvebat, ut in qualibet absoluta feria ad vicem illius quam solverat, itidem abstinere; cum et unum pauperem extra solitos obtentu illius festivitatis reficeret. Sin vero jejunium die Dominica evenisset, nequaquam illud solvebat, nec sub hac occasione præteribat, sed præcedenti sabbato solemnitatem jejunii persolvebat. Sin vero talis ejus sancto homini videretur incongruus, noverit ille quem hoc forte movet, quod omnia munda sint mundis, id est, sine concupiscentiæ vitio comedentibus. Et qui non qualitatem cibi, sed necessitatem, vel appetitum quo sumitur, internus judex attendit. Quod Elias propheta et Esau suo probant exemplo. Licuit igitur homini laico, præsertim tam justo, licitis uti; quod non licet eis quibus id sua professio contradicit. Nam illa paradisi arbor non idcirco mortem intulit, quod mala esset sed quod super interdictum fuit præsumpta.

XVI. Porro vestibus laneis, aut lineis, non isto modo quo nunc a filiis Belial præsumptum et excogitatum est, qui utique sine jugo sunt, sed antiquo more semper usus est, ita duntaxat contextis, ut nec affectata pompa redolerent, nec plebeia rusticitate notarentur. Sericinis vero vel pretiosis, nec obtentu quidem cujuslibet festivitatis, nec alicujus præsentia marchionis, plus solito se comere studuit. Reminiculum illud quo solet ensis renibus astringi, per viginti annos, si tandiu durare posset, non mutare aut renovare curabat. Quid dicam de balteo vel ambitiosis cinctoriis, aut fibula, de equorum phaleris, quandoquidem ille non solum portare aurum, sed nec habere quidem pateretur? Non enim putavit aurum robur suum, neque in multitudinem divitiarum, sed in Deo gloriatus est. Ut religionis solent etiam professores, qui ad excolendum corporis cultum, inverecundo et infatigabili studio sollicitantur: id toto nisu affectantes, ut reverentiam, quam sibi moribus tollunt, vestis pretiosæ saltem obtentu ab intuentibus emendicent. Quibus utique expediret ut ad cultum animæ, quæ jugiter pulchrescere poterat, potius vacarent.

XVII. Erat autem pauperibus et injuriam passis liber ad eum semper accessus, nec ad causam suam ei commendandam deferre munusculum aliquod indigebant. Plus quippe oculis ejus unusquisque suam necessitatem plenius allegabat, quanto illum arctius indigentem vidisset. Jam vero benignitas

(81) *Ab officialibus comprehensus est. Sic infra cap. 41. « De hoc (prædiolo nempe Taladiciaco)*

ejus non solum vicinis, sed etiam longinquis regionibus resonabat. Et quia noverant omnes quam beneficus erga omnes esset, multi per eum suas necessitates expediebant. Nec dedignabatur aut per se aut per suos pauperum negotiis interesse, et, ut potis erat, suffragium præbere. Sæpe enim cum inter discordes dura grassari bella cognovisset, die qua ventilanda erat causa, faciebat pro eis missas celebrari. Et quibus non occurrebat humanitus subvenire, divinum illis imprecabatur auxilium. Neque hoc patiebatur, ut quilibet senior beneficia a suo vasso pro qualibet animi commotione posset auferre; sed, deducta ad medium causa, partim prece, parti imperio, commotionem exasperati animi reprimebat. Rectitudinis ejus vigorem hac una re tantum putares acclivem. Quoties pauper apud potentiorum forte obnoxius tenebatur, instabat, ut imbecilliorum ita sustentaret, quatenus fortiorum sine læsione fregisset. Cæterum, veraciter justitiam esuriens, hanc non solum in suis, sed etiam in extraneis lædi non patiebatur.

XVIII. Justitiæ sitis, ut esuries, ordinatim in eo flagrabat. Non enim aut simplicitas aut benignitas asperitatem zeli deserebat, aut asperitas zeli simplicitatis benignitatem. Nimirum ut de Job dicitur, quod simplex erat et rectus, et iste vir, quamvis pauperibus multum consuleret, tamen ad puniendum reos non usquequaque dormitavit: videlicet non ignorans quibusdam divinitus esse datum, ut crimen, quod impunitum remanere non potest, temporali supplicio luan. Unde et rex David moriens Joab et Semei jubet puniri. Quamdam silvam latrones occupaverant, qui rapinas cædes transeuntibus atque vicinis inferebant. Quod Geraldus audiens, ad capiendum eos protinus direxit. Ac tum forte rusticanus quidam ad eos metu cogente venerat. Milites vero qui eos comprehenderunt, timentes ne forte domnus Geraldus aut eos dimisisset, aut cur eos impunitos sibi ostenderent inculpasset, oculos omnium protinus avulserunt. Qua occasione factum est ut ille rusticanus una cæcetur. Qui dehinc in Tolosanum pagum recessit. Longo post tempore, cum de eo domnus Geraldus audisset quia latronum socius non fuerit, valde constrictatus est, requirens vel si viveret, vel quo isset. Comperto autem quod ad Tolosanam provinciam discessisset, centum solidos, ut aiunt, ei transmisit, jubens portitori ut ejus vice veniam ab eo postularet.

XIX. Itidem quam clementer consolaretur afflictos, aut quantum sæpe miseretur obnoxiiis, hoc liqueat exemplo. Quemdam presbyterum ita vicini sui crescente litigio contriverant, ut ejus oculos eruerent. Quem scilicet senior verbis multum consolatus est, suadens illi patientiam. Sed ne verborum consolatio exilis videretur, quamdam sui juris ecclesiam, facto solemniter testamento, eidem contradidit. Aliquantulum tempus fluxerat, et unus ex his qui presbytero vim intulerant, (81) officiales permiserunt invito et nolenti, ut illud cuidam Bernardo ad custodiendum commendaret. »

ab officialibus comprehensus est, et in carcere clausus. Quod et seniori tanquam inde gavisuro protinus nuntiatum est. Qui statim quasi desiderio puniendi festinans, tetendit ad carceris locum. Aliæ vero causæ emergerant, quas necesse erat in crastinum expediri. Sub hac ergo occasione jubet reum usque tunc demorari. Sero autem cum officiales ad sua dissessissent, præcepit clam custodi, quatenus eum cibo ac potu reficeret. Et quia discalceatus erat, datis calceamentis aufugere permisisset. In crastinum vero (82) mallensibus undique ad seniore[m] confluentibus jubet reum adduci. Quidam vero quos custos carceris pro seipso paraverat, trementes indicant reum aufugisse. At ille volens factum celare, quasi minabatur custodi. Sed mox itidem : Bene, inquit, actum est, quoniam presbyter jam eis noxam indulerat.

XX. Item duo vinculati, quos apud eum reatus ingens obnoxiaverat, eidem fuerant præsentati. Instabant vero accusatores, ut suspendio eos jubere protinus interire. Ille vero dissimulabat, quoniam eos palam liberare volebat. Sic enim in quolibet pietatis opere se modificabat, ut ipsa ejus pietas non nimia videri posset. Respiciens ergo accusatores : Si inquit, ut dicitis, mori debent, prius juxta vulgarem sententiam reficiamus eos. Tunc cibum et potum jussit eis afferri, et ad comedendum disligari. Cumque refecti fuissent, dedit eis cultellum suum, dicens : Ite et vos ipsi, afferte vimen, quo suspendi debeatis. Non longe autem erat silva, quæ stirpibus densata succreverat. Quam illi intrantes, et quasi vimen quærentes, paulatim remotiora penetrantes, subito disparuerant, et ita mortis articulum evaserunt. Hi vero qui aderant, assensum ejus intelligentes, eos perscrutari inter fruteta non audebant. Quantum vero ex æqualitate personarum conjici potest, personas illas reorum qui se in malum destinaverat, aut damnis coercebat, aut caractere adustionis inurebat. Illas autem personas, quæ non per consuetam malitiam, sed qualibet, malum aliquod perpetrassent, indemens dimittebat. Nunquam tamen auditum est ut se præsentem quilibet aut morte punitus sit, aut truncatus membris.

XXI. Sane de pluribus gestis ejus pauca quædam et singula commemoramus, quæ ad ostendendum quosdam pietatis actus nobis videlicet compertos,

(82) *Mallensibus undique ad seniore[m] confluentibus.* Mallus, placitum majus, ubi majores causæ a comitibus et senioribus terminari solitæ. Edictum Cariciacense Caroli Calvi, anno 864 : « Et ipse sic mallum suum teneat, ut barigildi ejus et advocati, qui in aliis comitatibus rationes habent, ad suum mallum occurrere possint. » Inde, *admallare*, ante judicem venire litigandi causa. Marculfus lib. 1 Formularum, cap. 24 : « Eo quod propter simplicitatem suam, causas suas minime possit prosequi, vel admallare. » Et *mallenses*, in judicium vocati pro negotiis proseguendis ac discipandis.

(83) *Derelictis coloniis suis.* Colonia est domuncula cum agri tanto quantum colonus unus cum servis suis colere potest. Flodoardus lib. ix. Hist. hem., cap. 19, de Ebone archiepiscopo loquens :

sufficere possunt. Ob hoc etiam et minima quælibet inserimus, per quæ grande ejus valeat studium demonstrari, ut est videlicet illud : Dum per aggerem publicum aliquando graderetur, in agello viæ contiguo quædam rusticana mulier aratrum ducebat. Quam requirit cur opus virile mulier agere præsumpsisset. Respondit virum suum diutius jam languere, tempus sationis præterire, se solam esse, nullumque qui sibi subveniat habere. Cum quidem ille calamitatem ejus miseratus, tantos ei nummos dari jubet, quanti dies sationis superesse videbantur, quatenus per singulos dies agricolam sibi conduceret, et ipsa dehinc a virili opere cessaret. Omne fucatum, ut ait Ambrosius, refugit natura, et auctor ejus Deus quod contra illam est abhorret. Hæc ergo res per se quidem exigua est, sed affectus recti hominis naturæ legibus conveniens eam grandescere facit.

XXII. Cum itidem alias viam carperet, haud eminus cicer quidam rusticanus metebat, Cum juvenes, qui seniore[m] præibant, inde sumentes manditarent, hæc ille conspicatus, emisit equum et ad hominem concitus venit, quærens si cicer pueri abstulissent. At ille : Ego, inquit, domine, gratis dedi. Et senior : Bene, inquit, faciat tibi Deus.

XXIII. Tale est quod alia vice, cum ministri ejus convivium sub umbra cerasorum pararent, ramusculos baccis jam maturis dependentes, quos antequam ille veniret, iidem ministri confregerant, a reclamante rusticano argenti pretio comparavit. Forte dicet aliquis quod hæc relatu indigna sunt : sed nos timorati hominis mentem per hæc exigua demonstramus, ut ex obliquo intelligatur quoniam qui modica non spernebat, paulatim decidere in majora non poterat. An non affectus viduæ per duo minuta comprobatus a Domino est?

XXIV. Erga ipsos vero qui juris ejus erant, tam beneficis, tamque erat pacificis ut mirum considerantibus esset. Nam frequenter improperebant et quod mollis esset et timidus, qui se lædi ab infimis personis, tanquam impotens, permisisset. Nec facillime tamen, sicut domini solent irasci, contra improperebant vel leviter indignabatur. Aliquando enim non paucos ex ruricolis obvios habuit, qui (83), derelictis coloniis suis, in aliam provinciam transmigrabant.

« Colonias nonnullas Ecclesiæ, descriptis per strenuos viros colonis, eorumque servitiis ordinavit. » Et Glaber Rodulfus lib. III, Hist. Franc., cap. 5 : « Quod etiam cænobium, Cluniacense videlicet, in primo non amplius quam quin decim terræ colonias dicitur dotem accepisse. » Dicitur etiam colonica passim apud veteres. Chronicum S. Benigni, cum servis qui de prædictis mansis septem colonicas tenebant. » Synodus Valentina sub Lothario imp., c. 9 : « Unam colonicam vestitam cum tribus mancipiis dotis gratia eis conferant. » « Et antiquior his omnibus charta dotationis ecclesiæ Vivariensis : « Ego Venantius episcopus sedis Vivariensis dotavi ecclesiam in Luciatense in honore S. Mariæ, et S. Martini Bessiaco, dotavi eas colonicas LXX, et cum servis suis, et dimisi eas Deo et sancto Vincentio. »

Quos cum recognovisset, et quoniam cum sua suppellectile tenderent, inquisisset, responderunt quod injuriati fuissent ab eo, cum ipse beneficiaverat eos. Milites vero qui obambulabant principi, suadebant ut eos verberari juberet, et ad domunculas, unde discesserant, redire compelleret. Sed ille noluit. Quippe qui noverat suum, et illorum Dominum esse unum in cœlis, et qui magis consueverat, juxta Apostolum, remittere minas, qui potentiæ suæ manum non levare super pupillum soleret. Ergo permisit eos abire, quo sibi commodius putarent, et dedit licentiam conversandi. Hoc vero, quod non sine mea verecundia quemdam nuper garrientem audivi, scilicet quod (84) debitum wadii nequaquam debitori relaxare solitus erat, omnino falsum est, sicut illi testantur qui sæpe viderunt, quod non solum augmentum wadii, sed etiam (85) capitale debitum relaxabat.

XXV. Siquidem sui pagenses, vel clerici, qui illum sicut patrem affectuose diligebant, frequenter ei tortulas cereæ deferebant, quas ille veluti grandia munera, multas gratias referens accipiebat. Nec tamen ex eadem cera quidquam ad suum usum ardere permittebat, sed coram altari, vel sanctis pignoribus, quæ perinde secum deferri faciebat, totam in luminaribus succendi præcipiebat. Cubiculari vero cum forte cera aliunde ad ejus obsequium præparata deesset, betulinas cortices, vel abiegnas tædas ante eum, et in ministeriis suis præparabant. Sed cum ille tanto studio cavebat, ne muneribus quæ sibi gratis dabantur privati uterentur, quomodo consequens esset, ut exactiones wadiorum sine indulgentia exegisset? Quin potius, quæ sibi jure debebantur, frequenter ultro debitoribus relaxabat. Minas quoque, juxta Apostoli præceptum, servis remittebat. Nam et fraudem interdum patiebatur, et rapinam bonorum suorum, ut dicit idem Apostolus, suscipiebat.

XXVI. Sed ut hoc exemplo comprobetur: fur aliquando tentorium ejus noctu ingressus est: cum quidem cereus de more coram lecto illius arderet, ac tum forte senior vigilabat. Solebat enim in stratu suo, dilectione Christi atque dulcedine pasci, per studium orationis. At vero fur ille curioso visu cuncta percurrens, explorabat si quid forte videret quod asportare valeret. Pulvillum forte respicit, quod sericam tecam habebat. Tetendit manum et ipsum sibi trahebat. Tum senior: Quis, inquit, es tu? Extimuit latro, et stupidus hæsitabat. Tum ille: Fac, ait, quod facis, et caute discede, ne forte aliquis sentiat. Ita latroni persuasit, ut licenter cum

(84) *Debitum wadii*. Lib. III, Capitulum, capite 19: « Liber qui se loco wadii in alterius potestate commiserit, ibique constitutus damnum aliquod cuilibet fecerit, qui eum in loco wadii susceperit, aut damnum solvat, aut hominem in mallo productum dimittat, perdens simul debitum, propter quod eum pro wadio suscepit. » Inde *debitum rewadiatum*, lib. IV, cap. 58, et cap. 70 ejusd. libri *heribannum rewadiare*.

(85) *Capitale debitum*. Sic *capitalis dominus* qui

A furto discederet. Quis aliud præter Geraldum hoc ita faceret? Certe mihi videtur, quod id magis admiratione dignum sit, quam si furem rigescere in saxi duritiam fecisset.

XXVII. Quantopere autem illud cavere studuerit quod Apostolus jubet: *Ne circumvenias in negotio fratrem tuum* (I Thess. IV, 6), itidem præsentipatebit exemplo. Cum aliquando ab urbe Roma rediens, Papiam præteriret, haud procul castrametatus est. Quod Venetii, vel alii quamplures illico cognoscentes, ad eum protinus exierunt. Jam enim per omne illud iter satis nobilissimus erat, et religionis atque largitatis causa apud omnes famosus. Cum ergo negotiatores, ut eis mos est, inter papiliones (86) cursitarent, et si quispiam vellet aliquid emere, disquisissent, honestiores quidam ad senioris tentorium pervenerunt, et ministros interrogabant, si forte domnus comes (sic enim omnes appellabant eum) vel pallia, vel pigmentorum species emi juberet. Tum vero ipse vocans eos ad se: Quod, inquit, placuit, Romæ licitatus sum; sed plane velim dicatis utrum bene negotiatus sim. Tunc jubet empta pallia coram afferri. Erat autem unum ex his pretiosissimum. Quod Venetius intuens, quærit quidnam pro eo datum sit. Cumque summam pretii cognovisset: Vere, inquit, si Constantinopoli esset, etiam plus ibi valeret. Quo audito senior extimuit, quasi grande facinus exhorrescens. Cum vero dehinc quosdam Romeos sibi notos obviam reperisset, tot solidos eis commendavit, quot Venetius ultra datum pretium dixerat pallium valere, dans indicium ubi venditorem pallii reperissent. Verum cum in aliis peccati speciebus soleant homines compungi, atque de emendatione meditari, aut raro, aut certe, nec raro videas, qui præter Geraldum in ista peccandi specie se doleat deliquisse. Sed nimirum ille noverat, quia Deus per omne peccatum offenditur, et eum quem toto corde diligebat, offendere nec in minimis volebat.

XXVIII. At vero non immemor quia Christianorum justitia debet justitiam Phariseorum supergredi, cum universæ fruges ejus rectissime decimarentur, nonas etiam jubebat seorsum recondi, quæ in diversis pauperum necessitatibus dispensarentur. Inde cum necessitas exegisset, supervenientibus diverso tempore pauperibus vestimenta emebantur. Præterea nummos indesinenter secum ferebat, quos obviantibus egenis latenter, quantum poterat, vel per se, vel per quemlibet causæ istius conscium dabat. Et cum illi reditus agrorum ac vinearum satis abundarent, nunquam tamen auditum est, quod villici ejus et *principalis*, sive superior. Chartularium rerum ad Majus Monasterium in Vindocino spectantium, ex bibliotheca præsidis illustrissimi J. A. Thuani, charta 175: « Auctoris averunt etiam hoc capitales domini ejusdem terræ. » Et ante charta 121: « Sed et Salomon de Lavarzino hujus terræ principalis dominus existens huic emptioni corroborandæ manum extremam imposuit. »

(86) *Inter papiliones*. Inter tentoria. Gallice, *pavillons et tentes*.

aliquid accommodassent; sed neque ipse prædium aliquando comparavit, præter unum agellum, qui suæ cuidam possessioni forte insitus erat: cum soleant divites quique in hoc vehementer inardescere, terribilem prophetæ comminationem obliti, qua dicit: *Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis* (Isai. v, 8). Geraldus namque, juxta præceptum Evangelii, contentus erat stipendiis suis. Et sicut ille neminem concutiebat, neque calumniam faciebat, sic et rerum dispositor Dominus, ea quæ juris illius erant, ab impiis et pervasoribus tuta servabat. Etenim tanta prædiorum loca per diversas provincias sub ditione sua tenebat, ut ipsis locis, quibus plenus erat, veraciter locuples diceretur. Nec tamen multitudo locorum extollebat eum, quoniam nihil, ut Psalmista dicit, a Domino volebat supra terram. Qui nimirum hæc omnia adjiciebat illi, quia regnum Dei, quod primum est, ipse quærebat ab eo. Tantum utique, Deo largiente, succreverat, tamque protectus, et tam immunis persisterat, ut ei convenire videatur illud Job: *Tu vallasti eum, et possessio ejus crevit in terra* (Job 1, 10).

XXIX. Sane ut pateat qualiter in bono malum vincere consueverat, juxta apostolicum præceptum, hoc ejus factum sub exemplo commemoretur. Cum dehinc ad portum Placentinum venisset, quidam clericus, qui portui præerat, supervenit. Nam, sicut illic mos est, lucrosum nimis naulum a Romeis exspectabat. Qui nescio qua causa felle commotus, verba indignationis rotabat, ita ut episcopum (87) Rotenensis provinciæ, sed et alios nobiles viros injuriosis exprobrationibus lacessiret. Forte vir Domini de contra stans, seditionem moveri metuens, conviatores compescuit, ne dure quidquam respondissent. Clericum vero blando sermone fregit, et quædam munuscula ei dedit. At ille videns quam facili sermone et episcopum et cæteros a respondendis injuriis compescuisset, se autem quam leviter ad mentem reduxisset, quæsit ab eo quisnam esset. Cum ille se Aquitanum et mediocrem personam esse responderet, clericus eum tam vultu quam eloquio considerans, ad ejus gratiam se totum inflexit, et quidquid de naulo debebatur, cunctis de illius comitatu remisit, et tam ipsius quam aliorum flascones et utres vino implevit. Habebat enim isdem senior

(87) *Rotenensis provinciæ*. In Aquitania prima, sub archiepiscopatu Bituricensi, *Ruthenos* Cæsar et Gregorius Turonensis dixerunt. Nos hodie *Rodez*.

(88) *Usque Brivatensem vicum*. In Arvernia, qui sancti Juliani martyris reliquiis celebris, Sidonio, in Propemptico ad libellum, Gregorio lib. x. *Histor.*, cap. 29, et vetusto Vitæ sancti Odilonis scriptori *Brivas*, vulgo *Brioude*. Meminit et idem Gregorius alterius Brivæ in Lemovicino, quam ad distinctionem Arvernensis *Bravam Curretiam* appellat lib. v, cap. 10, his verbis: « Qui conjunctus cum supradictis ducibus Lemovicinum accedens, Brivam Curretiam vicum, in quo sanctus Martinus nostri, ut aiunt, Martini discipulus, requiescit, adventit. » Gallis, *Brives la Gaillarde*, sed corrupte. Dicendum enim, *Brive de Corrèze*, a Curretia fluvio, qui ipsam alluit.

A divinitus hoc donum, ut tam ipse quam sermo ejus graciosus esset. Et non solum quibuslibet aliis personis, sed etiam ipsis magnatibus. Quin et regibus semper charus, et reverendus erat.

XXX. Merito quippe diligebatur ab omnibus, quoniam ipse cunctos diligebat. Referamus plane quid de quodam fugitivo, quasi de amico fecerit. Nam in eodem itinere fugitivum eundem reperit, qui ante aliquot annos ab ejus municipio discesserat. Qui apud illas personas cum quibus habitabat, magnus etiam et locuples habebatur. Hunc itaque ministri domni Geraldii reperientes, ad eum trementem et pavidum adduxerunt. At ille seorsum inquisivit ab eo qualiter se ageret. Et cum didicisset ab eo, quod in eodem loco non parum honorabilis haberetur: Nec ego, inquit, te dehonestabo. Tunc præcepit suis, ne quis proderet qualis in sua regione fuisset. Tum vero videntibus vicinis suis, ei quædam munuscula tribuit, et in eloquio vel convivio satis eminenter honoravit, et eum in pace dimisit. Quis hoc præter Geraldum faceret? Sed hoc ille fecit, qui non avaritiæ servus erat, sed misericordiæ se totum dicaverat.

XXXI. Item in eodem itinere, quidam vir de parte Bituricensi, non longe a Roma sibi coxam fregerat. Qui relictus a suis, cum conjuge solus remansit. Quem Bonifacius quidam ex militibus domni Geraldii casu reperit, et necessitatem illius audiens, ad eundem domnum Geraldum hunc adducens: En, inquit, domine mi, juxta tuum desiderium reperi, quod tibi placitum præsentio: ecce homo indigens solatio. Quem dehinc vir Domini in tuitione sua gaudens suscepit, et usque Brivatensem (88) vicum sufficienter sustentatum deduxit. Tunc insuper ei decem solidos præbuit, quibus subsidium usque ad suos habere posset. Hæc et hujusmodi facta testantur miserendi affectum, quem ei divina inspiratio largiter inspirabat.

XXXII. Verum noverimus, quia necesse est, ut messis triticea cum lolio crescat, et granum frumenti palea superior interim premat: et ob hoc oportuit ut justum Abel malitiosus Cain ad patientiam exercuisset. Geraldus quoque, sicut Job, frater draconum et socius struthionum fuisse monstretur, frequenter a quibusdam provinciarum lacessitus est. Nam reipublicæ statu jam nimis turbato (89) rega-

(89) *Regales vassos*. Id est servientes, fideles, qui servitium ad fidelitatem debent, et præstare tenentur regi. Aymoinus lib. v, cap. 35: « Abbates etiam, et regni primores ac vassi regii, se illi commendaverunt, et sacramento secundum morem fidem promiserunt. » Nomen vetus Gallicum, et quod adhuc Franci retinent in verbo *vassaux*. Unde et *vassaticum* apud Greg., Theodulphum et alios *vasselage*. Quilibet autem senior, comes, dux, rex, vassos sive vassalos suos habebat. Idem Odo: « Nec hoc patiebatur, ut quilibet senior beneficium a suo vasso pro qualibet animi commotione posset auferre. » Leg. Alaman. tit. 36, c. 4: « qualiscunque persona sit, aut vassus ducis, aut comitis. » Et Leg. Bajuvar., c. 2, tit. 15: « Sive regis vassus, sive ducis, omnes ad placitum veniant. » Vassos dominicos generali voce dixit Walafrius Strabo: « Capellani, inquit, mino-

les vassos insolentia marchionum sibi subjugaverat. Jam itaque multarum causarum experimentis probatum fuerat, quod, ut scriptum est, omnipotens erat contra hostes Geraldii. Quibus videlicet ita insuperabilis videbatur, ut malum, quod ei perstruere molirentur, in ipsos potius redundaret, ut scriptum est: *Qui fodit foveam proximo suo, ipse prior incidet in ea* (Prov. xxvi, 27) (90). Willelmus plane dux Aquitanorum, vir bonus, et per multa laudabilis, cum tandem vehementer invalisset, non minis quidem, sed precibus agebat, ut Geraldus a regia militia discedens, sese eidem commendaret. Sed ille favore comitis nuper usurpato, nequaquam consensit (91). Nepotem tamen suum nomine Rainaldum eidem cum ingenti militum numero commendavit. Sed et isdem Willelmus nullatenus illi indignatus est, quippe non immemor (92), quia pater suus Bernardus ipsum adhuc adolescentem eidem domno Geraldo amoris causa commendavit. Et ideo dulci admodum contubernio, ingenti veneratione semper eum excolebat. Cum vero causa instabat, ad ejus colloquium veniebat. Nonnunquam autem gratiosi hominis Willelmus suavitate delectatus, vi preceum exigebat, ut secum diutius commoraretur. Et frequenter in agendis progressus, longius secum ire faciebat.

XXXIII. Factum est quadam vice, cum ita res exigeret, ut in quamdam regionem qua hostiliter ierat, longum tempus cum eo expendisset. Interim vero omne stipendium, quod (93) in sagmariis Geraldii delatum fuerat, paulatim defecit. Porro exer-

res ita sunt, sicut hi quos vassos dominicos Gallica consuetudine nominamus. » Et lib. iii Capitular., c. 73, *De vassis dominicis*. Iidem *vasal. et vassali*, Lib. ii Capitular., cap. 24: « Vassi et vasalli nobis simulantes » Et lib. iii, c. 73. » De vassis dominicis qui adhuc intra casam serviunt, et tamen beneficia habere noscuntur, statutum est ut quicumque ex eis cum domno imperatore domi remanserit, vassallos suos casatos secum non retineat: sed cum comite, cujus pagenses sunt ire permittat. » *Drudi* quoque a voce Germanica *drow*, hoc est fide, sicut notat Claudius Falsetus lib. ix Antiquit. Franc. cap. 15. Capitulo quæ præsules Rhemensis atque Rothomagensis dioceseos Ludovico regi miserunt an. 818: « Et sine solatio et comitatu drudorum atque vassorum nuda ac desolata exhibit. » Item *lassi* Saxonibus, ut exponunt Witaldus, et Huchaldus Elnonensis abbas in Vita B. Lebuini: « Sunt enim, inquit iste, qui illorum lingua Edlingi, sunt qui Frilingi, sunt qui Lassi vocantur, quod Latina sonat lingua, nobiles, ingenui atque serviles. »

(90) *Willelmus plane dux Aquitanorum*. Cognomento Pius, qui et Arvernensis comes, Abboni lib. ii Obsid. Paris. *Claromontensis*. Vide Frodoardum ad annum 824, et quæ diximus supra.

(91) *Nepotem suum nomine Rainaldum*. S. Geraldus in testamento: « Decatucerias curte medieta-tem ad ipsum locum, scilicet Aurelhacum, dono, et medietatem Rainaldo nepoti meo, » etc. Frater fuit Benedicti Tolosæ vicecomitis, ut docet ipse Odo lib. ii, cap. 28, his verbis: « Raimundum noveratis comitem, filium videlicet Odonis. Hic nepotem domni Geraldii nomine Benedictum, Tolosæ videlicet vicecomitem, dolo captum tenebat. Rainaldus vero frater ipsius, sese obsidem dedens fratrem recepit. »

A citus ad prædam versus, tanquam hostes Willelmi persequens, totam regionem illam depopulabatur. Qua causa incolæ sibi timentes, facultatibus expositis, fugiebant, nec invenire poterat qui ministris ejus stipem vendidisset. Cum ergo nihil ad emendum reperissent, nec de præda quidquam eis tangere licuisset, non modicam in illa expeditione penuriam sustinuit. Neque enim ab his qui prædabantur, quidquam suscipere patiebatur, ne forte cum eis participans socius peccati existeret. Sustinuit autem et amici comitatum, nec afflictus deseruit. Ridebant hoc nonnulli quod aliis de præda lascivientibus ipse cum suis indigeret. Multi quidem quibus erat sanior intellectus, illum beatificabant, altius gementes quod ad hunc imitandum idonei non essent. Denique ex hoc et deinceps, cognomentum hoc promeruit, ut ab omnibus in commune Geraldus ille Bonus appellaretur.

XXXI. Tanti autem apud eundem Willelmum habitus est (94), ut ei sororem suam in conjugio dare vellet, Ermengardi matre quamprimum id cupiente, quæ virum hunc pio diligebat affectu. Sed Christus virginis filius castitatis amorem illi dudum inculcaverat, quam ab ineunte ætate ita complexus est, ut nec intuitu quidem tam excellentis copulæ pateretur ab ea divelli. Quantopere enim carnis obscenitatem exhorruerit, per hoc animadverti potest, quod nocturnam illusionem sine mœrore nullatenus incurabat. Quoties namque illud humanitatis infortunium dormienti contigisset, consecratis cubicularius afferebat ei seorsum, in competenti videlicet

(92) *Quia pater suus Bernardus*. Comes et marchio Nivernensis, uti jam monuimus. Imo fortassis et marchio Gothiæ, de quo Aymonius lib. v, cap. 37, sive, ut Nithardus appellat lib. ii, dux Septimaniæ. « Nam, inquit, de prælio Fontanetico loquens, Bernardus dux Septimaniæ, victoriam ut Caroli esse didicit, filium Willelmum ad illum direxit, et si honores quos in Burgundia habuit, eidem donare vellet, ut se ille commendaret, præcepit. » Hoc autem ut aliquo modo credam, duabus potissimum adducor rationibus. Una propter honores quos in Burgundia Bernardum Willelmi patrem habuisse testatur hic Nitardus. Nam et Martinus Polonus Willelmum Pium Cluniaci fundatorem, Burgundiæ principem appellat. Altera, quod et ipsum Willelmum Gothiam rexisse cum Aquitania scribit Joannes Italus, lib. i Vitæ sancti Odonis, his verbis: Qua de causa omnibus charus erat, præcipueque apud Willelmum comitem robustissimum, qui eo tempore Aquitaniam Gothiamque suo jure tenebat. »

(93) *In sagmariis Geraldii*. Infra lib. ii, capite 18: « Fur quidam duos ex ejus sagmariis subripuit. » Et præceptum Caroli Calvi de libertatibus abbatibus sancti Dionysii: « Nec non de omnibus carris et sagmariis. » Gallice, *sommiers* et *chevaux de charge*.

(94) *Ut ei sororem suam in conjugio*. Ademarum Chabanensis, vel, ut alii vocant, Engolismensis, sive Lemovicencis potius, de Willelmo duce loquens: Qui cum sororem suam in matrimonio desideraret conjungere sancto Geraldo nullatenus quivit, quia cælibem vitam semper ducens, cum semper ad copulam suaderetur amore filiorum, respondebat sanctus Geraldus: Utile est, inquit, mori sine filiis quam relinquere malos hæredes. »

loco, vestes mutatorias, ad hoc semper paratas, et tomentum, et vas aquæ. Quo illo intrante, non enim patiebatur se nudum videri, mox ille minister clauso ostio recedebat. Ita cultor internæ puritatis corporis iniquinationem refugiebat ut ipsam solam, quæ dormienti acciderat, non solum balneis, quin etiam lacrymis abluerit. Stultum forte videbatur hoc ejus factum, sed illis plane quorum cœnosa mens vitiorum sordes exhalat. Qui cum se vel naturaliter, vel voluntarie sordident, immunditias tamen suas abluere per se dedignantur. At vero Geraldus scriptum noverat: *Omni custodia serva cor tuum* (*Prov.* iv, 23). Et item: *Qui modica spernit, paulatim decidet* (*Eccli.* xix, 1). Velim sane perpendas quanti habendum sit, quod inter mundanas opes, et in fastigio terreno positus, castitatem servavit. Quid magnificentius faceret? Nihil amplius aut excellentius requiras. Nam sicut beatus Martinus perhibet, nihil, virginitati est comparandum.

XXXV (95). Unde et Ademarum comes vehementer instabat, ut eum suæ ditioni subdidisset, quod nullo equidem pacto extorquere potuit. Non solum quippe eidem Ademaro, Sed nec Wilermo quidem duci, qui tunc majore rerum affluentia potiebatur, se commendare assensus est, Credo Mardocheum vir iste meditabatur, qui superbo Aman se submittere, honoremque regibus a Deo collatum præbere contempsit. Verum cum in amicitia Willelmi devictus pacem habere videretur, ut homini in Christo viventi persecutio non deesset, prædictum comitem Ademarum illi Satanas instigavit. Quem protecto multis et variis tentationibus appetitum sibi subjungere non potuit. Aliquando quippe contigit ut in prato cum paucis militibus mansaret nocte, cum equidem Ademarum misso exploratore pro certo rescivit et ubi et cum quantis esset. Gavisus plurimum quod occasionem opportunam ad eum comprehendendum reperisset, armatorum cuneum collegit, et ad locum aciem direxit. Porro Geraldus in parte ipsius prati decumbens, ut fertur, cum suis omnibus dormiebat. Sed ille qui custodit Israel, nequaquam innocenti viro dormitabat. Si quidem, ut de Jeremia propheta scribitur, quia Dominus celavit eum: ita et hunc divinitus abscondit, ut cum omne pratium per gyrum discurre-

(95) *Unde Ademarum comes.* Pictaviensis nempe qui fuit filius Emenonis Engolismæ comitis. Auctor Historiæ comitum Engolismensium: Emeno reliquit filium parvum, nomine Ademarum qui processu temporum Pictavis comes effectus est. effectus autem ab Odone rege post Ranulfi mortem. Idem auctor paulo post: «Ademarum filius Emenonis, Sancia sorore Bernardi copulata sibi in conjugio, Aldrino et Guillelmo familiarissimus fuit, qui honores illorum ac si frater diligebat. Qui a rege Odone vocatus ad palatium, proventus est Pictavis comes.» Unde et initium discordiarum ejus cum sancto Geraldo manasse suspicor. Monachus enim qui scripsit Historiam Aquitanicæ, cujus fragmentum habemus in edit. Pitheana, postquam et ipse Ademarum ab Odone rege ad Pictaviensem comitatum proventus fuisse narravit, immediate, sub-

sent, et per medium regyrassent, nequaquam eum reperire potuerint. Tum vero Ademarum adnisi frustrato, dolens impietatem suam esse delusam, recessit. Justus vero, ut scriptum est, mundis manibus addidit fortitudinem laudis in Domino.

XXXVI. Quoniam itidem ejus castellum satellites Ademari comitis occupaverunt. Quo Geraldus audito, paucos milites, qui tunc sibi forte aderant, secum duxit, et ad oppidum festinavit. Ademarum vero cum valida exercitus manu, oppidi pervasores subsequi parabat. Sed cum non longe essent, quod ab obsidendum castrum Geraldus præcurrerat, volentem exercitum retinuit, dicens: Explorandum nobis est quam Geraldus pugnantium multitudine valletur, qui nos ad obsidendum oppidum ausus est prævenire. Neque enim se in hoc periculo præcipitasset, nisi quorumlibet rusticorum auxilio septus esset. Dixerat hæc, et pernices equites ad hoc explorandum direxit. Nox vero tum ingruerat: nec cunctati exploratores festinant, et quænam sint castra Geraldus sollicite rimantur. Ut autem in nocte solet fieri, lapides albicantes eminus sub incerto visu conspicati, obsidentium tentoria putaverunt. Qui protinus exsanguis et perterriti ad Ademarum recurrunt, ac ingentium castrorum multitudinem se vidisse fatentur. Redierant enim per quamdam matronam, cui idipsum retulerunt, per quam et hoc ipsum, quod illis exploratoribus visum fuerat, postea viro Dei innotuit. Ademarum itaque cum exercitu suo divino nutu labefactatus, ad sua remeavit. In crastinum vero pervasores castelli, cognito quod Ademarum eisdem minime adesset, pacem a Geraldo requirunt, poscentes ut eosdem sine ignominia recedere permisisset. Et id quidem vir Dei Geraldus illico indulxit, Sed milites animo concitati ægre ferebant, si vel armis non spoliarentur. Invaluit tamen pietas Geraldus, et illos stare cogit, hostibus vero per angiportum fugientibus auditum permisit. Quin etiam duos de suis armatos constituit, qui hinc inde stantes procurarent, ne aliquis de supellectili exeuntium quidquam rapere præsumpsisset. Ita Geraldus exturbatis absque sanguine hostibus triumphavit. Ita Christus more suo gloriosius militem suum ipsa adversitate nobilitavit.

XXXVII. Godefredus ille Torennensis comes (96),

jungit: «Regressusque a palatio Geraldus clam subductum filium Ranulfi a Pictavis Willelmo duci Aquitanicæ comiti Arvernensis credidit nutriendum, cujus propinquus erat.»

(96) *Godefredus ille Torennensis comes.* Torena, sive Turenna, Lemovicini territorii urbs, de qua ipse Odo, infra cap. 40: «Testatur hoc præsens Adalbertus, ille videlicet monachus, qui apud Lemovicis Verbum Dei solet populo prædicare. Thesaurum quippe sancti Martialis Torennæ custodiebat.» De hoc autem Torennæ comite Godefredo nullibi quemquam alium memini locutum fuisse, nisi forsitan Gosfridus ille est, cujus filii, ut legitur apud Aymoinum lib. v, cap. 36: «Castellum et honores filii Odonis quondam comitis invaserunt anno 878, quo, et Immo frater Bernardi marchionis Ebroicensis civitatem usurpans multas prædationes cir-

quadam vice, collecto militum agmine, festinabat ut hunc virum Dei bellando lacesiret, aut quæ erant juris illius devastaret. Contigit autem, ut ipso gladio quo se armaverat, ita vulneretur, ut arreptum iter nequaquam explere posset. Qui tandem intelligens quod ob injuriam viri Dei vulneratus sit, a malitia sua cessavit, merito sibi illud Mosaicum convenire conspiciens: *Fugiamus Israel, Dominus enim pugnat pro eis contra nos* (*Exod. xiv, 25*).

XXXVIII. Oppidum nihilominus, quod monasterio superimminet, frater prædicti Ademari clanculo irrepsit. Sed quia jam experimentis aliorum didicerat quod Geraldus, Deo pro se pugnante, semper hostibus prævaleret, non ausus est ibidem remorari. Tamen ablatis omnibus quæ asportari poterant, concitus aufugit. Nec multum vero post, quibusdam honestis viris sese ob illius facinoris causam objurgantibus cuncta reddidit, et ad virum Dei veniens, indulgentiam pro sua temeritate postulavit. Jam enim apud omnes, qui se noverant, tantam reverentiam obtinebat, ut quisquis eum læsisset, quasi sacrilegium fecisset, non sibi in prosperum cedere certus esset. Sane quamvis filii tenebrarum et per ista quæ commemoravimus, et per alia multa filium lucis inquietarent; ille tamen ubicunque poterat, pauperes tueri non omittebat. His enim qui se lædebant, tam facile ignoscebat, ut putares quod ille magis ignoscere quam illi vellent reconciliari. Durior illi causa pro pauperibus semper erat, quam anima ejus illis compatiebatur, faciliusque suam negligere causam poterat quam illorum. Ut enim peritissimus quidam medicus, qui forte vulneratus jacet, aliorum vulneribus mederi studeat: sic iste dum læderetur, tamen impotes tueri non omittebat.

XXXIX. Suis siquidem inimicis ita insuperabilis erat, ut malum in eos potius redundaret, quod ei perstruere molirentur. Quod ex quibusdam superius relatis, et ex præsentis probatur exemplo (97). Frater Ademari comitis Adalelmus, præter illam injuriam quam eidem domno Geraldo fecerat, cum Aureliacense castrum pervaserat, quam videlicet injuriam ipse libenter ei indulserat, adhuc tamen ejus malitia furebatur, et ad læsionem sancti viri pertinaciter instigabatur. Collecto itaque satellitum cuneo, castrum, quod tunc forte domnus Geraldus missarum solemnibus intererat, irrumpere tentavit. Sed illi quidem qui forinsecus erant, illum in præcepis gradientem eminus conspicati, portam repente clausurunt. Facto autem strepitu in castro vociferantium, mi-

cum circa in illis regionibus exercuit. Quamobrem, veniens Ludovicus usque Turonos, satagentibus quibusdam consiliariis suis, et amicis Gozfridi, venit ad eum iste Gozfridus adducens secum filios suos: ea conditione ut castellum et honores quos invaserant Ludovico regi redderent, et postea per concessionem ejus haberent. Nunc Gozfridus partem de Britonibus ad regis fidelitatem convertit. » Ut se res habeant, hodie Torena vicecomitatus tantum honore gaudet, appellaturque vulgo *la viconté de Turenne*.

lites qui ad missam cum seniore erant, exsilire volebant. Quos ille sermonibus fregit, et donec opus Dei compleretur, nequaquam exire permisit. Interim vero satellites Adalelmi ambitum castelli pervagantes, septem equos tantum repperunt, quos et abegerunt. Et confestim incassum se irrupisse videntes, pudore acti, remeare cœperunt. Fertur autem quod vir Domini, retentis militibus, supra portam sumpto psalterio concitus ascenderit, et nescio quid e psalmis Domino decantaverit. Porro tyrannus, qui mœrere cor justici fecerat, lætatus nequaquam redire permissus est. Mira dicturus sum, et pene incredibilia, nisi hæc a teste satis idoneo perhiberentur. Nam de caballis eorum ferme sexaginta sub brevi spatio temporis extincti sunt. Adalelmus autem post quartum decimum diem, tam terribiliter obiit, ut omne ubi jaceret, turbo vehemens discooperiret. Testatur hoc præsens Adalbertus [Madalbertus], ille videlicet monachus qui apud Lemovicas verbum Dei solet populo prædicare. Thesaurum quippe sancti Martialis Torennæ custodiebat, qui pridem ob metum paganæ gentis illic fuerat deportatus. Ablatores autem illi videntes quod acciderat, homini Dei suos equos remiserunt.

XL. Nonnunquam invitatus cogebatur potentissimæ vires exerere, et pravorum cervicem vi bellica curvare, sicut videlicet actum est de quodam pessimo homine, qui vocabatur Arlaldus. Is namque tenebat quoddam oppidulum, quod dicitur ad sanctum Serenum, ex quo scilicet, quasi lupus vespertinus egrediens, irruptiones faciebat in familiam domni Geraldi. Cum quidem ille sicut pacificus loquebatur ei qui oderat pacem, quin etiam quædam munuscula tribuebat ei, et arma militaribus apta, quatenus ferinos ejus mores per beneficia deliniret. Sed stultus homo ac brutus, hoc non pietati, sed ignovissimæ deputans, audacius in prædicta familia grassabatur. Tandem ergo Geraldus considerans quod stulti hominis vesania sine flagello frenari non poterat, collecto militum agmine, tetendit ad castellum. Atque incredibili victoriæ proventu, bestiam illam sine cujuslibet interfectione de suo cubiculo protraxit. Cumque ante ipsum plenus confusione staret, non contumeliose, sed ratiocinando quantum oportuit eum alloquitur. Cum ille tremens verba humillima ac deprecatoria respondisset, vir Domini ad eum: En, inquit, expertus es quod tuis viribus adversum me consistere nequeas: cave igitur furere, cave ultra malitiam exercere, ne gravius ipsa in caput tuum

(97) *Frater prædicti Ademari*. Adalelmus sive Adelelmus, qui postmodum in Auriliacense castrum irrupit. Ipse sanctus Odo cap. sequenti: « Frater Ademari comitis Adalelmus, præter illam injuriam, quam eidem domno Geraldo fecerat, cum Auriliacense castrum pervaserat, adhuc tamen, ejus malitia furebatur. » Sed hoc non tulit impune. Nam, ut inquit idem sanctus Odo, « post quartumdecimum diem tam terribiliter obiit, ut omne ubi jaceret turbo vehemens discooperiret. »

redundet. Et teipsum, inquit, ita dimittam ut neque obsidem, neque aliquod juramentum a te suscipere curem. Sed neque de tua suppellectile saltem pro compensatione prædæ, quam exercere solitus es, quidquam anferre permittam. Ita coercitum dimisit hominem, et ille satis deinceps cavit, ne Geraldii familiam lædere præsumpsisset.

XLII. Jam, ut supra dixeramus, cessabant ejus adversarii divino metu consternati. Nam licet ad exemplum Job, frater fuerit draconum et socius struthionum, bestię tamen agri pacificę erant illi. Nam cum alodus ejus esset postomia, et deinceps latifundia ipsius ita sibi succederent, ut usque ad montem magnum Greonem, posset in eundo et redeundo, semper in propriis mansitare capellis, tamen non indigebat ut aliquam villam cuilibet potenti ad custodiendum commendasset, nisi unum solum prædiolum quod dicitur Taladiciacus. Erat enim semotim inter pessimos vicinos longe a cæteris disparatum. De hoc officiales permiserunt invito et nolenti, quatenus illud cuidam Bernardo ad custodiendum commendaret. Quod equidem ille cum quadam hilaritate patenter ferebat, dicens: Bene mihi contigit ut discam quia bonum est confidere in Domino, quam in homine. Quod scilicet ob hoc libuit commemorare, ut hinc pateat, quia quoties Deus aliquid ad ejus probationem fieri permisit, ille non ad tristitiam, sed ad humilitatem id retulerit. Per quod etiam demonstratur, quod vir iste ex fide vixerit, qui cuncta divinę dispositioni subjacere cognoverit, et quod in terris nihil sine causa, ut scriptum est, fieri non ignoraverit.

XLII. En quędam de exterioribus gestis ejus, et communi conversatione digessimus, per quę videlicet facillime patet, quod vir iste justitię cultor fuerit, et juxta apostolicum præceptum, sobrie, et pie, et juste conversatus est. Cum igitur in justificationibus Domini sine querela se exercuerit, incredibile non debet videri, si ipse Dominus misericordiam suam cum eo magnificat. Quapropter suademus eis, quibus incredibile videtur

(98) *De rege Anglorum Oswaldo.* Quem Penda paganus Merciorum rex gravi prælio et occidit, et occisum summa cum immanitate decerpsit. Christianissimum et Deo dilectum vocat Bedę, qui et

omne quod nunc fama de eodem sancto viro dispergit, ut cautius ac diligentius causam ejus retractent. Nam si hoc obstare videtur, quod in sæculo potens fuit, considerandum est quod major et laudabilior virtus sit materiam superbiendi habuisse, et tamen potentię culmen humiliter compressisse. Potestas enim non est nisi a Deo. Qui, juxta scriptum, potentes non abjicit, cum ipse sit potens. Quamvis igitur sæculari gloria fastigiatus fuerit, non debet incredibile videri, si Deus illum glorificat, qui hunc in observantiam mandatorum ejus glorificavit. Annon potentes fuerunt et bellicosi rex David, Ezechias, et Josias? Modernis quoque temporibus de nonnullis auditum est, sicut de (98) rege Anglorum Oswaldo, quos Deus per signa glorificat, qui scilicet in observantiam mandatorum ejus illum glorificare studuerunt. Denique in singulis hujus vitę ætatibus multa gerit divina dignatio, quę ad incitamentum conculcatę et oblitę religionis proficiant. Unde dicit Apostolus quia Deus nullum tempus sine sui testimonio relinquit. Quod etiam per ingratos aliquando fit, sicut equidem sub Moyse multa signa cum illis patrata sunt, de quibus scriptum est, quoniam non in pluribus eorum beneplacitum fuit Deo. Et nonnulla vix credibilia veraces et idonei testes asserunt, sicut beatus Hieronymus de quodam quondam violento et latrone, qui postea conversus ad Christum, solem ad explendum, iter suum diu stare fecit, ac deinde clauso ostio ad discipulos corporaliter intravit. Si ergo Deus, qui cum patribus mirabilia fecit, etiam nostris temporibus ad resuscitandum conculcatę religionis affectum, per hominem, qui sicut in diebus Noe, justus repertus est, signa dignatur operari, incredibile non debet videri. Sed ipse potius est glorificandus, qui nullum tempus sine testimonio bonitatis suę relinquens, suę promissionis memor, non desinit benefacere populo suo. De gestis autem ejusdem viri, quę egit, postquam cultui divinę servitutis, ex toto se cohæsit, quę dicenda sunt, sequenti libello reservantes, hic istum in Dei nomine terminemus.

prodit miracula claruisse ubi cecidit, et plura de illo scribit lib. II Hist. Eccl. Angl., cap. ult.; lib. III, cap. 1, 6, 9-13, et lib. IV, cap. 14.

PRÆFATIO IN LIBRUM SECUNDUM.

His qui de meritis domni Geraldii temere disputant satisfacere potest considerata et inspecta qualitas vitę ejus. Nam quasi in tribunali quodam residentes, decernunt utrum sanctus debeat esse annon, cum hoc divino judicio subjaceat, quo etiam per reprobos ad utilitatem honorum signa plerumque fiunt. His ergo satisfaciunt attestatio miraculorum, quę per eum, vel dum viveret, vel post ejus obitum

Christus operari dignatur. Porro his qui gloriantur, dicentes, quod Geraldus potens fuit, et sanctus est, suademus ne sibi de hoc applaudant, quia nisi pauperes spiritu fuerint, et sicut ille, suam potentiam religione condierint, casa eorum parva esse non poterit. Imo comparatione ejus revincentur, potuisse quidem juste similiter vivere, sed noluisse; manducos vero et bibaces, et de quibusdam religionis

professoribus dicam, qui sibi excusationes in peccatis fingentes, inter pocula fateri solent quia Geraldus carnibus vescebatur, et sanctus est, sua professio manifeste revincit. Nam laico homini multa licent quæ monacho non licent. Damnatus est Adam, non quod in paradiso mala arbor esset, sed ideo quod interdicto præsumpsit. Geraldus quippe licenter suo ordini concessis utebatur, quoniam et ab illicitis abstinebat, et cum pauperibus vescebatur. Noverat enim vinum ad sobrietatem creatum. Nam et Elias carne pastus est, et dignus fuit in paradiso transferri. Per concupiscentiam tamen, quæ nonnullos instigat. Esau primogenita sua lentis edulio perdidit. Igitur alia res est Geraldus, alia istorum. At vero illi qui delirant, quod nec martyr, nec confessor valeat dici, B sciant quod utrumque dici possit, non solum ille,

A sed etiam omnis, qui ut vitiis resistendo crucem portat, vel bona gerendo Deum glorificat. Deus equidem factis confitetur, testante Joanne: *In hoc scimus quia cognoscimus eum* (I Joan. n, 3), si mandata ejus observamus; factis quoque negatur, sicut Apostolus ait de quibusdam: *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant* (Tit. 1, 16). Cum igitur confessor a confitendo vocetur, Deus autem factis aut negatur aut confitetur: Geraldus tanto rectius confessor dici potest, quanto justioribus factis Deum est confessus. Qui vero Judaizantes signa quærunt, quid faciunt de Joanne Baptista, qui post nativitatem suam nullum signum legitur edidisse? Nam de isto licet miracula non omnimodis desint, id unum respondemus, quia dum non speravit in pecunia et thesauris, fecit, ut scriptum est, mirabilia in vita sua.

LIBER SECUNDUS.

I. Athleta cœlestis militiæ dudum in palestra mundanæ conversationis agonizans, cuneos vitorum viriliter debellavit. Tum vero verbum vitæ continens in medio nationis pravæ, quasi quædam lucerna refulgebat. Et quoniam oportebat ut in abscondito tempestatis probaretur, malignus hostis hanc lucernam quantis poterat fraudibus, tam per se quam per satellites suos effocare tentabat. Sed nimirum sicut flamma flatibus agitata solet validius accendi, sic divini amoris igniculus, qui in pectore Geraldus a puero incaluit, nullo tentationis imbre valebat exstingui. Quin potius, maturescente jam ætate, quibuslibet vitiis paulatim compressis, quotidie seipso robustior virtutibus succrescebat. Jam in corde suo quasdam ascensiones disponebat, jam super altitudines terræ, juxta illud propheticum, eminebat. Cerneret auroram sanctitatis ejus in diem festum clarescere, cerneret liliam inter spinas crevisse, et quo vicinior maturitate fiebat, eo repansos virtutum flores diffusius expandisse. Ergo sicut in rerum vertice situs, in illa beatitudine superna mentis affectum defixerat. Et quoniam per cœleste desiderium intima lux illum irradiabat, mundanæ concupiscentiæ tenebras dijudicare valebat. An non tenebras dixerim terrenam concupiscentiam, per quam mundi amatores cæcantur, ut diligant vanitatem? Sed Geraldus didicerat pretiosum separare a vili, et valde indignum ducebat terram lingere, qui vocatum se noverat ad cœnam cœlestis Agni. Super eos magis dolebat, qui per amicitiam mundi inimici Dei constituuntur. Et postquam gustaverat quam dulcis est Dominus, dedignabatur aquas furtivas, quæ dulciores sunt, allambere. Plangebatur eos potius qui, juxta beatum Job, cum clamore currunt

(99) *Igitur Gausbertum episcopum.* Rothenensem, credo, qui et ipsum Geraldum antea Romam

rodere radicem juniperi, id est cupiditatem punitionibus plenam. Mundialem itaque potentiam, quæ sibi affatim suppetebat, mentis despectu calcaverat. Sed tamen, ut astutus est, cuncta ad utilitatem suam referre, cogitabat qualiter ea quæ temporaliter possidebat, ita disponderet, ut ei perpetualiter profuissent.

C II. Igitur Gausbertum (99), venerabilem et laude dignum plane episcopum, cum aliis quibusdam honestis viris evocavit, et qua mentis cogitatione incitaretur, familiariter indicavit. Etenim domnus iste Gausbertus viro Dei charissimus erat, et pro communi sanctitate, mutuam sibi invicem contubernium præstabant. Exponit itaque præsentis vitæ sibi inesse fastidium, et regionis habitum desiderare; Romam proficisci velle, et prædia sua beato Petro apostolorum principi jure testamentario delegare. Cumque de hoc diu tractatum esset, vir Domini Gausbertus altiori consilio causam inspiciens, tandem suasit in sæculari habitu sese specie tenus, pro communi salute provincialium retineret, res vero sicut vellet, beato Petro dicaret. At ille ne suæ definitioni pertinacius inhærens, inobedienter egisse videretur, assensus est. Memor tamen Apostoli dicentis, quia Judæus qui confitens interpretatur, majus et melius in abscondito fiat, quam in palam, ita attonsus est ut hoc hominibus lateret, superno autem inspectori manifestum esset. Barbam sibi equidem cum novacula mutilavit, quam ad modum coronæ, per caput suum ducens, de capillis quoque partem recidebat. Ut autem hoc penitus celaretur, quosdam ex cubiculariis, qui id noverant, sacramento constrinxit, ut quandiu viveret, nulla hoc ratione prodidissent. Denique per hoc sui factum, videtur duplicem sibi reusque comitatus fuerat, uti notat sanctus Odo noster cap. 29, lib. 1.

munerationem conquisisse. Hinc etenim Dominica dilectione flagrans, conversionis opus Deo exhibuit; illinc amore proximorum plenus, se pro illorum utilitate in habitu, quem nollet, invitum stare coegit. Nam quale genus conversationis Deo poterat graciosus exhibere, quam istud, in quo neque commune solatium negligeret, nec sibi quidquam de conversationis perfectione minueret? Quæ nimirum conversatio tanto pretiosior exstitit, quanto et multis utilior, et soli Deo cognita fuit? Qui, ut scriptum est, consilium ejus direxit, ut quamvis Liæ eum connubium subire fecerit, Rachelis tamen cupitis amplexibus non privaret.

III. Ad celandam plane sui tonsuram facile reperit argumentum. Barbam quippe veluti onerosam recidebat, et quoniam ab occipite capilli defluerant; celabat in vertice coronam, quam, et tiaram jugiter ferens cooperiebat. Vestimentis autem (100)

(100) *Vestimentis autem pelliceis.* Pellium sive pelliciarum usus cleris olim et laicis communis, imo maxime monachis. Auctor anonymus Vitæ sancti Hugonis abbatis Cluniacensis: «Festinavit pelliceam suam exui, et infirmum vestivit.» Liber statutorum et consuetudinum abbatiae Regulæ, fol. 3: «Similiter omnes pelliciparii debent Priori bonam pelliciam unoquoque anno.» Et statuta congreg. Clun. a Petro Venerabili edita, cap. 17: «Statutum est ut nullus fratrum Cluniacensium, cattinis, sive aliis, quibus uti solebat, peregrinis pellibus induatur, nec prorsus quibuslibet, exceptis arietinis, sive agninis, atque caprinis pellibus.» Adeundus idem Petrus, epistola 28, lib. 1, ubi hunc pelliciarum et diversarum pellium usum Cluniacensibus adversus Cistercienses defendit.

(101) *Aureliacum B. Petro.* Aureliacense cœnobium a sancto Geraldo fundatum et ædificatum testatur imprimis auctor Vitæ sancti Genulfi, cap. 17: «Sanctus quoque Geraldus, vir magnæ sanctitatis ac præclaræ nobilitatis, ipsis temporibus claruit, qui Aureliacum monasterium construxit.» Et fragmentum Historiæ Francorum: «Sanctus Geraldus Aureliacum fundavit monasterium.» Fundavit, autem in honore sancti Petri apostoli et sancti Clementis, uti vel ex Odone solo disci potest. Unde Lemovicensis Chronici scriptor, et qui gesta sancti Martialis abbatum collegit, *monasterium sancti Petri* dixerunt, quod paulo post Gerbertus et ipse Aureliacensis monachus, *beati Geraldi limina*, epistola 61, ad Geraldum Aureliacensem abbatem; et Ademarum, qui monachus apud Lemovices fuit, *Aureliacensem ecclesiam sancti Geraldi*, vocare.

(102) *Facto solemniter testamento.* Sancti Geraldi testamentum de dotatione cœnobii hujus a se fundati dignum quod hoc loco subjiciatur, tum quia brevius est, tum quia vir doctissimis Joannes Savaro, præses et decus Arvernorum, illud nobis, ut publici juris fieret, humaniter ac benigne supeditavit. Sic igitur habet.

Testamentum sancti Geraldi.

«Mundi termino appropinquante, ruinis crebrescentibus, jam certa signa manifestantur, quia his advenientibus vere mundus arguetur. Et si aliquid de rebus nostris locis sanctorum conferimus, retributorem nobis esse Dominum confidimus, qui dicit: Date eleemosynam. Ob hoc igitur, ego Geraldus considerans casum fragilitatis humanæ, et pertimescens ultimum timentem diem judicii, propterea cedo ad loca sanctorum et eorum servientium, et in substantia pauperum, et parentibus meis atque fidelibus; hoc est in primis ad locum [quem] pro Deo et sancti

pelliceis super vestibus lineis utebatur, quia genus istud indumenti solent clerici vicissim et laici in usum habere. Duas tamen pelliceas nunquam simul habebat. Sed cum novam necesse esset afferri, jubebat protinus vetustam dari. Ensis plane, cum equitaret, a quolibet solebat ante eum ferri, quem tamen ipse nunquam sua manu tangebatur. Siquidem de balteo vel cinguli apparatu jamdudum cruceam auream præceperat fabricari. Sedere autem super phaleratum equum nunquam solebat. In his et hujusmodi satis apparebat quantopere mediocritati studens, suæ potentiæ cumulum despexerat.

IV. Postquam itaque divino cultui sese mancipavit per omnia, ut sua quoque Domino consecraret, Romam prefectus est, et Aureliacum (101) insigne prædium beato Petro apostolorum principi (102), facto solemniter testamento, delegavit, cum tantis videli-

Petri condonatum habeo, qui vocatur Aurelhacus monasterium, hoc est quod a die præsentis ipsi monachi possident, et medietatem de ipsa curte, et ipsum castellum cum baccalaria dominicaria, et duos mansos in Grandemonte, et in fabricas manso, ubi stabilis visus fuit manere Rainaldus, teneat dum vivit; post obitum illius ordini Aurelhaco remaneat. Mediam curtem æqualiter dividant Rainaldus et monachi, et post obitum illius omnia ad Aurelhacum succedant. Decatuceras curte medietatem ad ipsum locum supra nominatum dono, et medietatem Rainaldo nepoti meo dono dum vivit, postea ad Aurelhacum remaneat. Villam meam ad illos Ermos monachi habeant. Villa mea Fraxininas monachi medietatem, et Rainaldus medietatem, post obitum illius ad Aurelhacum remaneat. Curtogillo Rainaldus habeat dum vivit, postea ad Aurelhacum remaneat. Glaurgo ecclesiam monachi possideant. Curte mea Roacina Rainaldus dum vivit teneat, post obitum illius ad Aurelhacum remaneat. De hoc quod in Goliaco visus sum habere, monachi medietatem, Rainaldus medietatem dum vivit, post obitum illius ad Aurelhacum remaneat. Boriesia dono a Malfredo [Amalfredo] filio Galamon dum vivit, post illius obitum ad Aurelhacum remaneat. Similiter Marconi manso, quem Adoaldo emi, dum vivit, teneat, post illius obitum ad Aurelhacum remaneat. Quantumcunque ad ipsas causas supra nominatas aspicit aut aspiciere videtur quæsitum vel adinquirendum, cum ipsis mancipiis ibidem manentibus, et eorum consanguineis de foris his causis jam dictis degentibus, et cum omnibus pertinentiis et appenditiis et adjacentiis eorum, et ad integrum donum, et sancti Petri et sancti Clementis et eorum servientibus dono ad jure proprium habendi, tenendi et usufructuarium recipiendi; ea ratione ut, dum vivo possideam, et post obitum nostrum Rainaldus nepos meus habeat potestatem de hoc supra nominato monasterio ad abbates mittendi, tollendi sint, causas monachorum inquirendi ante reges, et comites, et eorum vicarios, sive in diversis plagis monachorum, et eorum familiis tuitione tenendi. Et accessio ista a me facta, omnique tempore firma ac stabilis permaneat cum omni firmitate, et manibus hominum roborata stipulatione quoque annexa; facta cessione ista in mense Septembrio, sub die Jovis, anno xvii quod Carolus rex sumpsit imperium, et signatum Geraldus, qui dotatione ista scribere vel affirmare rogavit, signatum Fataldi, signatum Vigoni, signatum Vicarni, signatum Bladino, signatum Tugiranni.»

Sed non esse hoc primum foundationis Aureliacensis monasterii testamentum, imo dotis ejus palmæ simplicem accessionem, indicant apertissime

cet appenditiis, quæ monachis, quos ibidem congregare disposuerat, ad omne stipendium sufficere possent. Ardebat namque mens illius cœnobialem illic habitationem stabilire, quo cœnobitæ cum sui ordinis abbate communem ducerent vitam (103). Censum quoque delegavit, qui ad urnam beati Petri annuatim redderetur. Itaque, ut animo ferventi conceperat, juxta condictum profectus est, et quod decreverat, Deo prosperante, peregit. Reversus autem lapidinos et (104) mactiones undecunque jussit aggregari, et ad construendam in honore beati Petri ecclesiam fundamentum præcepit aperiri. Sed Satanas, omnium bonorum invidus, nescio qua arte providentiam fefellit magistrorum. Fundamentum namque infirmiter locaverunt, et cum jam in expensa grandis nummorum summa esset profligata, parietesque nihilominus in altum porrecti, quadraminum compages subito dissutæ corruerunt. Nec tamen vir iste nimis ob hoc contristatus est. *Non enim*, ut scriptum est, *contristat justum quidquid ei acciderit* (Prov. XII, 21). Vere confisus quoniam licet opus illud sub hac occasione retardaretur, merces tamen perditæ operis nequaquam periret. Videns quod Dei judicio permissum sit ut hæc jactura fieret, hoc tamen usitatum pene in omni actione semper est, ut quidquid placidius Deo exhibetur, difficiliter peragatur. Et certe in rerum natura quod citius augmentum capit, citius ad defectum vergit: quod vero difficulter, diuturnius persistit.

V. Quadragesimale tempus advenerat, cum in construendis ædificiis aer jam clementior ardebat. Geraldus quodam mane, consuetis orationibus expletis, exiit ab oppido quod eidem loco imminet. Paululum jam progressus, cœpit visibus huc illucque porrectis considerare ubinam posset aptius ecclesiæ fabrica fundari. Tandem elegit locum divina dispositione jam præscitum. Jubet igitur artifices rursus adesse, studium recalere, opus intermissum aperiri, cœpto operi sagaciter instare, ecclesiam competentem granditudine, et arcuato schemate fabri-

tam ipsius testamenti principium et finis, quam quod census ad urnam beati Petri annuatim delegati, sicut sequitur in Odone, nulla fit in eo mentio.

(103) *Censum quoque delegavit, qui ad urnam beati Petri annuatim redderetur.* Sic Willelmus Pius Cluniacenses suos x solidorum censum apostolicæ sedi quinto quoque anno pendere constituit, tutelæ nomine. « Per quinquennium autem, inquit in testamento foundationis, Romæ ad limina apostolorum, ad luminaria ipsorum concinnanda, decem solidos præfati monachi persolvant, habeantque tuitionem ipsorum apostolorum atque Romanum pontificem defensorem. » Sic et constructor monasterii Vindocinensis xii solidos de moneña patriæ beato Petro reddi, per annos singulos voluit, uti Goffridus Vindocinensis et ipse abbas declarat, epistola 9 libri primi, his verbis: « Tempore prædecessorum nostrorum Romana Ecclesia vel debitum censum, duodecim scilicet solidos, per annum vix inde habere potuit. » Ubi hac de re plura Jacobus Sirmundus eruditissime

A care, quam pater ejus dudum in honore sancti Clementis construxerat. Nam, ut prædixeramus, isdem pater ejus religiosus fuit, utpote qui de prosapia religiosorum descenderat.

VI. Dum vero domus fabricam continuaret, animo semperolvebat qualiter posset reperire monachos qui bene morati essent, et locum sub regulari proposito incolere potuissent. Sed cum reperiendi raritas difficultatem intulisset, anxietur ille, et quidnam faceret (105) nesciebat. Tum vero nobiles quosdam pueros ad Vabrense cœnobium direxit. Nam tunc regularis observantiæ fervor incalescebat, ut scilicet apud fraternitatem illam sub norma regulari iidem pueri imbuerentur. E quibus nunc usque superest unus, qui eodem beato Geraldo quæ describimus, visa narrat, et manu scribit. Porro cum iidem pueri reverti juberentur, quia magistri defuerunt, mox puellari mollitia resoluti, rigorem disciplinæ neglexerunt. Et ita contigit, ut res ad effectum non veniret: unum tamen eorum necessitate ductus cæteris præfecit. Sed cum ille dissolute viveret, vir Domini vehementer afficiebatur, quia illum corrigere non valebat, neque alium habere, quem loco illius subrogare posset. Cum ergo vel illum, vel complices ejus, corruptæ vitæ tramitem incedere vidisset, illud Davidicum, profunde suspirans, dicebat. *O Domine, dissipa consilium Achitophel* (II Reg. xv, 34).

VII. Nonnunquam vero in vocem plangoris erumpens super homines quos ad malum proclives videbat, pertæsus ingemiscebat, quasi querimoniam faciens, quod iidem homines pro amore mundi perirent, quod pietas deficeret, quod iniquitas inundaret, quod pene jam universi amitterent a corde innocentiam, ab ore veritatem. Nolebat autem jurgiis eorum se immiscere, sed orabat ut Deus omnipotens pacificaret omnes, præcipiens missarum solemniam celebrari, illud Ezechielis frequentius iterans: *O Domine, fiat tantum pax et veritas in diebus meis* (Isai. xxxix, 8); et illud: *O quantum deficit sanctus!* o

adnotavit. Sed non omittendum quod idem beatus Odo noster scribit infra cap. 17 de censu Romam ab hoc sancto Geraldo, secundo quoque anno deferri solito, cum ait: Hanc sibi legem præfixerat, ut secundo semper anno ad sepulcrum apostolorum recurreret, decemque solidos ad proprium collum dependentes, tanquam supplex servus, domino suo quasi censum deferret. »

(104) *Mactiones.* Verbum Gallicum et quod etiam hodie retinemus, *maçons*.

(105) *Ad Vabrense cœnobium.* Ordinis sancti Benedicti dependans a cœnobio sancti Victoris Massiliensis, quod tandem Joannes XXII in episcopatum erexit, et Gregorius XIII monachos habitum solitum in canonicalem mutare permisit. Est autem *Vabrincum* Ruthenorum oppidum, Gregorio Turo-nensi *Vabrense castrum* lib. ix Hist. Franc. cap. 9, et Bernardo Guidonis *Vabrium* in his de Joanne XXII verbis: « Item in episcopatu Ruthenensi episcopatum alium ordinavit, sedemque ejus posuit in abbacia de Vabrio, eandem in novam erigens civitatem. » Vulgo, *Vabres*.

quantum diminutæ sunt veritates a filiis hominum! (Psal. xi, 2.)

VIII. Desiderium sane quo ad cœlestia flagrans terrena despexerat ita se posse consolari sperabat, si socios ejusdem sui desiderii reperisset. Proinde diu noctuque mens illius æstuabat, et de congregandis monachis affectum oblivisci non poterat, sæpius cum domesticis et familiaribus inde colloquens. Tanto enim in id affectu agebatur, ut nonnunquam exclamaret: O si quis mihi daret ut sub tali pacto religiosos monachos invenirem! quo ego illis cuncta, quæ possideo dedissem, et deinceps mendicando vitam hanc exegissem! Ad hoc enim pactum ineundum nihil prorsus morarer. Cum itidem aliquando familiares ei respondissent, dicentes: Nonne plures monachi in his regionibus reperiuntur, e quibus ad votum congregare potestis? At ille fortem nimis sententiam proferens: Si, inquit, monachi perfecti sunt, beatis angelis assimilantur: sin vero ad sæculare desiderium revertuntur, apostaticis angelis, qui suum domicilium non servaverunt, per suam utique apostasiam, jure comparantur. Fateor enim vobis, quoniam incomparabiliter melior est bonus laicus quam sui propositi transgressor monachus. Cumque ei subjunxissent: Quid ergo tanta beneficia, non solum vicinis, sed etiam longinquis cœnobitis præstare consuevistis? At ille consueta humilitate facta sua despiciens: Ego, inquit, nihil facio. Si tamen, ut dicitis, aliquid facerem, certus sum quia verus est promissor qui calicem aquæ frigidæ pro suo nomine datum remunerare promisit. Viderint ipsi quales in oculis Dei sunt. Certo verum est, quia qui recepit justum in nomine justii, mercedem justii accipiet. Porro in his, et hujusmodi verbis ejus apparet, quod vitæ præsentis delectationem fastidiret, quod cœlesti desiderio flagraret, quod omnia sua relinquere vellet, si non defuissent quibus ea rationabiliter tradidisset. Verum est illud vulgare proverbium, quia voluntas pro opere computatur. Unde et ille qui fratrem odit, homicida esse perhibetur. Et Joannes Evangelista passionis calicem bibit, cum tamen in pace quievit. Si ergo voluntas pro opere computatur, nequaquam Geraldus abrenuntiatorum mercede privatur.

IX. Invidus itaque tenebatur in sæculo Et quamvis deessent socii cum quibus eidem sæculo abrenuntiaret, mirum tamen in modum in Dei opere totum se occupabat. Tantopere enim lectionibus audiendis, et vicissim orationibus, tunc cum aliis, nunc semotim erat intentus, ut mirum sit quomodo vel tantum studium in his habere potuerit, vel tantam

(106) *Sollemniaco monasterio.* In pago Lemovicensi, cujus fundator sanctus Eligius ex Dagoberti regis aurifabro præsul Noviomensis. Hic enim, sicut scribit Aymoinus lib. iv, cap. 41: « Dum in palatio gratam Deo et hominibus ageret vitam, rege Dagoberto petierat condonari sibi villam in pago Lemovicino sitam, Sollemniacum cognomi-

psalmodiarum summam semper explere voluerit. Præsertim cum alias occupationes interdum expedisset. Non enim erat obstinatus, ut causis necessariis se nimium obsentaret: sed his pro opportunitate paululum intentus, mox ad degustatam psalmodiæ dulcedinem sese concitus recolligebat. Quam reverenter sane in ecclesia staret, non satis referri potest, sed putares illum quasi divinum aliquid contemplari, atque illud propheticum attonito vultu imitari. *Vivit Dominus, in cujus conspectu sto* (III Reg. xvii, 1). Nam ut hoc sub exemplo pateat, festivus dies Dominicæ Ascensionis advenerat, cum quidem ille Sollemniaco (106) monasterio, ut est juris solemnus, celebraturus accucurrit. Non enim patiebatur, tantæ festivitatis officium, nisi festive [infestive] recitari, neque, ut plerisque mos est, cursum celebrando decurtari. Cum igitur illuc venissent monachi, sicut tantæ ac tali personæ conveniebat, ei sedile et reclinatorium ornamentis constratum paraverunt. Ad quod cum ille post gyrata oratoria divertisset, fratres solemnizare cœperunt officium, ut moris est, in longum protelantes. Senior vero donec impletum esset, ita suspensus in contemplatione stetit, ut nec sederet, nec vel paululum in antipodium recubaret, ipsa corporis immobilitate mentis devotionem et constantiam demonstrans. At nos non ita, qui faciem Dei, velut in abscondito orantes, pomposa voce magis, quam simplici corde divinas laudes proferimus. Et cum debeat voci mentis intelligentia convenire, nos facimus currere vocem post levitatem mentis. Geraldus vero apostolicum illud recogitans: *Deo autem manifesti sumus* (II Cor. v, 11), sic se agebat, tanquam in conspectu judicis cuncta cernentis.

X. Ut autem divina dignatio coram hominibus eum glorificaret: qui Deum in exsequendis mandatis ejus coram discipulis glorificabat, licet instante jam tempore Antichristi miracula sanctorum cessare debeant, memor tamen suæ promissionis, qua dicitur: *Qui glorificant me, glorificabo eos* (I Reg. ii, 30), hunc famulum suum per quamdam curationis gratiam glorificare dignatus est. Quod genus curationis tale fuit, ut quamvis per humilitatem imponere manum infirmis refugeret, eis tamen frequenter et absens, et nolens subveniret. Aquam nempe, de qua manus abluere solitus erat, infirmi solebant furari, et plerique sanabantur. Quod licet ut magis credibile videatur, personas quasdam commemorari placet. Nam rusticanus quidam juxta Sollemniacum monasterium habebat filium cæcum, qui diutius ingemiscens, quod eum cæcitas et paupertas pariter

natam, in qua et monasterium construxit, et congregationem Deo servientium monachorum statuit. » Verum illud infestis paganorum per Aquitaniam excursionibus vastatum, postea Ludovicus Pius, Caroli Magni filius, reparavit, imo a fundamentis ædificavit, uti memorat auctor incertus, sed cœtaneus, qui vitam ejus scripsit.

opprimeret, monitus est per visum quatenus ad A
domnum Geraldum pergeret, et aqua, unde manus
ejus ablutæ fuissent, oculos filii sui superfudisset.
Credidit homo visioni, et quid somniaverat ve-
niens indicavit. Quo senior audito, mente conster-
natus intremuit, ac præsumere id refugiens, dixit
illusionem fuisse, quæ et illum deciperet, et illum
decipere vellet, ut inconcessa tentaret : errare ho-
minem inani spe talia postulantem. Ingemuit pater,
quem filii cæcitas anxabat, et intelligens quod vir
Domini causa humilitatis nequaquam acquiesceret,
abire se similans, ab uno de servitoribus aquam
impetravit. Qui domum rediens, exstincta filii lu-
mina, nomen Christi invocans, abluit, et ille
lumen recepit. Quod factum aliud quoddam opus
secutum est.

XI. Quidam puerulus apud Aureliacum claudus
morabatur, qui fabro cuidam commendatus est,
ut artem disceret, qua victitare valisset. Cum
interim somno commonitus est, ut aquam simili-
ter expetisset, faber vero qui hanc impetrare
debebat, sciens quod in hac re vir Domini nimis
austerus esset, aquam non est ausus palam expe-
tere, sed eam per ministros clam impetravit. Qui
nimirum, ut inofficiosa membra de eadem aqua
respersit, mox illa divina virtus in proprium offi-
cium reparavit. Quod videlicet factum cum fama
paulatim spargeret, ad notitiam senioris tantum-
dem pervenit. At ille rei novitate percussus,
dicebat quod non suo merito, sed fide illorum
qui aquam illam fabro dedissent, quod ei certa-
tim celatum est ; cumque datorem reperire non
posset, vehementi interminatione commotus est,
ne quispiam tale deinceps unquam præsumeret,
asserens quia, si servus faceret, membris trunca-
retur ; si vero liber, postea suus non esset. Nihil
enim amplius timebat quam laudes. Et cum ini-
micis suis esset beneficus, laudatoribus tamen vi-
debatur austerus.

XII. Apud Postomium (107) sui juris insignem
alodum, quædam mulier cæca de aqua manus
illius lumen recepit. Quod apud omnes quidem
divulgatum est, sed illi summo studio celaba-
tur, maxime propter quemdam de servitoribus,
qui aquam dederat mulieri. Non enim parvi-
pendere sui poterant interneccionem, quam pro
hac re dudum comminatus fuerat, scientes
quod impune non cederet, si datorem depre-
hendisset.

XIII. Item in capella quæ est juxta villam quæ
dicitur Crucicula, demorabatur ; cum equidem
alia mulier, quæ ex ancillis ejus erat, de aqua
manus nihilominus illuminata est. Quo videlicet
ille cognito, illum, qui aquam dederat, nomine
Rabboldum, urgenter investigavit, et reperit, et
mox a se rejecit. Post aliquantum vero tempus,
quidam nobilis vir, nomine Ebbo, seniore rationando
convenit, dicens, quia forte contra volun-

(107) *Apud Postomium sui juris alodum.* Posto-
miam dixit supra lib. 1 cap. ultimo : « Cum alo-
dus, inquit, ejus esset Postomia, et deinceps lati-

tatem Dei faceret, dum sub obtentu indiscretæ hu-
militatis, indultam cœlitus gratiam neglexisset, et
eos, quibus prodesse poterat, in angustia dimisis-
set ; satius esse gratiam, quæ forte propter illos
ei data fuerat, impendere eis quæ necessitas exigit
supplicantibus præstare : elationem non esse for-
midandam, cum laudis ille cupidus non esset
neque præsumptionem quidem, quoniam qui re-
poscerent opem, sese divinitus admonitos comme-
morassent : maxime, cum jam experimento pro-
batum esset, quia beneficium sanitatis, quod a se
quæsitum fuerat, ad effectum, licet ipso nesciente,
jam non semel venisset. Et ille quidem hoc ratio-
nabiliter prosequatur. Geraldus vero suspirans
flebat, atque dicens, quia timeret quod diabolica
B
fraus potius esset, quæ sub occasione decipere
vellet ; et si quid aliquando boni fecisset, mer-
cede ipsius boni privare perstruxisset. Tandem
itaque vel precibus, vel ratione victus, abje-
ctum recepit, et mulieri duodecim nummos
dari jussit.

XIV. Sciens vero quod status mentis hac alter-
natione melius custoditur, si interdum lectioni
post orationem quisque intenderit ; recitari coram
se verba divina, ut supra diximus, faciebat. Unde
et usum assumpsit, ut ad prandium ejus legeretur,
nec omitteret hoc lector, etiamsi hospites adessent.
Pro condescensione vero lectorem jubebat inter-
dum subsistere, et ab his qui forte scirent, sensum
lectionis inquirere. Cum quidem illi, quos interro-
gabat, precari solerent, ut ipse potius loqueretur,
C
tandem diserte et scienter sicuti doctus, responde-
bat : ita tamen ut nec clericis verecundiam infer-
ret. Discedentibus autem post refectionem quibus-
que ad sua, legebantur itidem coram eo ea maxi-
me verba, quæ superfuerant lectionibus in ecclesia
recitatis. Dum vero lectioni intenderet, nullus
eum facile pro causa qualibet interpellare præsu-
mebat. Nam juxta illud Job, subditus erat tre-
mendus, et lux vultus ejus non cadebat in terram.
De sermonibus et confabulatione ejus mira com-
memoratio est. In his enim quæ læto animo lo-
quebatur, valde gratissimus erat. Quæ autem ia-
crepative proferebat, quasi stimuli videbantur, et
pene plus quam verba timerentur. In dando au-
tem aliquid, inultum erat morosus. At postquam
semel dedisset, non auferebat. Si malæ opinionis
D
sacerdotem audisset, non tamen missæ officium
ab illo despiciebat, quia sciret illud sacrum my-
sterium non posse per hominem peccatorem de-
teriorari. Et cum in discernendis aliorum factis vel
acutus pro merito causarum, vel dulcis esset, sua
tamen opera vilipendebat. Quæ nimirum tanto
superno inspectori pretiosius commendabat, quan-
to hæc apud se vilius aestimabat.

XV. Quoniam vero cœleste desiderium undatius,
ut ita dicam, insumebat, os ejus ex abundantia
cordis ita replebatur, ut pene jam in eodem ore
fundia ipsius ita sibi succederent, ut usque ad
montem magnum Creonem posset in eundo et re-
deundo semper in propriis mansitare capellis. »

semper lex Domini resonaret. Nam sacra quædam verba sibi notaverat, quæ corporalibus officiis convenire videbantur. Ut est illud, mane priusquam loqui inciperet, dicebat: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis* (Psal. cxi, 3), et cætera hujusmodi quæ ad singulos coaptabat, videlicet cum expergisceret, cum de lecto surgeret, cum caligas indueret, cum indumentum vel cinctorium sumeret, sive certe cum iter, vel aliud quidlibet inciperet, ita ut secundum Apostoli dictum, omnia in nomine Domini facere videretur. Nonnunquam sane cum contigisset eum cum paucis, vel solum sedere, nescio quid diu tacens meditabatur, et lacrymis suffusus suspirium ab imo pectore, totum se concutiens, trahebat, ut facile quisquam posset advertere, quia mens ejus alio pendebat, et in præ-

XVI. Noverant autem sui, quod religionis habitum toto nisu cupiebat. Sed cum esset providus, considerans quia professores sublimis propositi, dum sæculi amore corrumpuntur, gravius ab alto ruunt, satius æstimavit sic stare, quam absque probatis cooperatoribus rem tam arduam attendere. Si igitur votum illius inspicias, monasticæ professionis fidem Christo per devotionem servavit. Et laus valde eminens est, in habitu sæculari, religionis proposito deservire: sicut e contra nimis ignominiosum est, sub ejusdem religionis indumento sæculum quæsisse. Cum ergo vir iste non haberet fratres, ut præfati sumus, cum quibus bene et jocunditer habitaret in unum, vitæ hujus incolatum tædiose ferebat. Et sicut olim columba Noe, cum foris non invenisset ubi requiesceret, ad arcam, et ad ipsum Noe redibat: sic iste vir inter hujus sæculi fluctus, ad secretum cordis recurrens, in Christi delectatione quiescebat. Non, enim sicut corvus ille, morticino corpore delectationis inhæserat: quia renuebat anima ejus gloria præsentis vitæ consolari, sed memor Dei sui, delectabatur; et ad secretum cordis, quasi ad arcam, recurrens, sub lingua sua exultabat. Namque iniquitatem non sinebat diutius in corde suo aspicere, metuens ne forte eum Dominus exaudire nollet. Quin potius peccata, sine quibus humana conditio esse nequit, quæ nobis leviora, illi vero videbantur gravia, ita semper præ oculis studebat agnoscere, ut remissionem impietatis cordis non ambigeret a Deo clementer percipere. Ob quod rex ejus et Dominus, viam ipsius in conspectu suo misericorditer dirigebat, et orationi

(108) *Ut Romam frequentius adiret.* Reges ipsi Francorum, et quicumque in Francia primi, Romam olim peregrinationis ac orationis causa properare soliti. Auctor Vitæ Ludovici Pii: « Incidit ei desiderium dominam quondam orbis videre Romam, principisque apostolorum atque doctoris gentium adire limina, seque suamque prolem ei commendare. Quæ res Deo prosperante pro voto

vocis ejus benigniter intendebat. Tanto autem studio procurabatur ut semper juxta ecclesiam hospitaretur, ut per multorum annorum curricula præter oratorium nulla nocte maneret, excepta una, quæ natale Innocentium itineris contigit causa. Copia vero clericorum semper eum comitabatur, cum quibus in divino opere jugiter insudabat. Omnis autem apparatus ecclesiasticus ministerio necessario cum eo perinde ferebatur, cum quo divinæ servitutis opus ingenti cura et reverentia, festivis diebus maxime gerebatur. Nocturno tempore cunctos in oratorio diutius prævenire solebat; quo expleto, solus remanere solitus erat. Et tunc temporis tanto dulcius, quanto et secretius, internæ dulcedinis saporem degustabat. Quandoque autem lætus et alacer, vel ad stratum pro tempore, vel ad suos egrediebatur. Talem quippe vivendi modum conversatione sibi præfixerat, ut quisque sanum sapiens miraretur, quod in illo tanta cœlestis gratia confluisset. Hunc etiam conversandi modum in exteriori conversatione tenebat, ut ministri ejus notum haberent, qualiter in singulis anni temporibus conversaturus esset.

XVII. Consuetudinem sibi fecerat (108) ut Romam frequentius adiret. Fertur autem quod illic sæpenumero profectus sit. Assertores tamen nostri de septem vicibus certi sunt. Nam, quia vis humanæ naturæ est, ut semper lumen velit aspicere, vir iste, cum esset spiritalis, illi duo mundi luminaria, Petrum scilicet et Paulum, spiritaliter ambiebat spectare. Et quoniam ipsos necdum volebat intueri, loculos eorum et templa sæpius invisens, res suas eidem beato Petro delegavit. Hanc sibi legem præfixerat, ut secundo semper anno ad sepulcrum eorum recurreret, decemque solidos ad proprium collum dependentes, tanquam supplex servus, Domino suo quasi censum deferret. At vero quis digne explicet quam devote illud explebat? Tam beneficus erga indigentes erat, ut pene nullum pauperem, qui illic catervatim abundabant, ejus largitas præteriret, ita se fidenter exaudiri confidens, si ipse clamantes pauperes audiret. Nam et contiguas viæ monasteriis multa largiebatur. Ita vero fama tantæ ejus benignitatis passim et ubique personuerat. Unde et monachi, et peregrini, necnon et egeni, qui et hospites ejus tempore quo Romæ transire solent, sollicitè requirebant, si comes Geraldus veniret, vel quando veniret. Ipsi quippe Marruci, rigentes videlicet Alpium incolæ, nihil quæstuosius æstimabant, quam ut supplectilem Geraldus per (109) juga montis Jovina transveherent.

XVIII. Carpebat quoque quadam vice hoc iter. Cum venisset autem ad civitatem nomine Astam, fur

cessit. » Rigordus in Philippo Augusto: « Visitatis apostolorum liminibus Romam transiens in Franciam rediit. » Et Anonymus qui gesta Philippi III scripsit: « Venit Romam. Ibi apostolis reverenter honoratis, adiit urbem Viterbii. »

(109) *Juga montis Jovina.* Petrus Damianus in Vita sancti Odilonis, cap. 15, *Jovini montis prærupta* vocavit. Nos vulgo *mont Joux*.

quidam duos ex ejus sagmariis subripuit. Veniens autem ad quemdam rivulum, cogere eos non potuit ut transirent, donec ab hominibus domni Geraldi comprehensus est. Receptis namque sagmariis, nil furem læsit.

XIX. Quadam vice, cum illud iter excurreret, quemdam monachum nomine Aribertum ducebat secum, magnæ scilicet abstinentiæ virum. Hoc namque erat illi dulce contubernium, ut quoties religiosæ vitæ quempiam reperisset, in illo semper affectuosius delectabat. Factum est aliquando, ut deesset pulmentarium, quo abstemius ille cum pane vesceretur. Senior vero studiose requirit, an consuetum illi cibum ministri paravissent. Respondentibus illis quod nihil præter panem haberent, anxietate ille, dicens: O quid nobis hodie contigit? Nos omnes plenam refectionem habemus, et iste Dei servus in attenuatione erit. Erat autem dies abstinentiæ solutus. Tempus abluendi manus jam venerat et Samuel, qui hoc præsens narrat, ad afferendam aquam cucurrit, cum forte reperit pisciculum in littore expositum, et palpitantem, qui ipso vidente de aqua exsiliat. Quo apprehenso lætus ad seniore[m] cucurrit: En, inquit, Deus piscem hunc vobis transmittit; nam juxta aquam eundem expositum reperi. At ille, Deo gratias respondit. Et interim dum coqueretur, tentorium ingressus genua flectit, et cum lacrymis aliquantisper oravit. Talis enim illi mos perpetuo inerat, ut nihil Christo præponeret verum potius per singula quæque sibi scilicet accidentia illi gratias devote referret. Qui cum ab oratione surrexisset, lætus admodum omnibus constitit. Tum vero consedentibus ad mensam, comedit ille abstemius usque satis, et cum adhuc pars quædam de pisce superesset, urgebat eum senior, dicens, ut quid, frater, modicum piscem, nihil aliud habiturus, comedere moraris? Cum ille jam satiatum assereret, prægustavit senior, si forte bonus esset. Et optimi saporis eum esse reperiens, manducavit et ipse quantum satis fuit, et omnibus qui aderant particulas pro benedictione dedit. Cuncti gratias Deo retulerunt, munus divinum et in pisce reperto, et in hoc quod superabundaverat, cognoscentes. Fuerat enim semipedalis mensuræ.

XX. Itidem cum Romam pergeret, et ad civitatem Tusciæ, quæ Luca vocatur, pervenisset, quædam se mulier ei obviam ingressit, dicens: Visu commonitam se esse, quatenus filium ejus illuminaret. Quod cum ille audisset, exprobavit mulierem, et emisso mulo quem sedebat, concitus fugit. Porro mulier quærebat a quibus poterat, qualiter a Dei homine speratum beneficium impetrare posset. Cum forte quispiam de ministris ad mulierem dixit, quod de aqua manus ejus jam virtutes factæ fuissent. At vero senior pro muliere sollicitior factus, quoties manus abluisset, mox

(110) *In flasconibus* Inde *flacons*. Vetus vox Gallica.

(111) *Sepulcrum sanctissimi domni Martini*. FrePATROL. CXXXIII.

aquam ante se fundi in terram faciebat. Mulier vero semper eum secuta est donec ille jam fundi aquam minime curaret. Qua mulier tandem, ipso nesciente, impetrata, oculos cæci filii diluit, et ipse protinus ad lumen rediit. Cum ergo vir Domini ab urbe remeasset, videntem filium prædicta mulier eidem præsentavit. Et cum hoc factum omnes magnificarent, ille tacens et lacrymans ibat, nec illo audiente, quisquam de hoc vel hujusmodi quidquam referre audebat.

XXI. Mirum quiddam, et forte incredibile dicam. Sed tamen duobus testibus id asserentibus credens, qui referunt, quod isdem vir Domini per illam viam ab Italia rediret qua Lugdunum a civitate Taurinensi ventur. Transierat jam Alpes, et quædam loca nimis, ut fertur, inaquosa, itineris necessitate, subibant. Contigit autem ut et vinum in utribus deficeret. Et quia regio illa jamdudum a Sarracenis deserta est, cum aqua desset nec vinum reperiri poterat, nimia siti cœperunt aestuare. Certabant autem si possibile esset illud spatium itineris velocius pertransire, sed pedites atque sagmarii deficiebant. Unde necesse fuit seniori, ut juberet eos paululum remorari. Mæsti homines super gramina jacebant, sagmarii vagantes passim, cogente siti, pascua perlustrabant. Tunc unus ex clericis perrexit, ut ad onerandum sagmarios reduceret, nec illam pausam placebat prolongari. Clericus ergo reperit fossulam liquore plenam: miratus est, et quidnam sit explorare volens, inclinavit se: cum interim liquor ille saporem vini reflavit. Tum vero lætabundus ad seniore[m] recurrit, et nescio quid, veluti vinum, se reperisse nuntiavit. At ille: Quid, inquit, insanis? Utinam aquam reperisses! Nam istic unde vinum? Clericulus vero sumpto vasculo, de prædicto liquore quiddam hausit, et coram attulit. Id sane quod allatum est, tam colorem vini quam et saporem præferbat. Tum senior jussit capellanis, ut crucem et capsellas reliquiarum sumerent, et super fossulam prædicti liquoris exorcismum aquæ benedictæ facerent. Ac dehinc in Christi nomine jubet, ut gustando quid esset explorarent. Vinum itaque reperientes, cum ingenti admiratione et gaudio vir Domini cum illis omnibus gratias Deo egit, et priusquam ipse biberet, omnibus dare præcepit, non tamen inde quidquam (110) in flasconibus efferri permisit. Quod juxta fidem illorum, qui hoc vidisse asserunt, dictum sit. Tamen ea quæ nunc ad sepulcrum ejus fiunt, credi de eo quæ audiuntur, vel hæc, vel illa suadent.

XXII. Hoc autem iter vir sanctus frequenter carpebat. Non enim jam vel palatia regum, vel prætoria marchionum, non certe conventicula principum adire volebat: sed cæli consules, Petrum scilicet et Paulum, frequentius, ut supradictum est, invisere gestiebat. Alia nihilominus loca sanctorum (111) sequentes etiam veterum omnis ordinis et dignitatis ad memoriam sive sepulcrum S. Martini Turonensis episcopi concursus et devotiones. Auctor Vitæ Caroli

pulchrum videlicet sanctissimi domi Martini (112), necnon et beati Martialis, alacri devotione perlustrabat. Credo contemplabatur in spiritu, qualiter illa beatorum agmina, in superni Capitolii curia lætantur. Quibus itaque post paululum sociandus, gaudium Domini sui jam aliquatenus prægustabat.

XXIII. Scirposus ager habetur ultra Sutriam, juxta burgum videlicet qui vocatur sancti Martini, quo Romæ castrametari solent. Cum ergo inibi tentoria ministri paravissent, tunc forte senior seorsum stabat, ad quem secus quidam se deduci fecit. Quem suppliciter exorans, nihilominus rogabat, quatenus aquam suis manibus tactam eidem tribuere dignaretur. Qui jussit illum ibidem stare, atque tacere. De hinc tentorium ingressus coram sanctis pignoribus aliquantulum oravit. Intendebant singuli ministrorum ad opus quod erat eis gerendum. Illis ergo alias occupatis, videns quod secretum fieri posset, quemdam vocavit, qui latenter eum adduceret. Tunc manus diligenter abluit, et in recenti aqua digitos intenxit, atque de sanctis pignoribus signavit. De qua scæcus ut orbata lumina superfudit, mox videre meruit. Cujus vocem vir Domini a clamore compressit, et ipse majestati divinæ gratias cum illo egit; quem et de suo quodam vestimento, videlicet curcinbaldo, indutum, latenter extra tentoria deduci fecit.

XXIV. Item dum ab urbe rediret, venit Sabbato ad quamdam Ecclesiam, juxta locum scilicet, ubi sulphurei videntur acervi. Cum autem vellet populus in crastinum proficisci, retinuit eos, dicens quod ob reverentiam Dominici diei, saltem usque ad nonam demorarentur. Nec illa demoratio fuit etiam sine beneficio temporali, missarum namque officio solemniter expleto, cum jam post cibum iter aggredierentur, venit quidam sedens caballum, qui in eundo perditus fuerat, quem domnus Geraldus sine cessoris injuria recipi jussit. Antequam vero ad Abricolam pervenissent, cæcus quidam juxta viam sedens, quærebat a transeuntibus si aliquis in eadem turba veniret, qui Geraldus vocaretur. Cum forte quidam de nostris fratribus tunc adhuc canonicus, in collecta domni Geraldi gradiebatur, qui devotionis causa pedester incedens, ad prædictum jam cæcum lassus pervenit. Quem cum ille de domno Geraldo inquireret, eum se vestigio secuturum respondit. Sed quæ, inquit, causa est, quod eum tam sollicite requiris? At ille: Novem, inquit, anni sunt, ex quo cæcitatibus angustia premor; hac autem nocte monitus in somno sum, ut

Magni: « Inde per littus Oceani Rothomagum civitatem profectus, Sequanæ amne transmissis, Turonos ad sanctum Martinum orationis causa perrexit. » Frodoardus ad an. 938: « Revertitur Turonum Rodolphus ad sanctum Martinum orationis gratia. » Gesta consulum Andegavensium in Fulcone Bono: « Contigit quodam tempore regem Franciæ apud Turonem civitatem cum turba nobilium virorum in vigilia festi æstivalis sancti Martini adfore. Adfuit autem tunc inter alios proconsulares et personatos viros præfatus consul, sicut stella radians, forma præclarus, statura procerus. »

huc venirem, et Geraldum sancti Petri peregrinum quærerem, ut manus ablueret postularem; cæcos vero oculos illa aqua perfunderem. Quo ille clericus audito, substitit, cum interim vir Domini Geraldus supervenit. Porro mos erat illi, ut cooperto capite solus equitaret, quo psalmodiæ liberius vacaret. Cum ergo supervenisset, clericus cæco silenter: En, inquit, adest. At ille rogabat, ut paululum stare dignaretur. Et subjunxit quid per somnium vidisset. Cum quidem senior erubescens, et mutatione vultus id quod audierat exsecrans, abire cœpit. Cæcus vero tremenda quædam adjurationa proferens, rogabat ut staret, miser subveniret, et sperata beneficia non negaret. Illi autem qui aderant, hoc idem simpliciter exorabant. At ille parva deliberans, memor, ut credo, quia, juxta Apostolum, datam sibi gratiam negligere non deberet, consuetum sibi verbum respondit, dicens: Subvenite, sancti Dei, et stetit. Et quia sicut in illis colliculis assolet, rivulus præterfluebat. Aqua protinus allata est. Tum ille descendit, et lavit manus dicens: Fiat voluntas Dei. Et concitus abire cœpit. Cæcus vero nil cunctatus aquam sibi ingessit, nec fefellit eum virtutis eventus. Tam repente enim visum recepit, ut statim post eum curreret, dicens: O sancte Geralde, o sancte Geralde, Deo gratias, en video! Ille vero mulum calcaribus urgebat, ne voces laudantium audiret, et Abricolam transivit, neque dehinc perendie potuit a conviatoribus attingi. Siquidem animadverti potest, quod manus illæ per quas ista sanitatis virtus conferebatur, munditia fulserint, et in eis macula non adhæserit, sed eas ab omni munere excusserit. Quo contra nimis infelices sunt illi quorum dextera repleta est muneribus. Quoniam, ut scriptum est, ignis devorat eos qui munera libenter accipiunt.

XXV. Sed et alia nonnulla itineris referuntur de eo, quæ nos ob prolixitatem studiose transilimus. Sed unum pro eo quod virtus alterius generis est, adhuc subnectamus. Cum aliquando Romam pergeret, jam in Italia positus, quamdam in aera vocem audivit clamantem se, atque discessum suum ei insinuantem. Videbatur autem illi quod esset cujusdam hominis nomine Giribaldi, quem in patria reliquerat. Itaque vocavit quosdam ex suis, requirens utrum de Girbaldo aliquid scirent. At illi responderunt, quod eum languentem dimiserant. Jubet igitur tempus adnotari, psalmodiarumque obsequia pro eo celebrari. Rediens vero, et de prædicto homine re-

Et Hebernus Majoris monasterii abbas in lib. Miraculorum sancti Martini, cap. 11: « Marchisius, de Monteferrato, Bonifacius nomine, bone devotionis consuetudinem fecerat, ut annis singulis ad diem festum beati Martini in tumulum ejus sacrosantum expeteret. Non enim itineris longitudo est asperitas, non interjacentium hostium insidiæ, non bellorum frequens incursio, non denique ulla poterant impedire negotia, quam ad sancti suffragia promerenda occurreret.

(112) *Necnon et beatus Martialis*. Primi Lemovicensium episcopi, de quo nos alias.

quirens, reperit quod illa die migraverit, qua ille A vocem in aera audivit.

XXVI. Expleto autem sauctæ suæ devotionis itinere, jam secretiora loca frequentare delectabat, quasi vocem illam Psalmistæ secutus, qua dicit: *Elongavi fugiens, et mansi in solitudine* (*Psal. LIV. 8*). Ibi enim a sæcularium frequentia, vel causarum strepitu quiescere volebat, ut liberius divinæ servituti vacaret. Cum itaque sub hoc obtentu apud capellam quæ dicitur Catuserias demoraretur, festivitas Joannis et Pauli supervenit. Quædam autem rusticana muller hortulum ingressa, nescio quid operabatur, cum repente grândis gutta sanguinis super manum illius apparuit, quæ mox intumescere cœpit. Tremefacta mulier ad Dei hominem ejulans cucurrit, et ostendens manum, misereri sibi rogabat. At ille B protinus clericos adesse, missamque pro ea celebrari jubet, dehinc aquam exorcizari, et de eadem aqua guttam sanguinis ablui; cum tamen ipse humilitatis causa seorsum stabat, ne forte virtutis illius signum ei deputaretur. Ut autem manus mulieris abluta est, illico san- guis et tumor disparuit, et illa sana recessit.

XXVII. Sane quia locus ille, sicut eum velle dixeramus, remotior est, et secretus, frequenter inibi mansitabat. Cum igitur quadam vice Assumptionem sanctæ Dei genitricis Mariæ apud eandem ecclesiam celebrasset, missarum solemniis jam expletis, foras ad suos exiit. Mos quippe ei fuerat, ut post longas ac juges preces, ad commune eloquium sese impertiret, ut quisquis dicendi causam haberet, loquendi quoque possibilitatem obtineret. Cum ergo ad suos exisset, quidam, qui præparandis cibis præerat, ad eum dixit: Tristamur, Domine, quoniam ad vestram refectionem reperire in hac solemnitate non possumus, nisi carnes salitas. At ille: Ne sit, inquit, vobis curæ, quia si Dei genitrici placeret, neque hoc nobis in ejus festo deesset. Dixerat, et de rupe, quæ eidem loco imminet, cervus sese præcipitavit. Quem ministri gaudentes pariter et mirantes tulerunt, et inde, sicut tunc cervorum caro temporina est, delicatum edulium seniori paraverunt. Neque enim incredibile debet videri, quod ei divina largitas cibum ex improvisu concesserit, cum ille ad Dei gloriam, juxta Apostolum, faciens, bucellam suam cum pauperibus comedebat. Qui nunquam, sicut alumni ejus præsentibus attestantur, aurem suam a clamore pauperis avertebat. Qui videlicet sanctus juxta illud Psalmistæ: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem* (*Psal. XL, 2*), cum voces clamantium audisset, profundum suspirare, et verba compatiens respondere solebat.

XXVIII. Raimundum noveratis comitem, filium videlicet Odonis. Hic nepotem domni Geraldii nomine Benedictum, Tolosæ videlicet vicecomitem dolo captum tenebat. Rainaldus vero frater ipsius sese obsidem dedens, fratrem recepit. At domnus Geraldus audiens quod ille seipsum pro fratre obligasset, valde movebatur ad subve-

niendum nepoti. Raimundus autem protelabat causam reddendi, etiam satagens Benedictum de- nuo capere, et ambos tenere. Jam septem menses fluxerant, et vir Domini Geraldus in ereptione nepotis nihil proficere poterat. Quadam vero die cum sorore sua Avigerna de hac re quasi querimoniam faciens: Quid tu, inquit, cessas Christum pro filio tuo deprecari? certe aut nos in fide dubitamus, aut, quod verius est, exaudiri digni, non sumus. Et hæc dicens, resolvebatur in lacrymis. Quo quidem tempore, medullitus, ut ita dicam, sese Domino in precibus mancipavit. Et adhuc Rodulfum abbatem semel ad Raimundum direxit, qui necdum quidem proficere quidquam valens, haud longe ad meatum reversus est. Nocte vero insecuta prædicto Raimundo per somnium videbatur, quod vir Domini Geraldus ante ejus lectum staret, eumque manu pulsaverit. Quid, inquiens, tu non audis me toties deprecantem? Certe scias, quoniam si ultra tenueris obsidem, nequaquam tibi cedet in prosperum. Post hæc verba Raimundus expergefactus est, et considerans visionem, intremuit: vocavitque suos, et quid somniaverit indicavit. Nam et quidam ex ipsis per quem maxime usque tunc adversatus fuerat, nescio qua causa similiter exterritus persuadebat, ut petitionem domni Geraldii concitus faceret: alioquin moriendum illis esse commemorat. Raimundus confestim ad hospitium Rodulfi abbatis transmisit, eumque redire jussit. Quo redeunte qualiter vir Domini se per visum terruerat, palam enarravit: obsidem illico reddidit, et ut gratiam domni Geraldii sibi Rodulfus reconciliasset, humiliter postulavit. Ita Geraldus per divinum auxilium prævalebat, et secundum illud Scripturæ, gloriosos terras humiliabat.

XXIX. Quodam itidem tempore, cum ad colloquium ejusdem Raimundi comitis properaret, fluvio, qui Avarionus dicitur, appropinquans, mentio incidit quod illa die piscem ad esum non haberet. Hi vero qui seniori obambulabant, cum de hoc sermocinarentur, viderunt piscem qui capito vocatur, contra se natate. Unus autem, qui hoc ipsum refert, extendit dragulum, et vulneravit piscem. Qui accepto vulnere paululum retroactus ripam ad quam antea tendebat, iterum repetiit, moratus quousque eum unus extensa manu comprehendit. Erat enim non parvæ magnitudinis. Itaque vir Domini gratias Deo referens, cæteros, qui hoc ut miraculum extollebant, compescere studebat, quasi id fortuito contigisset. Et forte aliquis fateri potest, quod istud casu contingere possit; credo tamen non recolet, piscem aliquando vidisse, qui in spatioso flumine, ut Avarionus est, ripam super homines ultro irrupisset.

XXX. Siquidem pro miraculo jure censetur, quod vel piscis quondam de aqua exsiliit, vel cervus ex improviso de rupe cecidit: hoc etiam quod in flumine piscis ad capiendum sese ingessit. Sed valde plus mirum est, quod ad esum ejusdem hominis Dei cœlitus est alia vice allatus. Non longe enim

Friaco monasterio vicus est in honore S. Gregorii sacratu, cui scilicet presbyter quidam nomine Geraldus præerat, qui eidem viro Dei Geraldo valde pro sua sanctitate charus et familiaris erat, qui etiam ante vitæ suæ terminum sese pro amore divino reclausit. Ad hunc ergo jam dictus vir Domini Geraldus aliquando divertit, quem post orationem deosculans, dixit : Quid nobis, Geralde frater, ad refectorem daturus es? En apud te prandere venimus. Dicebat enim hoc pro familiari contubernio, quod apud illum isdem sacerdos habebat. At ille gaudens : Si, inquit, Domine, tuæ pietati placet, non abibis jejunos. Verumtamen non habeo quid apponam nisi panem et vinum, sed inquiram si forte caseum, vel ova reperero. Tum senior : Ne te, inquit, fatiges, quoniam abstinentiæ dies est, et bonum erit, si vel, quia desunt epulæ, parcius sub hac occasione comederimus. Cum ergo presbyter ad præparandum discurret, conclavum ingressus, vidit piscem in ferculo. Tunc stupefactus clam interrogavit ministrum, quisnam piscem illum attulerit. At ille nescire se dixit, asserens quod nullus ibi fuerit, qui piscem illum afferret. Presbyter ergo exiens ad seniore[m] supplicat ut in conclavi intrare dignaretur. Quo sequente, piscem ostendit : Ille attonitus et admiratus, gratias Deo cum sacerdote referebat. Quem tamen, et ipsius ministrum juramento constrinxit, ne id, dum ille viveret, alicui prodidissent. Sed eadem res pluribus paulatim innotuit, quoniam divina dispensatio, quæ sanctos quosque glorificat, eos etiam contra suum velle nonnunquam manifestat. Vere Dominus adhuc suæ promissionis est memor, et inquirentes eum non deficient omni bono. Cæterum incredibile non debet hoc videri, dum frequenter legamus, quod Deus ad supplementum servis suis aut potum, aut cibum divinitus ministrare dignatus sit.

XXXI. Pagus non longe ab Aureliaco Marculliscus vocatur, juxta quem lapis quidam naturaliter rotundus insidet. Cum aliquando domnus Geraldus e regione transitaret, quidam de ejus comitatu Adraldus nomine, conviatoribus asserebat, quod super lapidem illum saltu conscendere posset. Quod protinus cunctis mirantibus fecit. Ferebatur autem quod isdem Adraldus incantationes ac maleficia nosset. Subsequente autem seniore, stabant illi qui præibant, et ei saltum illius indicabant. Ille vero considerans quod hoc per suam agilitatem nullatenus facere posset, elevata manu signum crucis edidit. Dehinc ille cum id multis vicibus tentavisset, nullatenus exsilire super prædictum lapidem potuit. Et ita cognitum est quod illa velocitas ejus per incantationem fiebat, quæ ei post signaculum adesse non potuit, et magna virtus esset domni Geraldi, post cujus signaculum vis inimica nihil valuit.

XXXII. Quia vero de ejus signaculo id retulimus, quid itidem signando fecerit subjungamus. Solemnitas sancti Laurentii venerat, et ille in quamdam suam capellam quæ non longe a vico Argentado

sita est, eandem festivitatem solemnizabat. Porro quædam ex ancillis ejus graviter inibi vexabatur, Cum igitur ille per orationem ad eam respexisset, et in medio, ut erat, populi acerrime frenderet, et vesaniret, rogabant omnes, ut eam vir Domini signare dignaretur. Quod ille per consuetam sibi humilitatem diutius distulit. Sed illa debaccharum non cessaret, rogantibus his qui aderant instantius tandem elevata manu, signo crucis eam signavit. At illa purulentum sanguinem evomens, continuo sanata est. Cum omnes in Dei laudibus personarent, eumque magnificarent, ille magna animadversione eos compescuit dicens, quod Dei solummodo clementiam, atque sancti Petri, cujus ecclesia est, magnificarent. Ipsa est autem illa ecclesia quæ tunc adorabatur, quando mulier cæca superius nominata de aqua manus ejus lumen recepit.

XXXIII. Quidam vir nomine Herloardus de equo lapsus, unum genu sibi valide collisit. Ob cuius dolorem per sex dies jam sine cibo degebat. Et cum nihil sibi ad remedium reperire posset, ad Captennacum transmittens, aquam de manibus domni Geraldi clam sibi deferri fecit. Mirum dictu, mox ut prædictam aquam super genu sparsit, omni dolore liberatus incolumis surrexit. Alia nonnulla referuntur de eo quæ vel relatu, vel admiratione digna sunt. Sed enim, quia vulgariter, et non a præfatis quatuor testibus asseruntur, ea reticere malimus, cum tamen non ignoremus quia multa gessit, quæ vel nullus, vel pauci cognoverint. Siquidem de consuetudine piorum et bonorum hominum, semper humilitatem velut cordis oculum servare studebat. Et ideo quantum poterat, opera sua celabat. De his vero quæ ipso nolente patebant, laudes non patiebatur audire.

XXXIV. Hoc itaque de miraculis ejus sufficiat, quæ satisfaciant eis qui gloriam cujuslibet sancti, non ex quantitate bonorum operum, sed ex numerositate metiuntur signorum. Apud quos forte sanctitas ejus vilior haberetur, si de miraculis quæ vigens gesserat nihil audissent. Illis sane qui amore ejus pie tenentur, eumque discreta dilectione venerantur, opera justitiæ quæ exercuit, magis placent. At vero cum utrumque simul in eo concurrat, et justitia videlicet, et sanctificatio, et signorum glorificatio, securius hunc, et alacriori devotione colunt. Nam si fortasse prophetiæ spiritum habuisset, nullus eum, ut puto, sanctum esse negaret. Sed utique plus fecit, quia avaritiam vicit. Nam quid profuit Balaam, quod tam profundo mysterio prophetavit, quando propter avaritiam reprobatus est? Nihil igitur in Geraldo grandius miraculum quæras, quoniam hoc est quod non speravit in pecunia, vel thesauris. Hoc quippe est sicut jam diximus, mirabilia fecisse. Tam raro quippe reperies, qui non speret esse felicitatem in pecuniis, ut pro ipsa raritate sermo divinus interposuerit. Quis est hic? Cum vero talis utcumque reperitur, dignus est laude, sicut illic subjungitur :

nullus tamen est filius qui non flagelletur. Et hoc erat ei consolatio, quod supernus iudex manum suam ad feriendum hunc solverit, et peccata sine quibus hic non vivitur, in presenti puniret. Jam itaque de misericordia Domini securus, confidebat quod eum ab æterno verberare liberare dignaretur, quem in presenti sub flagello premere dignatus sit. Si quidem autem studiis retroactis addere potuisset, quanto ab exteriori implicatione cæcitatæ causa cessaverat, tanto attentius orationi incumberebat. Et quo mundi figuram intueri nequibat, eo cordis ad verum lumen contemplandum clarius intendebat. Causa ab exterioribus factis cessabat, totum se ad studium orationis, vel assiduitatem lectionis applicabat.

III. Biennio priusquam obiret, ecclesiam fecit solemniter dedicari. In altaribus vero tanta pignora sanctorum (113) insita sunt, ut scientibus mirum sit. His autem qui forte a scientibus audiunt, pene incredibile videatur. Nam in his undecunque colligendis pater ille sanctus, quoties sese opportunitas præbuisset, omnimodis, quæ vixit, operam dedit. Quæ scilicet et apud Romanam, et ubique locorum sic impetrabat : sicut nimirum ille, qui et in sermone, et vultu erat gratioſus : et in dandis pretiis munificus, et quod majus est, in id quod agendum erat, divina gratia fretus. Frequenter enim pro eisdem pignoribus impetrandis, et pretiosa tentoria, necnon corpulentos equos, et multa pecuniarum pondera constat eum dedisse. Dentem namque sancti Martialis in dextro altari, cum reliquiis beatissimi domni Martini, necnon et sancti Hilarii collocavit ; quem a sancto corpore nullus ex largitoribus, a sancta maxilla, cum diu conarentur, eruere posset, ille præmissa oratione protinus eum avulsit. De eodem profecto altare mirum aliquid ipso dedicationis die contigit accidisse. Quidam enim juvenculus, cum turbæ semet imprimerent, pallium desuper tulit, ut illum ministro redderet, cum quidam ei dicerent circumstantes, ne id præsumeret. Sed quoniam ille tollere non misit, protinus vehementi angustia comprehensus est, ac primo manus ejus excoriatæ sunt. Tunc paulatim omne corpus pelle nudatum, ut vix post sex hebdomadas convalescere posset. Locum, sicut olim decreverat, monachorum ditioni delegavit, ubi tamen dehinc parum demorabatur.

IV. Spatio quo supervixit, summopere procuravit, ut omnes ad se pertinentes in pace dimitteret, ne forte litis occasio posset inter eos oriri. Prædia vel mancipia, quæ beato Petro non delegaverat, inter quosdam propinquos ac milites, vel certe servitoribus dimisit. Nonnullis tamen eo tenore, quo postquam obissent, ad Aureliacum accepta redissent. Centum ex mancipiis tantum libertate tunc donavit. Nam alias diversis locis ac temporibus innumera sunt, quæ emancipavit. Quamplu-

(113) *Tanta pignora sanctorum.* Id est reliquiæ, chymilia. Gregorius Turonensis passim. Odo ipse infra, lib. iv, cap. 8 et 12, et alii.

(114) *Apud Cezerniacum.* Gallice, *Cézeinac.*

res autem ex ipsis amore ejus perstricti libertatem recusantes, permanere magis in servitute ejus maluerunt. Quo facto pervideri potest, quam dulce dominium in eos exercuerit, quandoquidem suæ libertati servitatem illius præferre maluerunt. Monebatur autem a quibusdam suis, quatenus de familia, quæ sibi met affatim superabundabat, majorem multitudinem jugo servitutis absolveret. Quibus ait : Justum, inquit, est, ut lex mundialis in hoc observetur, et ideo numerum in eadem lege præstitutum prætergredi non debere. Quod ad hoc sit commemoratum, ut hinc pateat quantopere divinis præceptis adhæserat : quando etiam legalibus ita se submiserit, et humanis.

V. Intrante vero jam suæ migrationis tempore, morabatur apud Cezerviacum (114) quamdam sui juris ecclesiam, quæ in honorem sancti Cirici consecrata est. Cum quidem plus solito compunctus profundius suspirabat, ita ut satis pateret quod desiderium cordis ejus alio tenderet, consolationemque in presenti nequaquam haberet. Inter suspiria vero lacrymis suffundebatur, et erectis in cælum subinde visibus orabat, ut ab hoc sæculo liberaretur, sæpius repetens atque dicens : *Subvenite, sancti Dei.* Hoc namque verbum semper ori ejus familiare fuerat : hoc ad eventum cujuslibet subiti casus inclamare solebat. Non multum vero post vitalis vigor cœpit spasmo quodam intabescere, artuumque vires ac totius corporis harmonia paulatim dissolvi. Dissolutionem igitur sui jam instare cognoscens Amblardum episcopum (115) jubet evocari, ut ejus transitum suis orationibus muniret, ovemque paradisi pascua repetentem, pastori omnium Christo pastor consignaret. Interim vero cuncta quæ vel funeris causa, vel remanentium necessitas poposcisset, sano sensu et integra memoria disponit. Cum subito velox fama rurem circumquaque disparserat, quod vir Domini Geraldus ad transitum propinquaret, accurrerunt omnes veluti commune dispendium lugentes, clericorum ac monachorum turbæ nobilibus viris admistæ, catervæ pauperum, et pagensium plebes, lugentibus istis aliorum fletus incitabantur. Inter singultus vero et lacrymas erumpentes, quasi querimoniam facientes unusquisque de ejus pietate, de charitate, de cura pauperum, de tuitione impotentium, plangoris voces ingeminabant. Flentes igitur isti dicebant : O quale solatium mundus amittit ! Illi vero : O Geraldus, qui merito bonus vocaris, quis jam erit, sicut tu, sustentator indigentium ? Quis nutritor pupillorum, vel defensor viduarum ? quis dolentium consolator ? Certe quis potentiæ tuæ culmen ita pauperibus inclinabit ? Vel quis, sicut tu, singulorum necessitates perpendet, aut expediet ? Indulgentissime pater, quam blandus, quam suavis semper fuisti ! Cunctorum gratiam hau-

(115) *Amblardum episcopum.* Claromontensem, ordine quadagesimus tertius, quem tabula foundationis Cluniacensis monasterii, quibus subscripsit an. 910, et Catal. Eccles. Clarom. Adalardum vocant.

riebas, ignotorum etiam affectus fama tantæ bonitatis ad te traxeras. Hæc et hujusmodi, quæ dolorum vis inter singultus exaggerare solet, tam luctuosus planctibus inundabant, ut putares quod illæ lacrymæ nunquam possent cessare. Ita per singulos dies agebatur, donec ad ipsum vocationis ejus terminum veniretur. At vero ille morem suum, nec in fine poterat deserere, quin singulis accipere volentibus omne stipendium dari juberet.

VI. Vere beatum et felicem dixerim, qui talis fuit, ut charitatem suis operibus debitam non reliquerit in terris, et in charitate sanctorum receptus sit in cœlis. Vere felix, qui licet potentia sæculari sublimis esset, nullum tamen læsit, nullum oppressit, nec aliquis vel parvam querelam adversus eum reclamavit. Nam si Nathanel vere Israelita vocatur, eo quod dolus in eo non fuerit, jure et hunc Israelitam dixerim, quem auris audiens beatificat, et cui, ad exemplum beati Job, oculus videns testimonium reddit. Cum igitur omnes una lugerent, solus ille perstabat lætabundus. Quippe qui noverat, quod sperantibus in Domino meridianus fulgor in vesperum consurgit, et dum dederit eis somnum, hæc est hæreditas. Quamvis ergo pro mortali conditione caro forte timeret, tamen spiritus in aspectu gloriæ defixus exultabat, utpote qui spem diu desideratam se jam in re percipere confidebat. Nam, ut scriptum est, quia justus in morte sua confidit, putares illum in eadem spe confixum, et nullatenus mortem timere. Lætabundus itaque videbatur, cum nec quidem parum aliquid fateretur, in quo pavere se vel tenuiter demonstraret. Per omne vero sui langoris tempus, ita fatiscientes ad divinum obsequium impellebat artus, ut nec unum quidem nocturnale officium, nisi in ecclesia pateretur celebrare; missam vero unam diei competentem, et alteram pro defunctis coram altari positus audiret. Sane cum membris jam nimis rigescentibus, gressum per se ned sustentatus quidem progredi potuisset, adhuc tamen spiritus in sui fervore perdurans cogebat, ut corpusculum manibus bajulorum portaretur in oratorium: nimirum, ut boni operis tunicam usque ad talum extendens, virtutis suæ laudem in fine cecinisset.

VII. Sexta namque feria dilucescente die, ingravescere se sentiens, jussit ut nocturnale coram se capellani peregissent, episcopo cum suis in ecclesia illud celebrante; cum psallentibus autem et ipse psallebat, donec post matutinale officium,

(116) *Sancta quoque membra in cilicio posuerunt.* Vetus Christianorum, et maxime clericorum ac monachorum mos, in cilicio et cinere mori. Vita sancti Arigii Wapincensis episcopi: « Nudato corpore ante altare sancti Eusebii in cinere et cilicio jacens viaticum corporis et sanguinis Christi de manu Ysicii episcopi et Dicontii presbyteri cum accepisset, ait: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quia jam video tempus resolutionis meæ. » Et Petrus Venerabilis lib. 1 Miracul., cap. 4: « Cunque sicut mos Christianorum est, et maxime monachorum, in substrato cilicio et cinere a

omnes etiam horas diei compleret. Tum vero completorium finiens, signo se sanctæ crucis armavit, et subjunxit illud verbum quod ei semper familiare fuit, dicens: *Subvenite, sancti Dei.* Hoc in ultimo locutus, oculos tacens clausit. Videntes vero qui aderant, quod loqui cessaret, episcopum advocarunt. (116) Sancta quoque membra illius in cilicio posuerunt, cæterisque pro exitu psallentibus quidam de sacerdotibus missam concitus celebravit, atque sacrosanctum mysterium attulit. Cum vero quidam dicerent quod jam discessisset, ille sensum adhuc retinens, oculos aperuit, et hoc judicio nondum se discessisse, monstravit. Tum vero Dominicum corpus quod expectabat, suas ponte suscepit, et ita felix illa anima ad cœlos migravit. Et velut ipso feriarum numero sui causam insinuans, bonum opus, quod ad senarium pertinet, bene consummasse, et ad verum Sabbatum, quod est requies, se transmigrasse monstravit. Et ille quidem quod cupiebat, ut credimus, jam videt; quod speravit jam tenet. Multis tamen non modicum dolorem dereliquit. Nam licet ipse mœror quadam dulcedine respersus esset, pro eo quod scirent; quia talis fuit, ut de illo magis gaudendum, quam lugendum; clamore tamen ingenti plangebant, quod ejus contubernio privarentur, cujus similem vultum non se videre sperarent. Illi humanitatis causa tristabantur, sed angeli, ut credimus, lætabantur. Nam si coram eisdem angelis gaudium est super uno peccatore qui pœnitentiam agit, quanto magis super hoc homine justo, qui inter opera virtutum consenuit? Sed gaudium Domini sui, quo ab eisdem angelis exceptus est, fides contemplatur; oculis vero corporeis interim latet, qui videbant quidem cadaver, quod exsolverat debitum mortis, et nondum apparebat quantum anima glorificaretur in cœlis. (117) Moritur ergo Geraldus, sed juxta illud Davidicum, nequaquam ut ignavi solent, quoniam inter sanctos sors illius est. Et si persolvit illud Psalmistæ: *Vos autem sicut homines mariemini* (Psal. LXXXI, 7), tamen ad eum pertinet hoc quod ibi præmittitur: *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes* (Psal. LXXXI, 6). Testatur evangelista: *Filii Dei sumus, sed nondum apparet quid erimus* (Joan. IX, 2). Felix itaque Geraldus qui separavit pretiosum a vili. Postquam enim gustavit quam dulcis est Dominus, nequaquam hujus vitæ delectamentis, ad eisdem Domini contemptum se submisit. Sed hanc vitam, quæ reprobis pretiosa est, vilem sibi deputavit, et mortem, quæ illis pessima est, pretiosam

fratribus compositus jaceret, atque horam vocationis suæ expectaret. »

(117) *Moritur ergo Geraldus.* Anno scilicet Christi 907, qui fuit Fulberti II abbatis Lemovic. VI sextus. Sic enim auctor Chronologiæ Lemovic, abbatum: « Sextus, inquit, abbas Fulbertus præfuit annis xx. Hujus sexto anno sanctus Geraldus apud Aureliacum obiit III Idus Octobris » Nec ignoro tamen hoc non convenire cum Chronico Lemovicensi, quod sic ait: « Anno Domini 917 sanctus Geraldus genere, vita et miraculis celebris, obiit. » Sed discordiam adnotasse sufficit. »

invenit. Vere beatus cujus dies in dolore, et anni A in gemitu transierunt: quia jam expertus est quam magna multitudo dulcedinis, quam Deus abscondit timentibus se. Qui etiam in conspectu filiorum hominum, hanc aliquatenus per singula signa demonstrat. O quanta diversitas est inter illum, et vedios, id est male divites! Huic enim lacrymæ suæ fuerunt panes, et potum accepit in lacrymis et mensura. Illi vero ducunt in bonis dies suos, et habent consolationem suam, juxta illud evangelicum, in præsentī. Sed enim iste jam in voce exultationis, transiit in locum tabernaculi Dei. De illis dicitur, quod in puncto ad inferna descendunt. Cæterum si de ejus exteriori conversatione quisquam dignum aliquid referre posset, delectationes tamen, quæ in dextera u Domini repleverunt eum usque in finem, nullus nostrum non dico verbis explicare, sed nec sensu quidem attingere valet, nisi forte quilibet in seipso sentiscit, quid est delectare in salutare Dei.

VIII. Porro autem quia Deus mirabilis est in sanctis suis, in quibus eum laudare jubemur, dicente Scriptura: *Laudate Dominum in sanctis ejus* (*Psal. CL, 1*), idcirco, o beate Geralde, quales possumus referimus illi pro te. Laudantes eum quod elegit te, et quod justificavit te; quod misericordiam suam mirificavit in te, quod per vias rectas deduxit te, quod fructum tui operis inveniri fecit ipse, et postremo, quod usque in senectam et senium non dereliquit te, et quod majus est, quia inter filios Dei computavit te, et insuper in oculis omnium glorificat te. At vero quia sanctos decet laudatio, ad laudem illius laudamus etiam te, quia scilicet juxta Jeremiam, jugum Christi ab adolescentia portasti, quia gratiam vocationis ejus non recepisti [*f, sprevisi*], quia commutationem pro anima tua non dedisti, quia salutem ejus in vacuum non accepisti, quia intima tua, quæ de amore Christi conceperas, non projecisti, quia tentationis tempore non recessisti, quia in externa præsentis vitæ gaudia te non effudisti, quia bonum faciendo non defecisti. Verum tamen tu, Domine Deus, tu per ipsum nostræ præsumptioni ignosce. Nam in hac relatione excessum formidamus, quoniam id tentavimus, ad quod agendum nullatenus idonei sumus. Quia licet ille dignus sit laude, in quo tu laudaris; nos tamen, Domine, ad hanc referendam indigni sumus, quia *non est speciosa laus in ore peccatoris* (*Eccli. xv, 9*). Sancti ergo tui, ut scriptum est, benedicant te, et opera tua confiteantur tibi. Sed quoniam imperfe-

(118) *Cum igitur ex more nudatus ad lavandum.* Mos et hic vetus nudandorum ac abluendorum post mortem corporum. Petrus Venerabilis lib. II *Mirac.*, cap. 23, ubi de exsequiis et tumulatione Matthæi Albanensis episcopi: « Fertur statim justum corpus a devotis viris in claustrum monachorum, et Cluniacensi more psalmodia undique decantatur. Abluitur, ut se habet communis mos, et secundum quod ipse jusserat, suo, quo nunquam a monacho caruerat, cilicio prius, dehinc monachali cuculla vestitur. » Et Radulphus monachus Clunia-

ctum Ecclesiæ vident oculi tui, et lapides terræ ejus miserebuntur, precamur ut hi, qui pro soliditate morum lapides vocantur, nobis, qui merito nostræ pravitate terra sumus, subvenire dignentur: ut nos qui non habemus indumentum justitiæ, lapides amplectamur, ut eorum meritis nostram nuditatem contegere possimus. Hic ergo famulus tuus affectum miserendi, quem eidem charitas tua invisceravit, in nos dirigat, et de illa sempiterna Capitolii curia, qua jam inter consules cæli residet, in hac convalle lacrymarum quam evasit pie respiciat; singulorum preces exaudiat, omniumque necessitates apud te expediat, præstante Domino nostro Jesu Christo Filio tuo, qui tecum, cum Spiritu sancto, vivit et gloriatur Deus, per infinita sæcula sæculorum. Amen.

IX. Velociter sane, sicut de excellenti persona fieri solet, transitus ejus circumquaque personuit. Cum quidem incredibilis hominum multitudo mox undique secus irruere cœpit, examina nobilium virorum, innumeræ catervæ pagensium atque ege-
norum, plures monachi, et agmina sacerdotum. Quem universi germano quodam et dulcissimo affectu plangebant, et nescio quo divino instinctu compunctius atque suavius eum lugebant: ob hoc videlicet quod illum Deo placuisse non ignorabant.

(118) X. Cum igitur esset ex more nudatus ad lavandum, Ragambertus, et alii ministri qui id agebant, manus utrasque pectori ejus applicuerunt, cum subito dextrum brachium ipsius extensum est, et ita genitalibus membris manus ejus applicata, ut eadem membra sub volam concluderet. Quod illi quidem casu contigisse putantes, manum ipsam ad pectus denuo inflixerunt. Sed iterum, sicut prius, extensa est, et ad sexum contegendum sese aptavit. At illi stupere jam cœperunt, sed rem diligentius scire volentes, adhuc tertio brachium reflectunt, manumque super pectus ad alteram reducunt. Quæ protinus summa velocitate prædicta membra, sicut prius repetiit, et obtexit. Polinctores autem admiratione simul et pavore perculsi, jam tunc animadverterunt, quod hoc absque vi divina nullatenus accidisset. Fortassis enim per hoc cœlitus monstrabatur, quod ad castitatis pudorem conservandum semper illa caro vivens verecundata fit. Corpusculum itaque festinanter operuerunt. Postea vero quam indumentum accepit, nullatenus uspiam sese manus illa extendit.

XI. Sui autem, quamplurimis comitantibus turbis, corpus illud sanctum ad Aureliacum, sicut ipse jusserat, detulerunt, et in aristonem lapidem, (119) ad

sensis in Vita ipsius Petri Venerabilis: « Defertur sancti Patris corpus ad locum ubi corpora mortuorum lavabantur: et ibi vestimentis nudatus, glorificati hominis gratia cunctis videntibus et stupentibus apparebat. »

(119) *Ad sinistram basilicæ ipsius juxta aram S. Petri.* Chronicon Lemovicense: « Sanctus Geraldus obiit, et in monasterio Aureliacensi, quod in honore sancti Petri ædificaverat, sepelitur. » Et Chronolog. abbatum sancti Martialis: « Sepultus in monasterio Petri apostoli, quod ipse ædificaverat. »

sinistram scilicet basilicæ ipsius collocaverunt, A juxta aram sancti Petri, ita ut sepulcrum ejus habeatur in dextro, et ipsum nihilominus in dextrorsum. Sed jam libellum hunc terminemus, ne forte cum rusticitate, tum etiam prolixitate displiceat. Si quid autem in eo lectorem oblectaverit, meritis domni Geraldi præstitum censeat. Hoc vero quod displicuerit, inertie mee deputabit, tamen miserendi occasionem reperiet. Et ob id suppliciter obsecro, et considerans quod hoc agere jussus præsumpsi, mihi a judice cordium deprecetur.

XII. Beato quidem Geraldo satis suffecerat, quod ille testis fidelis, qui in cælis est, et cui semper placere studuit, hunc apud se in illa paradisiaca regione remunerat; sed tamen quanta sit gloria, quam intus possidet, isdem testis Christus foris B manifestare dignatur. Scriptum namque est, quia Deus instaurat testes suos contra nos. Quisquis enim præcepta illius custodit, testis ejus contra nos est, quod possumus quidem servare eadem præcepta sicut ille, sed nolumus. Nam ut de meis similibus dicam, cuncta jam piorum dicta legere fasti sumus, exempla quoque imitari negligimus, cum tamen aut otiosis, aut sæcularibus verbis

infatigabiliter occupemur. Sed hoc agentes, de illis nos probamus esse, quos apostolica vox notat, dicens: *A veritate auditum avertent, ad fabulas autem convertentur* (II Tim. iv, 4). Ad hanc ergo inertiam vel cætera portenta vitiorum, aliquatenus reprimendam, dispositor sæculorum Christus, hunc testem suum contra nos instaurat, quem et multis miraculis coram nos illustrat, ut quia oculos ad consideranda, ut dictum est, piorum exempla clausimus, vel ad splendorem hujus hominis tanquam de prope coruscantem respiciamus. Si quidem ille divina præcepta nostro tempore custodivit. Sed quia mortuus cito recedit a corde, protinus hoc oblivioni tradimus, et non recogitantes mercedem, quæ sanctis ejus operibus restat, ad hæc imitanda male torpescimus. Ob hoc itaque miracula, quæ forte ad tempus fiunt operari dignatur, quatenus vel sic gloriam quam intus habet, intelligamus, et ad opera quibus ab eadem gloriam proventus est, tanquam recens edita mentis aciem intendamus, et ad hæc imitanda convalescere studeamus. Sed jam de iisdem miraculis qua rationi congruerint, Deo juvante, referamus.

LIBER QUARTUS.

I. Dominica igitur post transitum ejus insecuta, C multis, ut diximus, comitantibus turbis, ad Aureliacum delatus est. Cum igitur psallentium chori circa feretrum pernoctarent, quidam vir nobilis nomine Gibbo, filiam, quam caducus morbus obsederat, subtus eodem feretro collocavit, quæ postea nihil infirmitatis illius passa est. Jam quippe materfamilias existit, et ipsa virtutis hujus testimonium seipsam incolumem præfert.

II. Quidam homo nomine Grimaldus in villa manens, per somnium vidit quod operculum sarcophagi ejus avellere conaretur. Qui expergefactus, a cubitis et deinceps, brachia cum manibus ita repetit arefacta, ut nihil ex his operari posset. Sic per quindecim ferme dies manens debilitatus, ad sepulcrum supplicaturus venit, ac protinus D sanitatem recepit.

III. Ancilla cujusdam viri Lamberti lunatica per somnium monita est, ut ad ejus sepulcrum supplicatura veniret. Quod illa domino suo indicavit. Ille vero timens ne illusio et ridiculum esset, si visionem virtutis effectus minime sequeretur, prohibuit eam. Illa dehinc secundo, ac tertio nihilominus per visionem monita, prædictum dominum suum rogabat, ut eam illuc ire permitteret. Quod ille jam concessit. Ivit ergo mulier, et ante sepulcrum vigilans, pleniter sana recessit.

IV. Interea plateola quædam herbida, in modum rotæ per gyrum rotunda, ante cryptam apparuit.

Quæ cum esset herbis referta, per gyrum tamen tellus nuda et pulvestris erat. Hi ergo qui per cæmeterium transibant, cum vidissent plateolam illam, et sulcum pulvereum, qui hanc ambiebat, mirabantur, scientes quod nec homo, nec bestia calcando sulcum illum detriverit. Aliquando vero permansit, et postea disparuit. Sequenti autem æstate similiter ibidem visa est, sed multo jam latior. Habebat autem lembum circa se detritum, ut prius, et pulvereum. Tertia itidem æstate rota similiter herbida, et quasi calle pulvereo circumcincta apparuit, sed multo jam diffusior. Ac deinceps per annos plures in antea se paulatim spargens, extendi videbatur. Qui vero causam diligentius retractabant, prodigium aliquod esse credebant, conjicientes quod rota viridis famam beati Geraldi viriditate virtutis plenam fortasse figuraverit. Que fama per populos, qui ariditate bonorum operum steriles sunt, quos pulvereus circulus significaret, subinde se spargit et illos exemplo suo quasi fecundat; dum pro ejus amore gratam peregrinationem et laborem suscipiunt, dum et munera offerunt, et nonnulli melioris moribus redeunt: sicut rota illa in antea se extendens ariditatem pulverei circuli ex parte replebat. Utrum vero hoc significaverit, rerum dispositor novit. Certum est tamen quod nihil in terra sine causa fit.

V. Quidam bonæ opinionis clericus civitate Rotenus degit. Hic, si somnio fides adhibenda est, vi-

sionem vidit ita continentem: Erat quasi altus locus; ubi splendor ingens fulgebat. Ad quem splendorem per quatuor gradus ascendebatur. Ante primum vero gradum erat quasi antepodium de ferro. Secundus gradus habebat antepodium æreum. Tertius argenteum. Quartus aureum. In primo itaque gradu vidit advenire duos viros splendidissimos vultu et habitu. Quos alii duo sequebantur, qui inter se tertium per manus ducebant. Dictum est autem clerico qui hoc videbat, quod illi duo primi essent sanctus Paulus, et sanctus Martialis: alii duo qui sequebantur, sanctus Petrus et sanctus Andreas. Si quidem tertium quem ducebant, sanctum esse Geraldum. Quem scilicet clericus ille in hac vita manentem minime cognovit. Sed dum postea referret, quali eum statura, vel facie vidisset, illi, qui eum noverant, speciem recognoverunt. Cum ergo venissent ad primum gradum, psallebant quasi psalmum. Post quem sanctus Petrus collectam dixit. Quam completam, responderunt: Amen. Ita fecerunt secundo, tertio atque quarto. ceteris autem stantibus, beatus Petrus usque ad locum prædicti splendoris pertendit. Et prostratus in terra, aliquantis prostravit. Deinde vox quasi de illo splendore respondens, requirit quid vellet. At ille: Domine, inquit, pro servo tuo Geraldo misericordiam tuam deprecor. Et tunc nescio quis, veluti codicem tenens, quasi vitam illius recitabat. Cumque aliquandiu legeret, hoc tantummodo clericus intelligere valuit: *Qui potuit transgredi, et non est transgressus: et facere mala, et non fecit* (*Eccl. xxxi, 10*). Tunc ad eum vox: Fac, inquit, de eo quod vis. Et protulit quasi sceptrum dans illi, per quod haberet potestatem exaltandi eum. Clericus vero vocem dantis audivit, sed non nisi sceptrum vidit. Tum vero beatus Petrus ad eos, qui se expectabant, gaudens rediit. Sane ad locum, ubi stabant, apparuit quasi clivus ascensus in cælum usque porrectus. Beatus autem Petrus dilectum Dei Geraldum manu tenens, et per gradus illos ascendere incipiens, excelsa voce, *Te Deum laudamus*, exclamavit. Et ita psallentes cælum cum eo petierunt. Siquidem hanc secutum est visibiliter aliud de ejus sepulcro signum.

VI. Septimo postquam migraverat anno, sarcophagus, qui usque medium cooperuli terra contexta, calcibus fuerat contactus, sensim eminere super eandem terram cœpit. Nec tamen terra, quæ erat in gyro, aut elevari, aut deprimi visa est. Incolæ tamen necdum hoc animadvertabant. Cum interea quidam clericus de Lemovicensi pago veniens, interrogabat monachos, utrum sarcophagus domni Geraldus sursum adhuc emersisset. Et subjunxit quod admonitus per somnium fuerit, ut ad ejus tumulum veniret, quoniam ejus sarcophagus jam apparere cœpisset. Tum vero monachi cum ipso pergentes ad tumulum, et linteum desuper evelientes, ita reppererunt, ut clericus dormiens viderat. Et tunc quidem aliquantulum eminebat. Jam vero non puram altior videtur. Quisquis autem hoc dignoscit, virtutem aliquam esse divinam ignorare nequit. Ex hoc igitur miracula crebro fieri cœperunt.

(120) *Cum fœdus aut aliquod grande juramentum.* Super sanctorum reliquias amicitiam, fidelitatem, innocentiam, sive quidvis aliud jurare frequentissimum apud antiquos. Aymonius lib. iv, cap. 64: «Fidelitatemque tam ipsi regi Pippino, quam filiis ejus Carolo et Carlomanno jurejurando supra corpus sancti Dionysii promisit.» Appendix ad Gregorium Turon. cap. 54: «Godinus jussu Clotarii præcipua loca sanctorum, domini Medardi Sues-

gus domni Geraldus sursum adhuc emersisset. Et subjunxit quod admonitus per somnium fuerit, ut ad ejus tumulum veniret, quoniam ejus sarcophagus jam apparere cœpisset. Tum vero monachi cum ipso pergentes ad tumulum, et linteum desuper evelientes, ita reppererunt, ut clericus dormiens viderat. Et tunc quidem aliquantulum eminebat. Jam vero non puram altior videtur. Quisquis autem hoc dignoscit, virtutem aliquam esse divinam ignorare nequit. Ex hoc igitur miracula crebro fieri cœperunt.

VII. Circumcisionis Dominicæ solemnitas advenerat, cum vassus quidam nomine Adraldus focum caragiorum tota nocte in domo sua fieri præcepit. Intempesta autem ipsius noctis hora, dæmones super faucum custodes irruerunt. Quibus ita damnati sunt, ut unum occiderent, alternum, debilitatis membris corporea salute privarent. Qui postea mendicando vitam exigens, ad Aureliacum deportatus est. Quo dum per aliquot dies victitaret, quidam violenti homines præsumptionem faciebant contra potestatem loci ipsius. Qua de causa monachi signa sonare, atque litanis insistere cœperunt. Tunc ille contractus supplicabat, ut hi, qui circumstabant, hunc ad sepulcrum domni Geraldus deferrent. Quod cum illi fecissent, orabat ut sibi subvenire dignaretur. Qui post modicum sanus surrexit, et redintegratis membris, omnibus denuo in momento convaluit. Ex hoc jam cœperunt miracula subinde patrari virtutumque ejus opinio certius atque diffusius resonare. De quibus si forte quis dubitet, quoniam sæpius eadem in infirmis repetuntur, potest visu probare, per quod præteritorum fides sumat. Quæ autem in iis qui variis langoribus opprimuntur, divina dignatio sæpius iterare dignatur, hoc propter prolixitatem prætermisimus. Quædam tamen ad gloriam ejusdem beati viri commendandam perstrinximus, ne inconsulte ea transilisse videamur.

VIII. Constat autem quod idem sanctus vir, dum adviveret, multas sanctorum reliquias ad Aureliacum advexit. Quippe, ut superius dictum est, istius causæ studiosissimus fuerit, et ad impetrandum quod vellet, non parvam gratiam a Deo habuerit. Inter cætera denique sanctorum chymilia, quæ illic habentur, est quoddam lignum Domini, cui talis virtus inesse frequenti experimento dignoscitur, ut si quis illud equitando portet, equus in brevi moriatur; aut si perjurium forte quis fecerit, emptilentisus [epilepticus] fiet. Non pauci etenim jam propter hoc peccatum caduci facti sunt. Incolæ autem regionis illius mores valde ferinos habere solebant, sed aliquantulum exemplo vel reverentia sancti hominis esse mitiores videntur. (120) Cum sionæ et domini Dionysii Parisios ea præventionem sacramenta daturus adduceretur, ut semper deberet Clotario esse fidelis. » Et postea: «Chramulfus, unus ex proceribus, et Valdebertus domesticus dixerunt ad Godinum, ut Aurelianis in ecclesia S. Aniani, et Turonis ad limina S. Martini ipsum sacramentum adhuc impleturus adiret. » Videndus ipse Gregorius Turon. lib. iv Histor., cap. 46; lib. v, cap. 23, et lib. i Miracul., cap. 54.

autem fœdus, aut aliquod grande juramentum jure decernunt, per quemlibet monachum, aut clericum, qui tamen pedester incedat, deferri sibi faciunt.

IX. Quidam sane de beati Geraldii gloria temere disputantes asserunt, quod ista curationum gratia, non meritis ejus, sed istarum virtutibus reliquiarum conferatur. At nos causam diligentius considerantes, id credimus, quod ita per sancta illa pignora sanitatem beneficia tribuuntur, ut virtus quoque beati Geraldii cooperatrix non negetur. Nam hoc ipsa qualitas accidentium rerum credi suadet, quoniam ipse solet infirmis per visum apparere, et maxime ante ejus tumultum sanitatis beneficium conferre. Ut est de filio Joannis videlicet Arvernensis [Arvernensis] vicecomitis, quem mutum et surdum, una manu contractum ibidem detulit. Ante sepulcrum namque prosternens sese in orationem dedit. Nocte jam mediante, sanguis ab ejus auribus erupit, manusque illius directa est, quam circa collum patris sanam expandit, et primam vocem emittens, panem ab eo quæsit. At ille gratias agens pro filio, totam ecclesiam clamore complevit, et quemdam sui juris alodum ad sanctum sepulcrum tradidit. Sane de isto nominatum commemoramus, pro eo quod miraculum in excellenti persona patratum, ad multorum notitiam pervenit. Dissimilia autem vel diversa alterius generis, primo quidem ab incolis notabantur, sed cum numerus immensus cresceret, ommissa est cura numerandi.

X. In Aureliaco oppido ante fores ecclesiæ erat epistilium, ex quo ille ascendere equum solebat. Quod videlicet cum infirmi ob ejus amorem deosculantur, solent recipere sanitatem. Ob quam etiam causam nunc est ab incolis intra ecclesiam transpositum et in modum altaris palla cooperatum. Non longe ab oppido quod rustici Mulsedonum dicunt, prædictus vir Dei casam habuerat. Porro oppidani mutuo condixerunt, ut mensam ejus, quæ in prædicta casa adhuc erat, sibi ad reficiendum deferrent. Quod et fecerunt. Casam vero ad frontem cujusdam domus, hinc portitores projecerunt. Cum super eam quidam, veniente meridie, dormire vellet, subito cæcus et amens effectus est. Deinde cum etiam canis eandem mensam calcaret, omnibus membris statim dirigit. Necdum tamen illis advertentibus quidnam esset, alius itidem super hanc se projecit, sed et ipse protinus cæcatus est. Tandem intelligentes, quin ob tabulam sancti viri frequenti ejus refectio consecratam ista pertulerint; hanc ad Ecclesiam beati Martini quæ prope est, linteo contextam deportaverunt. Quæ nunc usque domatibus ibidem suspensa comparet. Ad aliam ejus mensam quæ erat in villa Vaxia, quidam presbyter cum vicinis ad convivium venerat. Cumque sicut fieri

solet, inter epulas gannirent, et verba ridicula vicissim immiscerent, subito pavor ingens ita omnes percussit, ut statim intermittentes scurrilitatem, ad alium locum comesuri secederent. Mensam vero deportaverunt ad illud oratorium, quod factum est in quodam loco, ubi feretrum portatores deposuerunt, ad mutandum pallium. Quo videlicet loco pecora circumquaque vagantia, cum forte spatium illud ubi feretrum, sicut diximus, positum fuerat, pascendo contigissent, protinus tormentari incipiebant, et nonnulla moriebantur. Incolæ vero per id quod animalibus acciderat, causam intelligentes, ibidem prædictum oratorium construxerunt. Quo dehinc certum est, quod plerique infirmi sanitatem sunt adepti. Præterea mirum quiddam et pene incredibile contigit, nisi quia usu probatur. Nam fonticula ex tunc in eodem loco subbulit, quæ viantibus ad potum sufficiat.

XI. (121) Rainaldus, quem vir Domini suspectum habens, juramento, sicut superius dictum est, adhuc vivens constrinxerat, illius juramenti fidem rupit, et familiæ, quam cœnobio delegaverat, nimis erat cum suis infestus. Singuli autem, inter prædationes, quas patiebantur, nomen domni Geraldii inclamare solebant. Quadam autem nocte visum est ipsi Rainaldo, quod virum Dei sibi astantem cerneret. Qui cum juramenti fidem ab eo requireret, simul admonuit, ut familiam vexare de cætero cessaret. Excitatus ille indicavit conjugum visionem. Quem et illa suadebat, ut vel commonitus juramentum servaret. Et ille compunctus ad horam suis idem retulit, præcipiens, sed ignaviter, ut familiam non inquietarent. Sed illi post paululum ad consuetam rapacitatem redierunt. Nec Rainaldus obsistebat, quia pronus erat ad malum, Et quamvis sanguine esset sancto viro propinquus, tamen ab ejus pietate longe erat alienus. Tum itidem sanctus vir eidem minans apparuit, et quæ bona sibi fecisset, pro quibus ille mala reddebat, furibundus exprobravit, atque percussit eum in capite, e vicino mortem sibi secuturam comminatus est.

XII. In provincia, quæ Alamannia vocatur, nobilis homo erat obsessus a dæmonibus. Parentes vero, et milites sui per multa pignora sanctorum ducebant eum, ut saltem per eorum intercessionem divina gratia liberasset. Sed distributor omnium bonorum, qui electum suum glorificare disposuit hanc virtutem ei reservavit. Nomen vero beati viri in ipsa provincia necdum auditum erat. Prædicti autem parentes dum eum ducerent ante corpora sanctorum, dæmones sæpius clamabant, de ejus corpore se minime exire, nisi per intercessionem beati Geraldii. Tum iidem parentes dæmoniaci huc illucque discurrebant, si vel provinciam audissent, in qua beatus Geraldus esset. Et nescio aut Romæ, aut quilibet peregrinus

(121) *Rainaldus*. Nepos sancti Geraldii, de quo nos supra. Quod et ipse sanctus Odo statim post indicat his verbis: « Et quamvis sanguine esset

sancto viro propinquus, tamen ab ejus pietate longe erat alienus. »

Laudabimus eum, fecit enim mirabilia in vita sua. Quod enim Geraldus hujusmodi mirabilia fecerit, multa documenta sunt. Siquidem constat eum quæ a parentibus vel regibus ei collata sunt sic tenuisse, ut ea non ut servis, sed quasi dominis dispensasset: rebus in terra sine alicujus læsione excrevisse, in cælis tamen thesaurisasse; potentia sublimem fuisse, tamen spiritu pauperem permansisse. Quapropter, ut ille sequitur, neque mirum, neque incredibile debet videri, si stabilita sunt bona illius in Domino. Quamvis illud incom-

parabiliter in ejus factis immineat, quod usque in senectutem castus perseveravit. Castitas enim sola est quæ imitatur angelicam puritatem. Cum itaque hic vicit libidinem, quæ maxima virtus est Satanæ, mirum non est si nec eidem Satanæ imperat, quem servando castitatem devicit. Incredibile non est quod nunc obsessos a dæmonibus liberat qui mammonæ principem a suo corde, vincendo avaritiam, rejecit. Jure enim spiritum superbis nunc subjectum habet, qui in ipso terrenæ potestatis culmine mitem se exhibuit.

LIBER TERTIUS.

Quoniam signorum virtutibus insignem fuisse venerabilem virum Geraldum prælibatus sermo enucleatius disseruit, restat nunc ut qualiter a corporeo tegmine spiritalem essentiam emisit, stylo titulante exprimamus. Certum enim constat, quia isdem vir, quanquam parcitate frugalitatis corporalem appetitum domuerit, viguit tamen viribus. Nec impotens robore caruit vi fortitudinis. Sed cum jam contiguum esset, ut a completa militia, utpote annosus, eximi deberetur, cœpit a solito vigore attenuatus elabi. Verum nec ipsum latuit, quin potius ipsarum virium evacuatio ad defectionis ejus iudicium panderetur. Cumque præsentibus plerosque cerneret, qui ei diligentius adhærere consueverant, quasi profundiori et intimo singultu ac defectivo affatu exorsus est compellere. Eia, clientuli, et comites amabilissimi, nonne aspiciatis a pristino me destitutum robore? Animadvertite viciniorem esse depositionis meæ sortem, quo spiritus, ducente suo auctore, transferatur ad destinatum habitationis receptaculum, natura fragillima redigatur in pulverem. Non illum cruciatus langoris ab abstinentia solita arcebat. Mira res: non illa saltem, quæ veteranos compellere solet imbecillitas, præter consuetum morem, adhæsum animum illius persuadere poterat. Nimirum quia lenitas carnalis nequiverat emolire rigorem mentis. Cum ergo his et hujusmodi virtutibus anima saginaretur, corporis efficaciam amittebat. Sed quia se in suis oculis despiciens virtutibus hominem nesciebat: non satis intelligebat unde sibi debilitas virium irrepsisset. Jam vero spiritualis virtus, quæ pleniter in eo succreverat, corporeas vires pene trucidaverat. Quippe cum iste mos sanctorum sit, quia virtus divina minus in eis valida fuisset, si corporeum robur non attenuasset. Hinc Daniel angelica divisione conspecta, per dies multos elanguit. Hinc Jacob angelum stringens, claudicare cœpit. Quoniam qui spiritali gratia completur, a corporea virtute enervatur. Itaque exterior homo corrumpebatur, cum interior de die in diem renovaretur.

I. Quadam autem die cum in oppido esset, quod

B Aureliaco imminet, respiciens ad fabricam domus, ubertim flebat. Cum unus ex familiaribus inquisisset curam fleret? respondens ait: Quia desiderium inquit, meum quod de loco isto jamdudum concepimus, ad effectum nullo pacto perducere possumus. Nam hæc requies mea, hic habitabo. Si quidem cætera quæ monachorum usibus apta videntur, favente Deo, facile præparavi; soli monachi desunt, soli inveniri non possunt. Et idcirco veluti solus et orbatus, mœrore conficior; spero tamen quod omnipotens Deus, quando ei placuerit, desiderium meum implere dignetur. Nec mirum, si ego peccator in hoc meo desiderio prolongor; quandoquidem rex David prohibitus est ne templum Domino ædificaret, cum tamen ipse dedit qui opus illud post eum expleret. Et ego licet hoc in hac vita non videam, præstabit tamen Christi misericordia quod exopto, quando ei placuerit. Velim sane noscatis, quia maceris hujus domus frequenter angustæ erunt populi, qui ad eam conventuri sunt. Qualiter autem hoc didicerit, minime indicavit. His autem qui hoc illum dixisse norunt, cum frequentiam populorum, sicut ille prædixit, in eodem loco fieri vident, hæc opinio suborta est, quod ea quæ dixit, divinitus agnovisset. Jam vero os ejus sic ex abundantia cordis replebatur, ut lex Domini semper plene in eo resonaret. Cæterum, juxta exemplum præfati David, quæcunque necessaria futuris habitatoribus prævidebat, et in piguoribus sanctorum, et in ecclesiasticis utensilibus et indumentis, seu certe in agrorum redditibus præparare curavit.

II. At vero, sicut Scriptura dicit, ut qui sanctus est, sanctificetur adhuc, oportebat hunc Dei hominem ante obitum per flagellum exspoliri. Et ei sicut beato Job contigit, et Tobisæ, quoniam acceptus erat tentatione probari. Itaque per septem, et eo amplius annos, lumen oculorum amisit. Quos tamen ita perspicaces habebat, ut nihil cæcicatis pati crederetur. Qua percussione non solum non doluit, sed etiam plurimum est gavisus in Domino, quod eum flagellare dignatus sit. Quippe non nescius, quia non omnis qui flagellatur filius sit,

indicavit eis provinciam et locum. Qui festine ad Aureliacum venerunt. Mox ut venit ante sepulcrum, clamare cœperunt dæmones per eum obsessum : O Geralde, inquit, utquid illudis

nos ? Utquid ardemus tua virtute ? Qui mox cecidit in terram, et evomuit eos una cum sanguine. Ex illa hora, et deinceps, incolumis mansit.

VITÆ SANCTI GERALDI COMPENDIUM.

(Apud Mabill. Acta SS. ord. S. Bened., sæc. v, pag. 6).

1. *Geraldus in Ordinem S. Benedicti munificus.* — Etsi vitam monasticam Geraldus nunquam amplexus sit, tanta tamen ei debet, cui plurimum semper addictus fuit, religio Benedictina, ut inter ordinis nostri sanctos viros locum merito obtineat, illius acta ab Odone Cluniacensi abbate quatuor libris conscripta hic repræsentare non est necessarium, tum quia in Bibliotheca Cluniacensi jam edita ac notis illustrata sint ; tum quod ea quæ ad res monasticas pertinent, inde delibare ac colligere sufficiat. Præter hæc autem Geraldus gesta, quorum auctor Odo fuit, alia insuper ex codicibus manuscriptis Compendiensi et Conchensi nacti sumus breviora, quæ cum nihil ab Odonis fetu diversum habeant, illa etiam omittere satius duximus, quam scriptionibus inutilibus tomum hunc onerare. Id unum monuisse satis fuerit, duo ultima capita Vitæ sancti Geraldus ab Odone compositæ, quæ in Bibliotheca Cluniacensi desiderantur, ex codice ms. Cisterciensi per bonæ memoriæ Joannem Lannoyum Cisterciensem monachum ad nos transmissa esse, quibus, absque auctoris nomine, annectitur sermo in laudem beati Geraldus exaratus, et in octo lectiones, ut ad matutinum legi solent, divisus.

2. *Ejus genus et ætas.* — Geraldus genus ex alto regum sanguine per Cæsarium Arelatensem episcopum et Aredium abbatem deducit Odo Cluniacensis; alii per Mathildem filiam Pippini Aquitanie regis, quam Mathildem Geraldus aviam fuisse putant. Ut ut sit, patre Geraldo Auriliaci comite (sic comites quandoque vocabant toparchas illustres) matre Adaltrude, clarissimis ac ditissimis parentibus, Geraldum natum constat, et quidem anno Christi 855, ut colligitur ex Ademaro Cabanensi in abbatibus sancti Martialis Lemovicensis : quo eodem anno idem chronographus Belli Loci cœnobium a Radulfo Bituricensi episcopo erectum, ac clericos sancti Martialis ex canonicis monachos omnes effectos fuisse commemorat.

3. *Charitas in pauperes, jejunia.* — Traditam a parentibus piam institutionem summis semper virtutibus Geraldus excoluit. Hinc pro sua in pauperes charitate, « semper sedilia iis coram se parabantur, et aliquoties mensæ apponebantur, ut per seipsum videret quid vel quantum ad refectio- nem eis daretur. Nullus vero unquam ab ostio sine datu eleemosynæ excluderetur. Quin ministri procurabant, ut ad manum semper haberet fercula, quæ ipse eis daret. Potus quoque afferebatur, quem inspectum ac prægustatum trans mittebat, ut ipsi primo biberent. Quibus et sui panis medietatem dabat, in his utique Christum se suscipere credens. » Dumque tanta sollicitudine egenis necessaria subministrare satagebat, ipse « tribus feriis in hebdomada, ex omni tempore quod abstinentiæ dicatum est, a carnibus abstinebat. Si tamen in iisdem feriis festività annualis evenisset, abstinentiam ita solvebat, ut in qualibet absoluta

feria, ad vicem illius quam solverat, itidem abstineret, cum et unum pauperem extra solitos, obtentu illius festivitatis reficeret. Sin vero jejunium die Dominica evenisset, nequaquam illud solvebat, nec sub hac occasione præteribat, sed præcedenti sabbato jejunii solemnitatem persolvebat. » Hanc consuetudinem adeo religiosam, Dominicæ jejunium in diem præcedentem transponendi, a singularitatis nota defendit hic sanctus Odo : nec dubium quin ejus observantia a Geraldo aliisque sanctis viris invecta, institutioni quæ hodieque viget, occasionem dederit.

4. *Vestium modestia.* — Charitatem in pauperes fovebat augebatque paupertatis amor ac elegantioris cultus contemptus. « Vestibus laneis aut lineis, inquit Odo, non isto modo, quo nunc a filiis Belial præsumptum et excogitatum est, sed antiquo more semper usus est, ita duntaxat confectis, ut nec affectatam pompam redolerent, nec plebeia rusticitate notarentur : sericatis vero vel pretiosis nec obtentu cujuslibet festivitatis, nec alicujus præsentia marchionis plus solito se comere statuit. » Nec tamen (quod mireris) Christiana hæc modestia viri Dei auctoritatem aliquando immittit Quin « apud omnes qui eum noverant, tantam reverentiam obtinebat, ut quisquis eum læsisset, quasi sacrilegium fecisset, non sibi in prosperum cedere certus esset. » Hoc ipsum expertus est Adelelmus comes, ea tempestate potentissimus, qui incassum tentata Auriliacensis castri obsidione, quod « mœrore cor justus affecisset, lætatus nequaquam redire permissus, post quartumdecimum diem tam terribiliter obiit, ut omne, ubi jaceret, turbo vehementissime discooperiret. »

5. *Castitatis amor.* — Geraldus amicitiam, imo et affinitatem ambiere clarissimi quique principes, quos inter « Guillelmus dux Aquitanorum » (ut narrat Ademarus in Chronico ad annum 910) cum non haberet prolem, et sororem suam in matrimonio desideraret sancto Geraldo conjungere, nullatenus quivit. Quippe cœlibem vitam Geraldus ducens, cum semper ad copulam suaderetur amore filiorum, respondit : *Utile est sine filiis mori, quam relinquere malos hæredes.* Ex hoc castitatis amore natum est summum vitæ monasticæ desiderium, quod vitæ genus licet variis impediens causis non suscepit, sic tamen semper animo prosecutus est, ut « si votum illius inspicias, monasticæ professionis fidem Christo per devotionem servaverit. » Præcipua ex his causis una erat, raritas proborum per id tempus monachorum. Nam « cum esset providus, considerans quia professores sublimis propositi, dum sæculi amore corrumpuntur, gravius ab alto ruunt, satius æstimavit sic stare in habitu sæculari, quam absque probatis cooperatoribus rem tam arduam attentare. »

6. *Auriliaci fundatio.* — « Postquam divino cultui sese mancipavit per omnia, ut sua quoque Domino

consecraret, Romam profectus est, et Auriliacum insigne prædium beato Petro apostolorum principi, facto solemniter testamento delegavit, cum tantis videlicet appendiciis, quæ monachis quos ibidem congregare disposuerat, ad omne stipendium sufficere possent: censum quoque delegavit qui ad urnam beati Petri annuatim redderetur. » Est autem Auriliacus (Aurillac) oppidum, seu (ut loquitur sanctus Odo) *castrum*, apud Arvernos situm, quod quondam ad Claromontanam, nunc vero ad sancti Flori diæcesim pertinet, ubi celebre a Geraldo erectum est ejusdem nominis cœnobium. Ejus originem ad annum 894 in singulari sua de die et anno obitus et nativitatis ejusdem Geraldi dissertatione revocat vir doctus Ægidius Laccarius societatis Jesu, probabili ratione. Cum enim Geraldus privilegium a Carolo Simplice anno regni ejus VII, hoc est Christi 899, (secundum calculum Transligeranorum, qui Caroli annos ab ejus redintegratione numerabant) obtinuerit, atque hoc privilegio bona Auriliacensi cœnobio attributa, Adalgarii ejusdem loci abbatis ac monachorum precibus confirmentur; consequens est hoc monasterium jam ab aliquot annis ædificatum, et a monachis excultum antea fuisse.

7. *S. Geraldi testamentum.* — Sancti Geraldi testamentum, cujus meminit supra sanctus Odo, quodque Auriliacensis cœnobii primum instrumentum est, edidit in notis ad Bibliothecam Cluniacensem Andreas Chesnius; tametsi hic auctor subdubitatur an idem prorsus sit hoc testamentum cum illo quod laudat sanctus Odo in Vita Geraldi propterea quod census ad urnam beati Petri annuatim delegati nulla in illo mentio fiat. Et certe confirmatio Geraldi testamenti a Carolo rege anno regni ejus VII facta satis probat de eo non posse intelligi, quod anno tantum regni ejus XVII, quale refertur, conditum est. Unde facile crediderim Geraldum paucis ante obitum diebus testamentum prius a se conscriptum altero posteriori, ut sæpe factum legimus; comprobasse et ampliasset, quod innuunt, ni fallor, hæc Odonis verba: « Spatio quo supervixit, summopere curavit ut omnes ad se pertinentes in pace dimitteret, ne forte litis occasio posset inter eos oriri. Prædia vel mancipia quæ beato Petro non delegaverat, inter quosdam propinquos ac milites, vel certe servitoribus dimisit, nonnullis tamen eo tenore, quo XI postquam obiissent, ad Auriliacum redissent. » Quæ conditiones totidem fere verbis in Gerardi testamento apud Chesnium reperiuntur.

8. *A regibus confirmatum.* — Auriliacensis cœnobii erectionem suo diplomate ratam habuit Carolus Simplex, quod diploma cum altero Ludovici Junioris ipsum recognoscentis e codice manuscripto Cantoennensi eruit Stephanotius noster: quæ duo, quia in rem nostram faciunt, hic exhibere visum est. « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Karolus divina propitiante clementia rex. Si erga loca sanctorum, divinis cultibus mancipata, beneficia opportuna largimur, præmium apud Deum nobis æternæ remunerationis non diffidimus rependi. Idcirco notum esse volumus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus et nostris, tam præsentibus quam futuris, quia quidam illuster vir ac dilectus comes Geraldus præsentis meæ sublimitatis suos dirigens legatos atque monachos, humillimis precibus per eos nostram deprecatus est celsitudinem, ut suum monasterium, quod est in pago Arvernico situm, cognomento Aureliacus, in honore apostolorum principis Petri et beati Clementis fundatum, ubi præest abbas Adalgarius una cum norma monachorum ibidem Deo famulantium, et res eidem monasterio, quas idem abbas et monachi, et ipse, rector et fundator ejusdem loci Geraldus tenuit, hoc est ecclesia sancti Petri in Exitensi, et Glinico, et Curtiniaco, cum ecclesia sancti Cyrici, cum mansis et servis, de qua ipsi monachi potestati sancti Petri Pictensis persolvant v solidos annis singulis, et Magrino in Condacense, et vineas per loca

a Deum timentibus ibidem traditas, sive mansa vel omnia ad jam dictum locum pertinentia, tam in rebus, quam in mancipiis, sub immunitatis nostræ tuitione suscipere dignemur. Cujus petitionem rectam esse cognoscentes, animæque nostræ salutem nihilominus perpendentes, libenter ei assensum præbuimus, et hanc nostram auctoritatem erga prædictum monasterium vel rectores illius sub plenissima immunitatis nostræ defensione fieri decrevimus, per quam præcipimus atque jubemus, ut ipse abbas et monachi ibi degentes sine ullius judicis potestate, nisi ipsius Gerardi et sororis suæ (Avigernæ) sub nostro mundeburdo securi permaneant: et nullus judex publicus, vel quislibet ex judiciaria potestate, in ecclesias, aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones præfati cœnobii, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem regni nostri juste et legaliter possident, vel quæ deinceps in jure ipsius sancti loci divina pietas augeri voluerit, ad causas audiendas vel freda exigenda, aut mansionaticos vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, seu homines ipsius monasterii tam ingenuos, quam alios super terram ipsius commanentes distringendos, nec ullas redhibitiones aut illicitas occasiones requirendas, nostris futurisque temporibus ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt, penitus exigere præsumat: sed liceat præfato abbati ejusque successoribus ac monachis res supra dicti monasterii sub nostræ immunitatis tuitione quieto ordine possidere, quatenus ipsis servis Dei ibidem Domino famulantibus pro nobis ac regni nostri statu omnipotentis Dei misericordiam exorare delectet jugis precibus. Ut autem hujus immunitatis atque confirmationis nostræ auctoritas majorem in Dei nomine obtineat vigorem, manu propria subter firmavimus, et annulli nostri impressione sigillari jussimus. Signum Karoli gloriosissimi regis. Heriveus notarius ad vicem Folconis archiepiscopi recognovit et subscripsit. Willermus comes ambasiavit. Datum IV Nonas Julii, indictione 2, anno 7, regnante Karolo serenissimo rege. Actum apud Litternum in Dei nomine feliciter, amen. »

Ludovici VII diploma sic se habet: « In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. amen. Hludovicus divina propitiante clementia Francorum rex. Si erga loca sanctorum divinis cultibus mancipata beneficia opportuna largimur, præmium nobis apud Deum æternæ remunerationis non diffidimus rependi. Idcirco notum esse volumus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus universis, tam præsentibus quam futuris, quod cum essemus in Arvernia in obsidione apud Nonedam castellum (Nonnette le Beau), allatum est nobis in præsentia nostri privilegium Karoli prædecessoris nostri, quod multa veneratione et auctoritate dignum æstimavimus, et ad instantiam precum Petri abbatis de Aureliaco consilio familiarium nostrorum inhærentes, quidquid in privilegio illo continebatur, et ecclesiæ de Aureliaco testimonio privilegii prædicti indultum fuerat in feudis et possessionibus universis, et omnibus quæ ad jus ecclesiæ ipsius pertinet, sive in his quæ ipsa ecclesia juste et rationabiliter adipisci poterit, confirmavimus, et impressione nostri nominis muneri fecimus, Addimus et omnino inhibemus, ne aliquis in regno nostro aliquod ædificium, quod in damnum esse possit aliquo modo ecclesiæ præfate, aliqua occasione facere, vel ipsius jura aut possessiones auferre præsumat; sed liceat prænominato abbati ejusque successoribus et monachis possessiones ipsius monasterii modis quibuscunque poterit meliorare, et sub nostræ immunitatis tuitione quieto ordine possidere: quatenus ipsis servis ibidem Deo famulantibus pro nobis ac regni nostri statu omnipotentis Dei misericordiam jugibus precibus exorare delectet. Quod ut ratum in posterum habeatur, annulli nostri impressione confirmari præcepimus. Actum publice apud Nonedam anno ab incarnatione Domini 1169, astan-

tibus in palatio nostro quorum nomina et signa subscripta sunt. S. comitis nostri Theobaldi dapiferi nostri secretarii. Signum Matthæi camerarii. S. Guidonis buticularii. S. Radulfi constabularii. Data P. B. per manum Hugenis cancellarii et episcopi Suessionensis. »

9. *Monachi Auriliacenses ex Vabrensi cœnobio, educti.* — *Abbatès Auriliacenses.* — Constructo Auriliacensi monasterio, « animo semperolvebat Geraldus qualiter posset reperire monachos qui bene morati essent, et locum sub regulari proposito incolere potuissent. Sed cum reperiendi raritas difficultatem intulisset, anxiebatur ille, et quidnam faceret nesciebat. Tum vero nobiles quosdam pueros ad Vabrense cœnobium » (quod tunc non ita pridem a Raimundo comite Tolosano ædificatum erat apud Ruthenos, ut inferius videbimus) « direxit, ut scilicet apud illam fraternitatem sub norma regulari iidem pueri imbuerentur. Porro cum iidem pueri reverti juberentur, quia magistri defuerunt, mox puellari mollitia resoluti, rigorem disciplinæ neglexerunt, et ita contigit ut res ad effectum non veniret. Unum tamen eorum necessitate compulsus cæteris præfecit : sed cum ille dissolute viveret, vir Domini vehementer afficiebatur quia illum corrigere non valebat, neque alium habere, quem loco illius subrogare posset. » An primus hic Auriliacensis abbas qui susceptum abbatis officium tam male administravit, idem sit cum Adelgario, qui in charta Caroli regis, et in abbatum Auriliacensium catalogo primus recensetur, non facile dixerim, cum nomen ejus hic relicte sanctus Odo. Bernonem quidem Cluniacensem abbatem primum Auriliacensibus ante alios profuisse refert Chronicon Malleacense apud Labbeum. At vereor ut id verum sit, cum Adelgarium, omisso Bernone, cæteris præferat chronographus Auriliacensis in tomo II Analectorum nostrorum editus, ex quo etiam discimus Joannem ejus successorem a summo pontifice, cui charus erat, privilegium impetrasse, « ut Auriliaci cœnobium ab omni dominatione esset absolutum, nisi sancti Petri et Romanæ sedis. » Ejusdem præterea Joannis mentio est in quodam instrumento, quod in suis ad Reginonem notis edidit vir clarissimus Baluzius, in quo beati Geraldii propinquus, ac Tutelensi simul et Auriliacensi monasterio præpositus fuisse memoratur.

10. *Geraldii adversa.* — Geraldii sanctitas multis miraculis comprobata, variis etiam adversæ fortunæ casibus, prædiorum direptionibus, propinquorum captivitate conflictata est. Præcipuum autem adversarium sustinuit Ademarus, qui cum Geraldum Carolo Simplici addictum in partes suas trahere ac suæ ditioni, ut loquitur sanctus Odo, subdere tentaret, omnem movit lapidem, ut hominem totum Christianæ pietatis operibus deditum qua dolo, qua vi armisque opprimeret. Quibus egregie defunctus periculis Geraldus, cum ad optatam animæ quietem apertam sibi viam crederet, oculorum lumine repente orbatus, per septem et amplius annos cæcitatem patientissime toleravit.

11. *Pietas in morbo.* — Dissolutionem sui jam instare cognoscens, Amblardum episcopum jubet evocari, ut ejus transitum suis orationibus muniret. Per omne vero sui languoris tempus ita fatiscens ad divinum obsequium impellebat artus, ut nec unum quidem nocturnale officium, nisi in ecclesia, pateretur celebrare : missam vero unam diei competentem, et alteram pro defunctis eorum positus audiret. »

12. *Obitus.* — « Sexta feria, dilucescente die, ingravescere se sentiens, jussit ut nocturnale coram se capellani peregrissent, episcopo cum suis in ecclesia celebrante. Cum psallentibus autem et ipse psallebat, donec post matutinale officium omnes etiam horas diei completeret. Tum vero completorium finiens, signo se crucis armavit, et subjunxit illud verbum quod ei semper familiarissimum fuit : *Subve-*

nite ; sancti Dei. Hoc in ultimo locutus, oculos tacens clausit. Videntes vero qui aderant quod loqui cessaret, episcopum advocarunt, sancta quoque membra illius in cilicio posuerunt : cæterisque pro exitu psallentibus, quidam de sacerdotibus missam concitus celebravit, atque sacrosanctum mysterium attulit. Cum vero quidam diceret quod jam discessisset, ille sensum adhuc retinens oculos aperuit, et hoc indicio nondum se discessisse monstravit. Tum vero Dominicum corpus, quod expectabat, sua sponte suscepit, et ita felix illa anima ad cælos migravit. » Hactenus Odonis verba, quæ si cum superioribus conferas, annum ejus obitus non ægre intelliges. Enimvero neque ante annum 909 statui, neque post annum 912 rejici potest. Primum vetant testamenti tabulæ ab eodem Geraldio mense Septembri anni 909 conditæ ; alterum mors Adelardi seu Amblardi episcopi Claromontensis, qui Geraldo morienti adfuit, atque mense Septembri anni 912 Arnoldum habuit successorem. At inquires, quid impedit Geraldii mortem ad annum 910 aut insequentem revocare ? Odonis auctoritas. Testatur quippe Geraldum feria sexta ad cælos migrasse. Atqui feria hæc nullo ex iis, nisi anno 909, in diem 13 Octobris incidebat, quo tamen die tum apud Auriliacum, tum per totam Aquitaniam ejus obitus celebratur. Non me latet chronographum Lemovicensem Geraldii diem ultimum ad annum 917 retulisse. Verum Odonis testimonium cæteris præstare debet, utpote qui a Geraldii familiaribus, ut ipse asserit, ejus acta mortemque didicerit, prout ea litteris postea mandavit.

13. *Tumulatio, translatio et cultus.* — « Corpus illud sanctum, quamplurimis comitantibus turbis, ad Auriliacum, sicut ipse jusserat, sui detulerunt, et in aristonem lapidem [*l. aristatonem, id est honorarium decus*], ad sinistram scilicet basilicæ ipsius collocaverunt juxta aram sancti Petri, ita sepulcrum ejus habeatur in dextro, et ipsum nihilominus in dextrorsum ; » ubi cum per septem annos variis coruscasset miraculis, « sarcophagus qui usque ad medium cooperuli terra contusa calcibus fuerat contactus, sensim eminere super eandem terram cœpit. » Id præbatæ sanctitatis indicium habebant veteres, ut in S. Droctovei abbatis actis sæculo 1 observavimus. Hinc factum ut publicus Geraldo cultus, qui hodieque ei exhibetur, decretus sit ; contigitque quod longe ante uni ex familiaribus vir sanctus prædixerat, « ut maceris hujus domus frequenter angustæ forent populis qui ad eam conventuri erant. » Celebris est per totam provinciam sancti Geraldii memoria, illiusque ad diem 13 Octobris mentionem faciunt recentiores martyrologi ac vetera Auriliaci monumenta, ex quibus eundem diem ipsius natalem esse constat.

14. *Viri illustres.* — Præter eximiam populorum in sanctum Geraldum pietatem, et incredibilem undique confluentium frequentiam, locum hunc sequentibus etiam temporibus celebrem effecerunt monachorum observantia doctrinaque. Jordanus Lemovicensis episcopus in concilio Bituricensi anno Christi 1031 celebrato, Auriliacensem inter cæteros abbatem laudat, quod « regulariter agens, lucrandis animabus potius invigilaret quam de caducis et transitoriis rebus curam ageret. » At vero inter viros doctrina præstantes non ultimum sibi locum vindicat Gerbertus, ejusdem loci primum monachus, mox Rhemensis ac Ravennensis archiepiscopus, ac denique Romanus pontifex Silvester appellatus, cujus exstant epistolæ ad Girardum ac Raimundum Auriliacenses abbates ab eo directæ, in quibus et grati sui animi in Auriliacenses monumenta, et in sanctum Geraldum religionis judicia non vulgaria apparent. Perseveravit etiam sæculo XII apud Auriliacenses eadem doctrinæ fama, ut colligitur ex Joanne Saresberiensis Carnutensium episcopo, qui in epistola 60 eos laudat, « quod multarum rerum peritiam et usum haberent. »

15. Medio sæculo decimo quinto inclinare cœpit apud Auriliacenses monastica disciplina, Stephano ultimo abbate regulari non sine veneni suspitione sublato, ac in locum ejus Joanne Castrensi episcopo substituto : post quem hic locus abbates deinceps commendatarios sortitus est, quorum negligentia fatiscens regularibus ædificiis ad Canonicos sæculares tandem defecit cœnobium, Pio V mutationem hanc approbante.

16. *Vabrense monasterium.* — Quod attinet ad cœnobium Vabrense (de Vabre), ubi pueros in rebus monasticis erudiri curavit Geraldus, paulo ante id tempus, ut jam dixi, apud Rutenos (le Rouergue), ad Dordonam (la Dordogne) fluvium conditum fuerat a Raimundo comite Tolosano, assentiente ejus uxore Berteyza. Charta primaria data est « III Idus Novemb., anno xxiii Caroli regis, » cognomento Calvi. Id se facere dicit pro remedio animæ suæ et genitoris sui, Fulcuadi et genitricis suæ Senegundis, germani quoque sui Fredelonis ; atque ideo res proprietatis suæ, « sitas in pago Rutenico, in vicaria Curiensi, » nempe « villam, cujus vocabulum est Vaber tradit Adalgiso abbati suisque monachis, ad monasterium construendum in honore sancti Salvatoris et sanctæ Mariæ Dei genitricis, sive sancti Dionysii martyris, ut unam dicto loco catervam congregent monachorum, qui secundum regulam sancti Benedicti ibi deserviant, hospites recipiant, pauperes recreent, et pro se fideliter orent. »

17. Hæc autem tradit « eo modo, ut nullus rex, vel aliqua potestas habeat licentiam ipsas res beneficiare, vel concambiare, sive condonare, nisi tantum ut sub tuitione et immunitate regis perenniter consistat, » et ipse Raimundus loci tutor et defensor fiat : post suum vero obitum Bernardum, Fulcualdum, Jdonem, filios suos vicissim defensores constituit. Hæc charta edita est apud Catellum lib. i de comitibus Tolosanis, pag. 69 et 70, ubi ex Agio abbate Vabrensi observat Adalgisum abbatem et monachos ex cœnobio Palmato, quod Marcomanni apud Petrocorios (le Périgord) expilaverant, profugisse, atque in cognitionem venisse Raimundi comitis, qui ad eos recipiendos Vabrense monasterium condiderit, consultu Helisacarum episcopi. Hanc porro conditionem Carolus Calvus anno regni sui 14 confirmavit

diplomate regio, quod idem Catellus ibidem refert. Observatione digna sunt Agii abbatis hæc verba : « Erat igitur eo tempore monasterium in provincia Galliarum. Petracorio pago, nomine Palmatus, in quo jugiter deicolæ decem famulabantur, nihil habentes proprium, præter quod norma sancti Benedicti concedebat. Alia namque plurima erant monasteria in eadem provincia oppido ditiora : quæ jam fata ingruente peste, famis periculo monachorum sancti Benedicti normam negligere cœperunt, et contra illius ritam proprium habere, quod illi devitantes, nefas et illicitum censebant... Dicebant enim et ipsi quod nullo modo forent monachi, qui in terra proprium quærerent, nec scilicet propriam voluntatem, nisi tantumdem proprias culpas, et proprium locum. Pauperes equidem erant in rebus, sed divites in fide : quibus præerat abbas Adalgasius nomine, veneranda canitie, moribus justis, alacer vultu, prosapia quidem non vili genitus, et ore eloquentissimus. Qui videns quod nullo modo illerum sævitiam propter præsentem necem ferre posset, cœpit lustrare, ceu bonus pastor, regiones omnes, si forte inveniret ubi ab ore sævientium suas pauperulas servare quivisset oviculas : quoniam quidem minime illi oportunitas erat suo degere solo, in quo creberimas miserabiles ex dilectis suis alumnis cerneret strages. Ventum est igitur ad aures eximii marchionis Regimundi, qui illo tempore monarchiæ Tolosæ fungebatur officio, quod venerabilis Adalgasius abbas paganorum incursione foret una cum clientibus proprio exsulatus solo... Denique concite ad præfatum abbatem mittere non desinens rogare visus est quatenus ad loquendum cum eo Tolosam ne pigeret accedere. Sed ille extemplo ad eum pergere nequies, quoniam ab urbe Tolosa fere sexaginta millia aberat ; et pro re incerta meare ad eum nolens, duos ad eum direxit discipulos. » His consilium suum pandit Raimundus : qui reversi, Adalgasio rem significant. Accessit ipse Tolosam et cœnobium Vabrense constructum est, quod postea Joannes XXII in ecclesiam cathedralem e. exit, mox factam sæcularem. Agius abbas, præmissi fragmenti auctor, fuit postea Narbonensis archiepiscopus sub initia sæculi x. Dolemus ejus epistolam a Catello ex integro non vulgatam fuisse.

VITA S. GREGORII TURONENSIS EPISCOPI

AUCTORE Odone.

(Vide inter Prolegomena ad Gregorium Turonensem, Patrologiæ tom. LXXI, col. 115.)

SANCTI Odonis ABBATIS CLUNIACENSIS SERMONES QUINQUE

(Ex Bibliotheca Cluniacensi et Martenio.)

SERMO PRIMUS.

IN CATHEDRA SANCTI PETRI.

Gaudeo, dilectissimi, de religioso vestræ devotionis affectu, et Deo gratias ago quod in vobis pietatem Christianæ unitatis agnosco. Sicut enim ipsa frequentia vestra testatur, intelligitis diei hujus recursum ad communem lætitiâ pertinere et honorem celebrare totius gregis per annua festa pastoris. Nam licet universa Ecclesia Dei distinctis

dis ordinata gradibus, ut ex diversis membris sacra-
crati corporis subsistat integritas, omnes tamen in Christo unum sumus, nec quisquam alterius ita est divisus officio, ut non ad connexionem pertineat capitis, cujuslibet humilitas portionis.

In unitate igitur fidei atque baptismatis, dilectissimi, indiscreta nobis societas et generalis est dignitas, secundum illud beatissimi Petri apostoli, cui iste sermo debet famulari : *Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini domus spirituales,*